

KARADENİZ'DE SPOR

EDİTÖRLER

Prof. Dr. İsmail KÖSE

Doç. Dr. Ülkü KÖKSAL

Doç. Dr. Volkan AKSOY

Doç. Dr. Yüksel KÜÇÜKER

KARADENİZ'DE SPOR

EDİTÖRLER

Prof. Dr. İsmail KÖSE

Doç. Dr. Ülkü KÖKSAL

Doç. Dr. Volkan AKSOY

Doç. Dr. Yüksel KÜÇÜKER

SERANDER YAYINLARI

KARADENİZ'DE SPOR

EDİTÖRLER:

Prof. Dr. İsmail KÖSE - Doç. Dr. Ülkü KÖKSAL
Doç. Dr. Volkan AKSOY - Doç. Dr. Yüksel KÜÇÜKER

Yayınevi Editörü:

Veysel Usta

Genel Yayın Yönetmeni:

Kenan Sarıalioğlu

Kapak Tasarımı:

Yüksel Küçükler

Yapım / Uygulama:

SERANDER

Sertifika no: 33882

Dijital Baskı

Aralık 2025

ISBN: 978-605-2104-41-5

SERANDER

Soğuksu Mahallesi, Kisarna Cad. Seyran Sitesi, No: 83 B/11.

Ortahisar-Trabzon / TÜRKİYE. Tel: 0533 421 70 02

www.seranderyayinevi.com

e mail: serander@seranderyayinevi.com

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	V
KIPÇAK TÜRKLERİNİN SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYATLARINDA YER ALAN SPOR KAVRAMLARI	
Onur YILDIZ	1
CUMHURİYET’İN İLK YILLARINDA TÜRK OCAKLARININ KARADENİZ ŞUBELERİNDE SPOR FAALİYETLERİ (1923-1931)	
Günver GÜNEŞ	31
CUMHURİYET DÖNEMİNDE BOLU HALKEVİ TARAFINDAN YÜRÜTÜLEN SPOR FAALİYETLERİ	
Fahri KILIÇ	57
ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE BARTIN’DA SPOR	
Mustafa MUTLU	77
ZONGULDAK’TA TENİS VE FENER MAHALLESİ	
Çağlar TAN	101
TÜRKİYE’DE BİR İLK: AVRUPA GENÇLİK OLİMPİYAT YAZ FESTİVALİ (EYOF) TRABZON 2011	
Cemal AYDIN	
Edip ÖNCÜ	117

ÖN SÖZ

Türkler tarih boyunca sadece fiziksel bir etkinlik olarak değil, aynı zamanda kültürel ve toplumsal bir değer olarak spor etkinliklerine önem vermişlerdir. Türklerin göçebe yaşam kültürünün de etkisiyle Orta Asya'dan itibaren atlı sporlar, okçuluk, güreş ve cirit gibi dallarda etkili oldukları tarihi kayıtlarda mevcuttur. Bu çerçevede Türkler için spor, hem savaş hazırlığı hem de eğlence aracı olarak önem taşımıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde ise spor, modernleşme ve ulusal birlik idealleriyle birlikte kurumsal bir yapıya kavuşmuştur. Bu bağlamda Karadeniz'de önemli sportif etkinliklerin olduğu bir sahadır. Doğası, coğrafyası ve insanıyla Türkiye'nin en özgün bölgelerinden biridir. Sert iklim koşulları, engebeli arazi yapısı ve denizle kurulan kadim ilişki, bölge insanına tarih boyunca dayanıklılık, çeviklik ve mücadele gücü kazandırmıştır. Bu özellikler, sporun yalnızca bir fiziksel etkinlik değil, aynı zamanda bir yaşam biçimi olarak içselleştirilmesine zemin hazırlamıştır. Karadeniz'de spor, bireysel bir uğraşın ötesinde; topluluk bilincini pekiştiren, ortak değerleri yaşatan ve yerel kimliği güçlendiren bir kültürel olgu hâline gelmiştir.

Cumhuriyet Dönemi'nde Karadeniz Bölgesi'nde spor faaliyetleri, modernleşme sürecinin bir parçası olarak önemli bir gelişim göstermiştir. 1923 sonrasında Türkiye genelinde olduğu gibi Karadeniz illerinde de beden eğitimi ve spor, toplumsal kalkınmanın bir aracı olarak görülmüştür. Özellikle Atatürk'ün "sağlam kafa sağlam vücutta bulunur" ilkesi doğrultusunda Karadeniz vilayetlerinin pek çoğunda gençleri spora teşvik eden kulüpler ve kurumlar kurulmuştur. Trabzon, Samsun ve Zonguldak gibi şehirlerde futbol başta olmak üzere atletizm, güreş ve deniz sporları yaygınlık kazanmıştır. Ayrıca günümüzde de spor bölgesel kalkınma ve sosyal dayanışma aracı olarak işlev görmeye devam etmektedir.

Karadeniz'de Spor başlıklı bu eser, Türk kültüründe sporun taşıdığı önemden hareketle, modernleşme sürecinin etkisi altında 20. yüzyılda Türkiye'deki spor faaliyetlerinin çeşitliliğini; bu faaliyetlerde resmî kurumlar ile sivil toplum kuruluşlarının rollerini ve taşradaki yansımalarını incelemektedir. Bu kapsamda eser, yukarıda bahsedilen konularla ilgili çalışmalar yapan akademisyen ve

araştırmacıların emeği ile ortaya çıkmış olup yeni bilgiler sunan altı özgün çalışmayı okuyucuların istifadesine sunmaktadır.

Onur Yıldız'ın *Kıpçak Türklerinin Sosyal ve Kültürel Hayatlarında Yer Alan Spor Kavramları* başlıklı çalışmasında, Türk tarihinde özellikle askerî yetenekleri açısından kıymetli bir yere sahip olan Kıpçak Türkleri ele alınmıştır. Sadece Türkistan coğrafyasında değil, konargöçer hayat tarzlarının etkisiyle göç ettikleri Karadeniz'in kuzeyi, Balkanlar, Anadolu ve çeşitli sebeplerle gittikleri Mısır coğrafyasında da ön plana çıkan Kıpçak Türklerinin sosyal ve kültürel hayatlarında yer alan spor kavramları ile bu kavramların anlamları Kıpçak dönemi önemli sözlükleri esas alınarak incelenmiştir.

Günver Güneş'in kaleme aldığı *Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Türk Ocaklarının Karadeniz Şubelerinde Spor Faaliyetleri (1923-1931)* başlıklı bölümde 1912 yılında kurulup Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye'nin her vilayetinde yeniden teşkilatlanan Türk Ocaklarının sosyal ve kültürel çalışmaları içinde sanat, eğitim, yardım faaliyetleri ile birlikte spora da yer verdikleri belirtilerek Cumhuriyet'in erken dönemlerinde hem üye hem de şube sayısı bakımından Türkiye'nin en örgütlü derneklerinden biri olan bu kurumun 1923 yılından kapatıldıkları 1931'e kadar Karadeniz Bölgesi vilayetlerindeki spor faaliyetlerine yer verilmektedir.

Cumhuriyet değerlerini topluma benimsetmek için açılan halkevleri 1932-1951 yılları arasında Türkiye'nin toplumsal ve kültürel tarihinde önemli rol oynamıştır. Evrensel ve ulusal bir kültür aktarım aracı olan halkevleri Dil-Tarih-Edebiyat, Güzel Sanatlar, Temsil, Spor, İctimai Yardım, Halk Dershaneleri ve Kurslar, Kütüphane ve Neşriyat, Köycüler, Müze ve Sergi şubesi ile dokuz ayrı kategoride faaliyetler yürütmüştür. Bu kapsamda Halkevlerinin spor şubelerinde yürütülen faaliyetlerle Türkiye'de sporun gelişmesinde önemli katkılar sağlanmıştır. Halkevleri tarafından birçok branşta yürütülen spor aktiviteleri ile gençler, disiplinli ve sistemli olarak spor yapma fırsatı bulmuşlardır. Bolu Halkevi de Türkiye'de 1932 yılında açılan ilk halkevlerinden birisidir. Bu bağlamda Fahri Kılıç *Cumhuriyet Döneminde Bolu Halkevi Tarafından Yürütülen Spor Faaliyetleri* başlıklı bölümde Cumhuriyet'in ilk yıllarında Bolu Halkevi Spor şubesi tarafından Bolu'da yürütülen spor faaliyetleri, yürütülen bu spor faaliyetlerinin Bolu'nun spor altyapısının oluşturulmasına, kültürel ve sosyal yaşantısına katkıları ele alınmış, Bolunun spor kültürünün oluşumunda halkevinin rolü irdelenmiştir.

Mustafa Mutlu tarafından hazırlanan *Erken Cumhuriyet Döneminde Bartın'da Spor* başlıklı bölümde 1923-1950 yılları arasında

Bartın'daki spor faaliyetlerine yer verilmiştir. Söz konusu zaman dilimi iki ana döneme ayrılarak önce sivil toplum temelli spor girişimleri, ardından Halkevi ve devlet destekli kurumsal spor örgütlenmesi ele alınmıştır. Yazar çalışmasında dönemin tek yerel basını konumundaki *Bartın* gazetesi ile mevcut akademik literatüre başvurarak Cumhuriyet Dönemi'nde spor faaliyetlerinin Bartın'ın sosyal, kültürel ve gençlik dinamikleri üzerindeki etkilerini değerlendirmektedir.

Çağlar Tan *Zonguldak'ta Tenis ve Fener Mahallesi* başlıklı çalışmasında maden kenti kimliğiyle tanınan Zonguldak'ta, Cumhuriyet'in getirdiği sosyal ve kültürel yeniliklerin spora da yansımalarının bir örneği olarak tenis sporunun gelişimini konu edinmiştir. Özellikle yabancı mühendis ve memurların etkisiyle tenis sporu Zonguldak'ta yaygınlaşmış ve gençler arasında ilgi görmeye başlamıştır. Çalışmada, Zonguldak'ta halkın tenis ile tanışma süreci ve şehirde tenis kültürünün 1950'li yıllara kadar olan gelişimi ele alınmaktadır.

2011 yılında Trabzon'da düzenlenen Avrupa Gençlik Olimpiyat Yaz Festivali (EYOF), Türkiye'nin ev sahipliği yaptığı ilk çok disiplinli olimpiik gençlik organizasyonu olarak tarihe geçmiştir. Avrupa Olimpiyat Komiteleri tarafından düzenlenen bu festival, 14-18 yaş aralığındaki genç sporcuların olimpiik ruhla yarıştığı en önemli organizasyonlardan biridir. Dolayısıyla EYOF 2011, yalnızca bir spor etkinliği değil Türkiye'nin uluslararası alanda spor organizasyonları düzenleme kapasitesini ve spor diplomasisi gücünü gösteren stratejik bir adım olmuştur. Bu bağlamda Edip Öncü ve Cemal Aydın, *Türkiye'de Bir İlk: Avrupa Gençlik Olimpiyat Yaz Festivali (EYOF) Trabzon 2011* adlı çalışmada, Türkiye'nin ilk olimpiyat şehri unvanını kazanan Trabzon'daki 2011 EYOF yaz olimpiyatlarını ele almıştır. İlk olarak Trabzon'un bu büyük organizasyona aday olma süreci, spor organizasyonlarının gerçekleştirilmesi için yapılan yatırımlar ve EYOF organizasyonları hakkında bilgiler verilmiştir. EYOF'un Trabzon özelinde Türkiye'ye olumlu ve olumsuz katkı ve etkileri yazarlar tarafından değerlendirilmiştir.

Kısa bir tanıtımını yaptığımız bu eserin ortaya çıkmasına katkı veren akademisyen ve araştırmacılara, destekleri için Rektörümüz Sayın Prof. Dr. Hamdullah Çuvalcı'ya ve basımını sağlayan Serander Yayınevi'ne teşekkürlerimizi sunar, kamuoyuna faydalı olmasını temenni ederiz.

Prof. Dr. İsmail KÖSE
Doç. Dr. Ülkü KÖKSAL
Doç. Dr. Volkan AKSOY
Doç. Dr. Yüksel KÜÇÜKER

KIPÇAK TÜRKLERİNİN SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYATLARINDA YER ALAN SPOR KAVRAMLARI

Onur YILDIZ*

Giriş

Dil, bireylerin kendilerini ifade etme aracı olmasının yanı sıra toplumların kültürel birikimlerinin ve tarihsel hafızlarının en değerli taşıyıcısıdır. Zira dil canlıdır. Toplumların hayata bakış açıları, gelenek ve görenekleri, hisleri, değerleri ve duyguları dil sayesinde şekillenmekte ve gelecek kuşaklara aktarılmaktadır. Ayrıca dil, bir toplumun gelişmişlik düzeyini, kültürel yaratıcılığını ve medeniyet sahnesindeki konumunu da ortaya koymaktadır. Bu nedenle dilin incelenmesi, bir toplumun sosyal yapısını, kültürel değerlerini ve zihniyet dünyasını anlamada vazgeçilmez bir anahtar niteliği taşımaktadır. Bu noktadan hareketle spora dair kullanılan kavramlar, toplumların tarihî hafızasında ve kültürel kimliklerinde değerli bir hazine olarak yer almaktadır.

Türk toplulukları açısından incelendiğinde sportif faaliyetler yalnızca bedensel bir uğraş değil, aynı zamanda sosyal hayatın, kültürel kimliğin ve toplumsal dayanışmanın da bir parçası olmuştur. Konargöçer hayat tarzının getirdiği hareketlilik, fiziksel çevikliğe ve dayanıklılığa duyulan ihtiyacı artırmış, bu durum ise Türklerin spora olan ilgilerini canlı tutmuştur. Yaşanılan coğrafya, hayatın zorlukları ve düşman topluluklarla sürekli mücadele içerisinde bulunan Türkler için sportif faaliyetler çoğu zaman yalnızca bir eğlence unsuru değil, askerî talim ve savaş antrenmanı niteliği de taşımaktaydı. Çünkü Türk toplulukları için bu tarz faaliyetler, askerî düzenin ve savaşa hazırlığın tamamlayıcı bir unsuru idi. Pek tabii sportif faaliyetlere gösterilen yoğun ilgi, Türklerin toplumsal yapıları, kültürel değerleri ve yaşam tarzlarıyla doğrudan bağlantılıdır.

* Dr., Ankara, yldz1our@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5098-4728.

Bu bağlamda Kuman-Kıpçak¹ ismiyle anılan Türk topluluğu da kornagöçer hayat tarzının doğası gereği hareketli bir yaşam sürmüş ve fiziksel dayanıklılıkla çevikliği ön planda tutan bir toplumsal yapıya sahip olmuştur. Kıpçakların, askerî meziyetleri açısından yetenekli bir Türk toplumu olmalarından dolayı rakipleriyle mücadelede geri durmamaları tarihin tozlu sayfalarında kendilerine yer bulmalarını sağlamıştır.² Kıpçakların sözlüklerinde de farklı spor dallarına ilişkin bir hayli kavram bulunmaktadır. Çalışmamızda, bu kavramlar ve anlamları üzerinde durularak sporun Kıpçak toplumunda ne denli önemli olduğu izah edilecektir.

1. Kıpçak Türklerinde Spor Kültürüne Dair Kavramlar

Kıpçakların dil yadigarı niteliğindeki sözlükler, sadece onların kavram hazineleri değil aynı zamanda sosyal, kültürel ve askerî hayatlarına dair kıymetli ipuçları vermektedir. Bu sözlüklerde sportif faaliyetlere dair kavramların yer alması, Kıpçakların gündelik yaşamlarında ve savaş hazırlıklarında fiziksel etkinliklerin önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Kıpçakların yüksek hızda at sürdükleri ve aynı anda rakiplerine ok atma yeteneklerine sahip oldukları bilinmektedir.³ Nitekim Memlûkler döneminde bir Kıpçak

¹ Kuman-Kıpçakların ismiyle ilgili detaylı bilgi için bkz. *Povest Vremennih Let, Çast 1*, yay. haz. ve çev. D. S. Lihaçev, B. A. Romanov, *İzdatelstvo Akademii Nauk SSSR, Moskva-Leningrad 1950*, s. s. 16, 109, 112, 114-115 vd.; V. V. Bartold, “Kıpçaki”, *Soçineniya*, C. 5, 1950, s. 550; Svetlana Pletneva, *Polovtsi*, Lomonosov İzd, Moskva 2010, s. 47; Valeri Stoyanov, “Polovtsi - Kumani - Kipcaki. Razniye nazvaniya odnogo etniceskogo subekta”, ed. Istvan Zimonyi, Osman Karatay, *Turcologica 104 Central Eurasia in the Middle Ages Studies in Honour of Peter B. Golden*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2016, s. 393-394; İbn Hurdazbih, *Yollar ve Ülkeler Kitabı*, çev. Murat Ağarı, Kitabevi, İstanbul, 2008, s. 39; Victor Spinei, *The Great Migrations in the East and South East of Europe from the Ninth to the Thirteenth Century*, çev. Dana Badulescu, Romanian Cultural Institute & Museum of Braila Istros Publishing House, Cluj-Napoca 2003, s. 217-218; Josef Marquart, “Über Das Volkstum Der Komanen” *Osttürkische Dialektstudien*, W. Bang, J. Marquart, Berlin 1914, s. 28-30, 158-163, 171-172, 173-174; Andrey N. Kononov, “Kıpçak, Kuman, Kumuk Kavim Adlarının Etimolojisi Üzerine”, çev. Mustafa Uğurlu, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 10, 2000, s. 518-526.

² Spinei, *The Great Migrations in the East and South East of Europe from the Ninth to the Thirteenth Century*, s. 227, 236; Ya. V. Pilipçuk, “Voennoe İskusstvo Kıpçakov,” *Turkskie Koçevniki Evrazii (Kimaki, Kıpçaki, Polovetsiy...)”, Turkskie Plemena i Gosudarstva Evrazii v Drevnosti i v Srednie Veka*, C. II, Kazan 2013, s. 186-187.

³ Spinei, *The Great Migrations in the East and South East of Europe from the Ninth to the Thirteenth Century*, s. 226.

süvarisinin, yalnızca savaş meydanında silah kullanma becerisine sahip olması yeterli görülmemiş, aynı zamanda at bakımı, atların yetiştirilmesi ve tedavisine ilişkin hem teorik hem de pratik bilgiye sahip olması beklenmiştir. Bununla da yetinilmemiş ortalama bir süvarinin kılıç, ok, yay ve süngü gibi çeşitli silahları ustalıklarla kullanma becerilerine hâkim olması istenmiştir.⁴

Sportif faaliyetler, bireysel becerilerin geliştirilmesinde etkili olmakla birlikte, Türklerin eğlence kültüründe topluca gerçekleştirilen etkinlikler arasında da yer almaktadır. Şölenler, ziyafetler, toylar ve kurultaylar yalnızca siyasi ve toplumsal meselelerin görüşüldüğü toplantılar değil, aynı zamanda çeşitli oyunlar ve fiziksel faaliyetlerle zenginleşen kültürel eğlenceler niteliği de taşımaktadır. Kıpçak sözlüklerinde yer alan *toy* ve *kurultay* kavramları, söz konusu etkinliklerin dilsel hafızada da güçlü bir şekilde yer edindiğini ortaya koymaktadır.⁵ Sporla ilişkili kavramların çeşitliliği, sözlüklerdeki kavramsal zenginliğin derinlemesine incelenmesiyle birlikte gün yüzüne çıkmaktadır. Bu bağlamda günümüzdeki spor kavramının karşılığı olabilecek kavramlardan *idman*, *idmen*, *itme* ve *talim*; ders, idman, alıştırma, idman ve egzersiz anlamlarıyla yer almakta, *itmele* kavramı ise alıştırma yapmak, uygulama yapmak, egzersiz yapmak anlamına gelmektedir.⁶ Ayrıca hazırlıklı ya da idmanlı kişiler için *muavved* kavramı kullanılmaktadır.⁷ Bu kavramlar Kıpçakların sportif faaliyetlerine dair kavramsal düşünce dünyasının ipuçlarını vermektedir. Sporun yerine tercih edilen bir diğer kavram da genellikle oyun olarak geçmektedir.⁸ Kıpçaklarda spor kavramının

⁴ Kurtuluş Öztopçu, “Memlûk Kıpçakçasıyla Yazılmış Bir Atçılık Risalesi: Kitab Baytaratu'l-Vazih (Paris Nüshası)”, *Journal of Turkish Studies Türk-lük Bilgisi Araştırmaları Agah Sırrı Levend Hatıra Sayısı II*, ed. Şinasi Tekin ve Gönül Alpay Tekin, C. 24/II, 2000, s. 189.

⁵ Galip Güner, *Resûlî Sözlüğü'nün Türkçe Söz Varlığı*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2017, s. 122; *Codex Cumanicus*, çev. Mustafa Argunşah, Galip Güner, Kesit Yayınları, İstanbul, 2015, s. 580, 765, 848.

⁶ *Codex Cumanicus*, s. 373, 721; *Münyetü'l-Guzat*, çev. Mustafa Uğurlu, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987, s. 194, 291; Seyf-i Sarayı, age, haz. Ali Fehmi Karamanlıoğlu, MEB Basımevi, İstanbul, 1978, s. 368; Recep Şirin, *Kitab fi Riyazati'l Hayl-Kitab Fi İlmi'n-Nüşşab*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 1989, s. 162; Hüseyin b. Ahmet el-Erzurumi, *Hulasa Okçuluk ve Atçılık Kitab fi-İlmi'n-Nüşşab-Kitab fi-Riyazati'l-Hayl-Kitab fi-İlmi'l-Musa-baka*, haz. H. İbrahim Delice, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 248.

⁷ *Münyetü'l-Guzat*, s. 248.

⁸ Onur Yıldız, *Eski Türklerde Spor Kültürü*, Atayurt Yayınevi, Ankara, 2023, s. 14-15.

karşılığı olarak kullanılan sözcükler, aynı zamanda toplumsal eğlence kültürünü de yansıtmaktadır. Bu bağlamda *oyun* ve *oyın* kavramları, doğrudan oyun anlamıyla karşımıza çıkmaktadır.⁹ Nitekim *lehv* kavramı da oyun ve eğlence anlamlarında kullanılmaktadır.¹⁰ Hareketi ifade eden *oyna* ve *vayna* fiilleri oynamak manasına gelirken, *tamaşa* kavramı zevk, keyif ve eğlenceyi nitelemektedir.¹¹ *Oyuncu* kavramı ise hem oyuncu hem de dansçı anlamlarıyla dönemin eğlence kültürüne dair önemli bir kavram olarak öne çıkmaktadır.¹²

Sportif faaliyetlerin icrasında, bireyin belirli bir düzeyde fiziksel olgunluğa ulaşmış olması temel bir gereklilik olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle Kıpçak sözlüklerinde bedene ve fiziksel duruma dair kimi kavramlara çokça yer verilmiştir. Kıpçak söz varlığında *beden* kavramı hem beden hem de vücudu temsil eden bir terim olarak kullanılmaktadır.¹³ Bununla birlikte *endam* ve *yin* kavramları da benzer biçimde vücut ve beden anlamını taşımaktadır. Ayrıca *boy*, *etez* ve *etiz* terimlerinin de beden ya da vücut karşılığıyla kullanıldığı anlaşılmaktadır.¹⁴ Beden ve vücut kadar fiziksel anlamda güç ve gücü temsilen birbirinden farklı kavramların varlığı da oldukça dikkat çekmektedir. Kıpçak sözlüklerinde güç, yiğitlik ve kahramanlıkla ilgili kavramların çeşitliliği, bu değerlerin toplumsal yaşamda ne denli merkezi olduğunu göstermektedir. *Er*, *eren*, *alp*, *celd*, *feta*, *yigit*, *igut*, *yait*, *yegit*, *bahadır*, *bagatur*, *serbaz*, *mübariz*, *şecaat*, *uruşçı* ve *üreklü* gibi kavramlar doğrudan kahramanlık, gençlik, yiğitlik, cesaret ve savaşçı karakteri yansıtmaktadır.¹⁵ Kıpçakların fiziksel olarak gücü, kuvveti, erki, enerjiyi, kudreti, sağlamlığı ve zorluğu anlatan *güç*, *küç*, *akva*, *berk*, *bik*, *dıgrak*,

⁹ *Münyetü'l-Guzat*, s. 264; *Codex Cumanicus*, s. 536; Şirin, *agt*, s. 229; el-Erzurumi, *Hulasa Okçuluk ve Atçılık*, s. 259.

¹⁰ Seyf-i Sarayi, *age*, s. 316.

¹¹ *Münyetü'l-Guzat*, s. 263, 264; Seyf-i Sarayi, *age*, s. 344; *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî*, yay. haz. Recep Toparlı, M. Sadi Çöngenli, Nevzat H. Yanık, TDK, Ankara, 2000, s. 131; *Ettuhfet-üz-Zekiyye Fil-Lûgat-it-Türkiyye*, çev. Besim Atalay, TDK, İstanbul 1945, s. 275; Abbâs İbnî Hamza es-Sabrânî, *Kitâbü'l-Ef'âl Kıpçakça Satır Arası Sözlük*, yay. haz. Emin Eminoglu, Akçağ Yayınları, Ankara, 2011, s. 261; *Codex Cumanicus*, s. 537, 564.

¹² Güner, *age*, s. 98.

¹³ Seyf-i Sarayi, *age*, s. 217.

¹⁴ Seyf-i Sarayi, *age*, s. 249; Güner, *age*, s. 139; *Codex Cumanicus*, s. 448, 672, 706.

¹⁵ *Codex Cumanicus*, s. 430, 484, 649, 700, 885; Güner, *age*, s. 27, 57, 129, 138; es-Sabrânî, *Kitâbü'l-Ef'âl Kıpçakça Satır Arası Sözlük*, s. 159, 188, 197,

erk, havl, irk, kun, kuvvet, kavi, kovat, küçmen, çağı, kolat, körtül, takat tıgrak, tıyırmak gibi temel kavramlar bulunmaktadır. Bunun yanı sıra güçlü, kuvvetli, erkeklik, mertlik, yiğitlik manalarına gelen *küçli, küçlü, küçlüg, berklük, irkli* gibi kavramlarda türetilmiştir.¹⁶ Bu kavramların dışında *hovatlan* kavramı güçlenmek ve kuvvetlenmek anlamına gelirken,¹⁷ *bâk* kavramı, aslının *bârk* olduğu ve bunun manalarından birinin kuvvetli olduğu belirtilmektedir. Ayrıca *bâkidi* ve *bâkitti* kavramlarının kuvvetlendi, kuvvetlendirdi anlamı taşıdığı da görülmektedir.¹⁸ Kıpçak söz varlığında gözlenen bu kavramsal zenginlik, toplum hayatında yiğitliğe, cesarete, güce ve kudrete atfettikleri önemi açıkça ortaya koymaktadır. Bu kavramlar Kıpçakların savaşçı kimliğinin yanı sıra sportif anlamda da güç, kuvvet ve cesaretin ne denli belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Kıpçak toplumunda çeviklik, hızlı ve çabuk olmakta hem sportif anlamda hem de yaşam tarzına uygun bir durum olarak da karşımıza çıkmaktadır. Nitekim bu durumla ilgili birbirinden farklı kavramlara sözlükte denk gelinmektedir. Sözlüklerde çevik, çabuk ve hızlı anlamlarına gelen *çevüklük, çaltu, külik, terce, tırak, şatır, şatırlık* ve *yürük* kavramları bulunmaktadır.¹⁹ Ayrıca *kalgı* kavramı sıçramak ve fırlamak filleriyle çevikliği ifade etmektedir.²⁰ Sportif faaliyetlerin icrasında fiziksel güç ve hızın yanı sıra yetenek ve be-

198, 311; Abu Hayyan, *Kitâb al-İdrâk li Lisân al-Atrak*, çev. Ahmet Cafe-roğlu, İstanbul Evkaf Matbaası, İstanbul, 1931, s. 3, 124; *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türki ve Acemî ve Mugalî*, s. 87; s. 159; *Münyetü'l-Guzat*, s. 143, 286, 325; Seyf-i Sarayı, age, s. 213, 253, 329, 355, 396; *Ed-Dürretü'l-Mu-diyye fi'l-Lûgati't-Türkiyye*, yay. haz. Recep Toparlı, TDK, Ankara 2018, s. 73; *Ettuhfet-üz-Zekiyye Fil-Lûgat-it-Türkiyye*, s. 147, 286; Şirin, agt, s. 272, 293.

¹⁶ Hayyan, age, s. 53, 54; *Münyetü'l-Guzat*, s. 129, 148, 240; Seyf-i Sarayı, age, s. 219, 279, 290, 313, 314, 367; es-Sabrânî, *Kitâbü'l-Ef'âl Kıpçakça Satır Arası Sözlük*, s. 206, 221, 240, 280; *Codex Cumanicus*, s. 517, 519, 520, 679, 701-702, 753, 764, 767, 768, 841; *Ettuhfet-üz-Zekiyye Fil-Lûgat-it-Türkiyye*, s. 204, 213; Güner, age, s. 52, 89, 118; *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türki ve Acemî ve Mugalî*, s. 126; *El-Kavânini'l-Küllüyye Li-Zabti'l-Lûgati't-Türkiyye*, yay. haz. Recep Toparlı, M. Sadi Çögenli, Nevzat H. Yanık, TDK, Ankara, 1999, s. 117; Şirin, agt, s. 97, 200-201; el-Erzurumi, *Hulasa Okçuluk ve Atçılık*, s. 245, 254.

¹⁷ *Codex Cumanicus*, s. 714.

¹⁸ Hayyan, age, s. 16-17.

¹⁹ *Münyetü'l-Guzat*, s. 171, 286; Güner, age, s. 48; *Codex Cumanicus*, s. 768, 838, 841, 900.

²⁰ *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türki ve Acemî ve Mugalî*, s. 111.

ceri de belirleyici unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Kıpçaklar açısından da yetenekli becerikli, kabiliyet ya da mahareti belirtmek için sözlüklerde kavramlara rast gelinmektedir. Bunlar arasında *könel* ve *çeber* kavramları öne çıkmaktadır.²¹

Türk topluluklarında spor, çoğu zaman savaşın bir provası olarak değerlendirilmiş, bu nedenle çocuklar belirli bir hazırlık ve eğitim süreci içerisinde iyi bir savaşçı veya asker olarak yetiştirilmeye çalışılmıştır.²² Kıpçak Türkleri ise savaşçı kimlikleriyle ön plana çıkmış, askerî maharet ve stratejik yetkinlikleri sayesinde rakipleri karşısında üstünlük kurabilmişlerdir. Savaş ile ilgili de çeşitli kavramlar sözlüklerde yer almaktadır. Nitekim sözlükte savaşmak, cenk, hücum, saldırma, mücadele etmek, çatışma, koruma, karşı koyma gibi anlamlara gelen savaş, sovaş, çalış, şavlet, abra, kıtal, sançış, sansış, sançışmak, talaş, tokuş, uruş ve yağı gibi kavramların varlığı son derece dikkat çekmektedir.²³ Benzer şekilde orduyu ve askerî gücü tanımlayan çari, çeri/çerig/çirig, çeyri şeri, şerü ve leşker kavramları, Kıpçaklarda askerlik kurumunun yalnızca bir meslek değil, toplumsal kimliğin merkezî unsurlarından biri olduğunu göstermektedir.²⁴ Öte yandan askerî bir terminolojiye de karşılık gelen *kurşovla*, kuşatmak, çembere almak, sarmak anlamlarıyla kayıtlıdır.²⁵ Bu kavramsal yoğunluk, Kıpçakların toplumsal düzeninde askerlik kurumunun belirgin bir konuma sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Sportif faaliyetler açısından yarışma ve mücadele ruhunu ortaya koyma çabası göz ardı edilmemektedir. Kıpçak sözlüklerinde yarışma ve rekabeti ifade eden kavramların çeşitliliği, toplumsal

²¹ *Codex Cumanicus*, s. 681, 756.

²² Yıldız, *Eski Türklerde Spor Kültürü*, s. 68, 84-85, 88.

²³ *Codex Cumanicus*, s. 413, 555, 596, 863; Seyf-i Sarayı, *age*, s. 353, 384, 547; *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türki ve Acemî ve Mugalî*, s. 18, 99 135; *Ettuhfet-üz-Zekiyye Fil-Lûgat-it-Türkiyye*, s. 234, 250, 270-271; *Münyetü'l-Guzat*, s. 274, 311; *Ed-Dürretü'l-Mudiyye fi'l-Lûgati't-Türkiyye*, s. 27, 103; *El-Kavâninü'l-Külliyeye Li-Zabt'l-Lûgati't-Türkiyye*, s. 124, 128; es-Sabrânî, *Kitâbü'l-Ef'âl Kıpçakça Satır Arası Sözlük*, s. 230, 290, 298; Şirin, *agt*, s. 272; el-Erzurumi, *Hulasa Okçuluk ve Atçılık*, s. 266, 268.

²⁴ Hayyan, *age*, s. 28; Seyf-i Sarayı, *age*, s. 238, 316; *Codex Cumanicus*, s. 456, 682; *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türki ve Acemî ve Mugalî*, s. 141; *Ettuhfet-üz-Zekiyye Fil-Lûgat-it-Türkiyye*, s. 246; es-Sabrânî, *Kitâbü'l-Ef'âl Kıpçakça Satır Arası Sözlük*, s. 190, 192; Şirin, *agt*, s. 125; el-Erzurumi, *Hulasa Okçuluk ve Atçılık*, s. 237.

²⁵ *Codex Cumanicus*, s. 764.

yaşamlarında mücadele ve üstünlük arayışının önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. *Yarış, üz, müsabaka, ozmaklık, ozuş* ve *mücara* gibi terimlerin varlığı Kıpçaklar arasında rekabetin yalnızca fiziksel bir etkinlik değil, kültürel bir olgu olarak da kavramsallaştırıldığını ortaya koymaktadır.²⁶ Yarışma ve rekabet sonucunda bir kazanan ve bir kaybeden olduğu bilinmektedir. Bu durum kimi zaman sevinç ve mutluluğu beraberinde getirirken, kimi zaman ise üzüntü ve yenilgi hissiyle beraber başarısızlık duygusunun yaşanmasına sebep olmaktadır. Kıpçakların dilinde galibiyet ve üstünlükle ilgili kavramların zenginliği, toplumsal yaşamda bu durumun ne denli önemli olduğunu gözler önüne sermektedir. *Galib, yen, yeng, ut* ve kahir gibi kavramlar galip gelmek, yenmek, üstün gelmek, oyunda kazanmak gibi manalarıyla yer almaktadır.²⁷ Kıpçak sözlüklerinde yer alan *kirş* kavramı yarış, oyun ya da ok atışı gibi müsabakalarda aynı tarafa bulunan kimse anlamıyla dikkat çekmektedir. Hatta “bu kırışimdir; bu benim müsabakada yanımda bulunan arkadaşımıdır.”²⁸ ifadesiyle açıklanan kavram günümüz terminolojisiyle takım arkadaşı olarak değerlendirilebilir. Sportif faaliyetler açısından sözlüklerde farklı kavramlar göze çarpmaktadır. Bu bağlamda *yüri* kavramı yürümek,²⁹ *yıl, koş, seyirt/segirt* ve *yügür/yegür* kavramları koşmak manasına gelirken, *yıldür* ise koşturmak ve atı eşkin yürütmek, koşturmak anlamlarıyla yer almaktadır.³⁰ *Çalıq* kavramı hem başı sert at hem de kılıçla vurmak, kesmek manalarına gelmektedir.³¹ *Batal* ve *batalla(n)* terimleri hasmın

²⁶ *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî*, s. 154; *El-Kavânînü'l-Küllîyye Li-Zabtî'l-Lügati't-Türkiyye*, s. 128; es-Sabrânî, *Kitâbü'l-Ef'âl Kıpçakça Satır Arası Sözlük*, s. 247, 261; Seyf-i Sarayî, *age*, s. 329.

²⁷ *Münyetü'l-Guzat*, s. 182, 206; Seyf-i Sarayî, *age*, s. 255, 384, 394; es-Sabrânî, *Kitâbü'l-Ef'âl Kıpçakça Satır Arası Sözlük*, s. 203, 309; *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî*, s. 150; *Codex Cumanicus*, s. 606, 886.

²⁸ Hayyan, *age*, s. 49.

²⁹ Seyf-i Sarayî, *age*, s. 400.

³⁰ Seyf-i Sarayî, *age*, s. 397, 400; Güner, *age*, s. 141; *Ed-Dürretü'l-Mudiyye fi'l-Lügati't-Türkiyye*, s. 122; *El-Kavânînü'l-Küllîyye Li-Zabtî'l-Lügati't-Türkiyye*, s. 116, 132; es-Sabrânî, *Kitâbü'l-Ef'âl Kıpçakça Satır Arası Sözlük*, s. 312; es-Sabrânî, *Kitâbü'l-Ef'âl Kıpçakça Satır Arası Sözlük*, s. 315; *Codex Cumanicus*, s. 613; Şirin, *agt*, s. 241; el-Erzurumî, *Hulasa Okçuluk ve Atçılık*, s. 261.

³¹ Hayyan, *age*, s. 26.

hamlesini savuşturma ve boşa çıkarma anlamlarıyla kullanılmaktadır.³² *Uç* kavramı ise anlamları arasında at yarışında ya da ok atışında bahse girmek yer almaktadır.³³ Kıpçak sözlüklerinde yer alan bazı kavramlar, hem gündelik yaşamın hem de savaş ve spor faaliyetlerinin iç içe geçtiğini göstermektedir.

Sözlüklerde silah ve silahlara dair çeşitli kavramların bulunması, Türklerin bu alandaki bilgi ve birikimlerini ortaya koymaktadır. Tarihsel kaynaklarda da yer aldığı kadarıyla Türk toplulukları silah üretimi ve savaş teknolojilerini kullanma hususunda ileri bir seviyeye ulaşmışlardır.³⁴ Kıpçaklarda da silahlara dair arkeolojik verilerin destekleriyle yay, ok, kılıç mızrak gibi silahların yanı sıra demir üzengi, ok kılıfları ve bıçak sapları ele geçirilmiştir.³⁵ Bu çerçevede Kıpçak Türkleri içerisinde de silaha karşı yoğun bir ilginin bulunduğu ve bunun askerî kültürlerinin yanında sportif faaliyetlerinde de önemli bir unsur olduğu düşünülmektedir. Kıpçak sözlüklerinde *silah* kavramı bilinen şekliyle kullanılmaktadır.³⁶ Ayrıca *sagıt* kavramı hem silahı hem de at koşum takımını ifade etmektedir.³⁷ Yakın mücadele silahlarından olan kılıç, *kılıç/kılıç/kılıç* şeklinde geçmektedir.³⁸ Sözlüklerde kılıç türlerine dair kav-

³² *Münyetü'l-Guzat*, s. 145-146.

³³ Hayyan, *age*, s. 110.

³⁴ Türklerin silah teknolojisine dair ayrıntılı bilgi için bkz. Yuliy S. Hudya-kov, "Eski Türklerde Silah", çev. Dildar Atmaca, *Türkler*, ed. Hasan Celal Güzel, Salim Koca, Osman Karatay, Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Yayınları, Ankara 2002, s. 468-477; Erkan Göksu, *Türk Kültüründe Silah*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2015; Ahmet Korkmaz, "Emir Timur'un Ordusunda Silah Teknolojisi: Orduda Kullanılan Silahlar ve Silah Üretim Merkezleri (1370-1405)", *Eski Çağlardan Günümüze Türk Savunma Sanayi Tarihi*, ed. A. Sefa Özkaya, vd., Milli Savunma Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2024, s. 27-47; Kazım Paydaş- Ahmet Korkmaz, "Kara-Koyunlu Devleti'nde Silah Teknolojisi: Orduda Kullanılan Silah ve Teçhizat", *Ortaçağ Araştırmalar Dergisi*, Yıl 3, S. 2, Aralık 2020, s. 442-450.

³⁵ Spinei, *The Great Migrations in the East and South East of Europe from the Ninth to the Thirteenth Century*, s. 227.

³⁶ *Münyetü'l-Guzat*, s. 278; Seyf-i Sarayi, *age*, s. 357; es-Sabrâni, *Kitâbü'l-Ef'âl Kıpçakça Satır Arası Sözlük*, s. 273.

³⁷ *Codex Cumanicus*, s. 544, 803.

³⁸ Hayyan, *age*, s. 75; *Münyetü'l-Guzat*, s. 222, 223; Seyf-i Sarayi, *age*, s. 298; *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugâlî*, s. 17, 118; *Ed-Dürretü'l-Mudiyye fi'l-Lügati't-Türkiyye*, s. 27, 92; *Ettuhfet-üz-Zekiyye Fil-Lûgat-it-Türkiyye*, s. 198; *El-Kavâninü'l-Külliyeye Li-Zabt'l-Lûgati't-Türkiyye*, s. 115; es-Sabrâni, *Kitâbü'l-Ef'âl Kıpçakça Satır Arası Sözlük*, s. 229;

ramlarda oldukça fazla bir şekilde kendisine yer bulmaktadır. *Dımışki/Damışki*,³⁹ *Firenci*, *Hindi*, *Kaburi*, *Kali*, *Kilai*, *Mısri*, *Süleymani* ve *Yemeni* adlarında farklı kılıç türleri bulunmaktadır. Kılıç türlerinin yanı sıra kılıcın yapısal özelliklerini karşılayan kavramlar oldukça gelişmiştir; kılıcın cevheri ve demiri için *yirliq* kavramı ile ifade edilmekte, kılıcın yapısı ve şekli için *işkal* kavramı tercih edilmekte, kılıç korkuluğuna *mismar* denilmekte, kılıcın sapının uç kısmı için *sorguç* kavramı kullanılmaktadır. Ayrıca kılıcın sapı için *tutga* veya *tutka*, kılıcın sapa giren yerine *seylan*, kılıcın üst kısmına ya da kenarına *yelmen* ve kılıcın ağzı için *şefre* kavramları tercih edilmiştir.⁴⁰ Kılıç kını ve sadak için *kalın* ile *kın* kavramlarına,⁴¹ kılıcı yapan ya da kılıç ustasını belirtmek için *kılguç* ve *kılıç ostası* terimlerine yer verilmiştir.⁴² Kılıçla vuruşmak ve yaralama eylemini karşılayan *beriş* kavramı da savaş pratiğinin dilsel yansıması olarak dikkat çekmektedir.⁴³ *Çoqmar* kavramı ise topuzu belirtmek için kullanılmaktadır.⁴⁴ Bu çeşitlilik, Kıpçakların silah kültürüne dair terminolojisinin gelişmişliğini göstermektedir. Silah dışında Kıpçak sözlüklerinde zırh ve savunma araçlarına dair terimlerin varlığı da önemlidir. *Yarıq/yarık*, *kübe* ve *sağıt* kavramları zırh karşılığında kullanılırken,⁴⁵ *temür kömlek* ve *demür kömlek* kavramları ise doğrudan demirden yapılmış zırh manalarına gelmektedir.⁴⁶ Vücudun belden aşağısını korumaya yarayan ve kemikle kaplanarak yapılan zırh için *butluk* kavramı tercih edilmiştir.⁴⁷ Zırh yapan ustalar *yarıkçı* adıyla anılmış,⁴⁸ karkıl ise kolsuz savaş elbisesi

Codex Cumanicus, s. 503, 738; Şirin, *agt*, s. 185; el-Erzurumi, *Hulasa Okçuluk ve Atçılık*, s. 252.

³⁹ *Münyetü'l-Guzat*, s. 175; Seyf-i Sarayı, *age*, s. 241.

⁴⁰ *Münyetü'l-Guzat*, s. 180-327.

⁴¹ Güner, *age*, s. 68; *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî*, s.17, 118; *Ettuhfet-üz-Zekiyye Fil-Lûgat-it-Türkiyye*, s. 198; es-Sabrânî, *Kitâbü'l-Efâl Kıpçakça Satır Arası Sözlük*, s. 229.

⁴² es-Sabrânî, *Kitâbü'l-Efâl Kıpçakça Satır Arası Sözlük*, s. 229; *Codex Cumanicus*, s. 503.

⁴³ es-Sabrânî, *Kitâbü'l-Efâl Kıpçakça Satır Arası Sözlük*, s. 173.

⁴⁴ Hayyan, *age*, s. 31.

⁴⁵ Hayyan, *age*, s. 121; *Münyetü'l-Guzat*, s. 270; *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî*, s. 17, 154, 126; es-Sabrânî, *Kitâbü'l-Efâl Kıpçakça Satır Arası Sözlük*, s. 306; *Codex Cumanicus*, s. 519.

⁴⁶ *Ed-Dürretü'l-Mudiyye fi'l-Lûgati't-Türkiyye*, s. 27, 81, 113.

⁴⁷ *Codex Cumanicus*, s. 451.

⁴⁸ *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî*, s. 154.

olarak tanımlanmıştır.⁴⁹ Savunma araçları arasında kalkan, Kıpçakların savaş kültüründe önemli bir yere sahiptir; bu bağlamda *kalkan* yine bilinen şekliyle yer alırken, ayrıca *kalgan* kavramı da aynı maddada kullanılmaktadır.⁵⁰ Kalkan ustaları ise *kalkançı* olarak adlandırılmıştır.⁵¹ Kıpçak Türklerinin savaş donanımları arasında saldırı ve savunma amaçlı çeşitli araçların bulunduğu sözlük kayıtlarından anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, mızrak, kargı ve süngü için *süngü/süngi* ya da *sünü* kavramları kullanılmıştır.⁵² Öte yandan başın korunmasına yönelik teçhizat için *yaşuk*, *aşak*, *aşık* ve *tovulga* gibi kavramların miğfer ve tolga anlamlarında yer aldığı görülmektedir.⁵³ Bu terminolojik zenginliğin dışında Kıpçak sözlüklerinde özellikle belirli spor dallarına ait kavramlar da bulunmaktadır.

1.1. Güreş

Fiziksel güç ve rekabetin en eski uygulanış biçimlerinden biri olan güreş, Türk toplulukları açısından yalnızca bir spor değil, aynı zamanda kültürel bir değer olarak kabul edilmiştir. Konargöçer yaşam tarzının gerektirdiği dayanıklılık ve çeviklikle birlikte güreş, bireylerin kendi güçlerini sınadığı, aynı zamanda strateji ve zekayı da kullanarak rakibini alt etmeyi hedeflediği bir alan olarak, Türklerin sportif pratikleri arasında özel bir konuma sahip olmuştur. Kıpçak Türkleri arasında söz konusu sportif faaliyetin bilindiği ve uygulandığı, sözlüklerde yer alan kavramların varlığı sayesinde tespit edilebilmektedir. Kıpçak sözlüklerinde yer alan *küreş*, *küraş* ve *köraş* kavramları güreşi ifade etmektedir.⁵⁴ Güreşçiği tanımla-

⁴⁹ Münyetü'l-Guzat, s. 209.

⁵⁰ Münyetü'l-Guzat, s. 207; Seyf-i Sarayı, age, s. 287; Kitâb-ı Mecnû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî, s. 17, 111; Ed-Dürretü'l-Mudiyeye fi'l-Lügati't-Türkiyye, s. 27, 87; Ettuhfet-üz-Zekiyye Fil-Lûgat-it-Türkiyye, s. 182; El-Kavânînu'l-Küllîyye Li-Zabtî'l-Lügati't-Türkiyye, s. 111; es-Sabrânî, Kitâbü'l-Ef'âl Kıpçakça Satır Arası Sözlük, s. 218; Codex Cumanicus, s. 724; Güner, age, s. 68; Şirin, agt, s. 172; el-Erzurumi, Hulasa Okçuluk ve Atçılık, s. 250.

⁵¹ Ed-Dürretü'l-Mudiyeye fi'l-Lügati't-Türkiyye, s. 87.

⁵² Codex Cumanicus, s. 823; Şirin, agt, s. 248; el-Erzurumi, Hulasa Okçuluk ve Atçılık, s. 264.

⁵³ Güner, age, s. 134; Kitâb-ı Mecnû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî, s. 17, 89; Ed-Dürretü'l-Mudiyeye fi'l-Lügati't-Türkiyye, s. 27; Codex Cumanicus, s. 580.

⁵⁴ Hayyan, age, s. 55; Seyf-i Sarayı, age, s. 315; Kitâb-ı Mecnû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî, s. 127; Ettuhfet-üz-Zekiyye Fil-Lûgat-it-Türkiyye, s. 214; es-Sabrânî, Kitâbü'l-Ef'âl Kıpçakça Satır Arası Sözlük, s. 241.

mak için kullanılan *küreşçi* ve *küreççi* kavramlarının yanı sıra *canbaz* kavramı da pehlivan manasına gelmektedir.⁵⁵ Güreşi ve güreşçileri tanımlayan bu kavramlar Kıpçak toplumunda bu spora olan ilginin yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim *küraşdı* kavramı ise güreşti şekliyle yer alırken,⁵⁶ güreşte rakibi yıkmak veya galip gelmeyi belirtirken *bastı* kavramı kullanılmaktadır.⁵⁷ Ayrıca yakın dövüş terimlerinden olan yumruk kavramı yine *yumruk* ve *yuruh* şekliyle tercih edilirken, *yumrukçı* kavramı ise yumrukçu, yumrukla dövüşen, bir çeşit boksör olarak açıklanmıştır.⁵⁸ Sözlüklerde yalnızca güreşin değil, beden gücüne dayalı diğer sportif faaliyetlere de denk gelmektedir.

1.2. Avcılık

Tarih öncesi çağlardan itibaren avcılık, insanların yaşamlarını sürdürebilmesi için başlıca besin temin etme yöntemlerinden biri olmuştur. Ancak Türk kültüründe ise bu faaliyet, pratik bir ihtiyaçtan ziyade törensel bir boyut kazanmış, toplumsal ve askerî anlamlarla bütünleşmiştir. Dolayısıyla av, yalnızca yiyecek elde etme uğraşı olmaktan çıkarak, bir tür savaş provası ve askeri dayanıklılık göstergesi haline gelmiştir. Kıpçaklar arasında da av ve avcılık faaliyetleri uygulanmaya çalışılmış ve sözlüklerinde de bu spora dair kavramlara rastlanılmıştır. Nitekim *av*, *uv*, *avla*, *avlan* ve *avladı* gibi kavramlar günümüzdeki karşılıklarıyla kullanılmaya devam etmiştir.⁵⁹ Ayrıca *uludı* kavramının avladı manası da bulunmaktadır.⁶⁰ *Sayd* kavramı av anlamında yer alırken, *sayyad* kavramı ise avcı manasına gelmektedir.⁶¹ Aynı şekilde *avçı* ve *avlavcı*

⁵⁵ Seyf-i Sarayı, *age*, s. 315; Güner, *age*, s. 90; *Ettuhfet-üz-Zekiyye Fil-Lûgat-it-Türkiyye*, s. 160, 214.

⁵⁶ Hayyan, *age*, s. 56.

⁵⁷ Hayyan, *age*, s. 15.

⁵⁸ Seyf-i Sarayı, *age*, s. 399; es-Sabrânî, *Kitâbü'l-Ef'âl Kıpçakça Satır Arası Sözlük*, s. 314; *Codex Cumanicus*, s. 898.

⁵⁹ Hayyan, *age*, s. 7; *Münyetü'l-Guzat*, s. 139; Seyf-i Sarayı, *age*, s. 207; Güner, *age*, s. 31; *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türki ve Acemî ve Mugâlî*, s. 89; *Ed-Dürretü'l-Mudiyye fi'l-Lûgati't-Türkiyye*, s. 30, 72; *Ettuhfet-üz-Zekiyye Fil-Lûgat-it-Türkiyye*, s. 144; es-Sabrânî, *Kitâbü'l-Ef'âl Kıpçakça Satır Arası Sözlük*, s. 164-165; *Codex Cumanicus*, s. 590, 864; Şirin, *agt*, s. 85; el-Erzurumi, *Hulasa Okçuluk ve Atçılık*, s. 229.

⁶⁰ Hayyan, *age*, s. 112.

⁶¹ Seyf-i Sarayı, *age*, s. 354; es-Sabrânî, *Kitâbü'l-Ef'âl Kıpçakça Satır Arası Sözlük*, s. 270.

kavramları da avcılığı ifade etmektedir.⁶² *Avlu* kavramı av yerini tanımlarken,⁶³ *keyik* ya da *kiyik* kavramı ise geyik ve diğer yabani av hayvanı karşılığında kullanılmaktadır.⁶⁴

Kıpçak Türkçesinde avcılığın yalnızca kara avcılığıyla sınırlı olmadığı, balıkçılıkla ilgili terminolojinin de söz varlığında yer aldığı görülmektedir. Örneğin, av kavramının bilinen anlamının yanı sıra ağ ve balık ağı karşılıkları bulunmaktadır.⁶⁵ *Balukla* kavramı balık avlamak için tercih edilirken,⁶⁶ balık ağı için *ağ* ve *ag* terimleri kaydedilmiştir.⁶⁷ Yine bu bağlamda balık avlarken kullanılan zıpkına *sıpqun*, *sıpkın* ya da *sıpkun* denilmektedir.⁶⁸

Kuşla avcılık yine Türklerin geleneksel sportif faaliyetleri arasında yer almaktadır. Bu spor için birbirinden kıymetli ve yırtıcı kuşların kullanıldığı bilinmektedir. Kıpçak sözlüklerinde de yırtıcı ve avcı kuşlara dair kavram zenginliği görülmektedir. Doğan kuşuna karşılık olarak *togan*,⁶⁹ doğan ya da doğana benzeyen yırtıcı, avcı kuşu için *songur/sunkur*,⁷⁰ şahin ve ala doğan türleri için *turumtay* ve *toruntay* terimleri kaydedilmiştir.⁷¹ *Yaglabay* kavramı doğan cinsinden çakır kuşu için tercih edilirken,⁷² *ak togan* kavramı doğangiller familyasından iri ve geniş gövdeli yırtıcı bir kuş, akdoğan kuşu

⁶² Seyf-i Sarayı, *age*, s. 207; es-Sabrânî, *Kitâbü'l-Ef'âl Kıpçakça Satır Arası Sözlük*, s. 164; *Ettuhfet-üz-Zekiyye Fil-Lûgat-it-Türkiyye*, s. 144.

⁶³ Hayyan, *age*, s. 7.

⁶⁴ Güner, *age*, s. 76; *Münyetü'l-Guzat*, s. 234; Şirin, *agt*, s. 192.

⁶⁵ *Codex Cumanicus*, s. 642; *Ettuhfet-üz-Zekiyye Fil-Lûgat-it-Türkiyye*, çev. Besim Atalay, TDK, İstanbul 1945, s. 136.

⁶⁶ *Codex Cumanicus*, s. 433.

⁶⁷ Hayyan, *age*, s. 1; Güner, *age*, s. 24; *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî*, s. 85.

⁶⁸ Hayyan, *age*, s. 91; *Münyetü'l-Guzat*, s. 278.

⁶⁹ Güner, *age*, s. 111, 120; *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî*, yay. haz. Recep Toparlı, M. Sadi Çögenli, Nevzat H. Yanık, TDK, Ankara, 2000, s. 11, 146; *Ettuhfet-üz-Zekiyye Fil-Lûgat-it-Türkiyye*, s. 260.

⁷⁰ *Codex Cumanicus*, s. 555; *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî*, s. 11, 139; *Ettuhfet-üz-Zekiyye Fil-Lûgat-it-Türkiyye*, s. 242.

⁷¹ Güner, *age*, s. 123; *Ettuhfet-üz-Zekiyye Fil-Lûgat-it-Türkiyye*, s. 262.

⁷² *Ettuhfet-üz-Zekiyye Fil-Lûgat-it-Türkiyye*, s. 275.

olarak yer almaktadır.⁷³ *Laçın* kavramı şahin kuşu için kullanılmakta,⁷⁴ *balaban* kavramı yırtıcı bir kuş, çakır doğan ve balaban malarına gelmektedir.⁷⁵ *Atmaca* kuşu için *atmaca toğan*, *başa*, *kargu*, *karguy*, *kurgaş kırıgı* ve *kırıgıy* kavramları kullanılmaktadır.⁷⁶ *Çagrı* ya da *çakır kuş* kavramı ise doğan ile atmaca arası yırtıcı bir av kuşu olarak bilinmektedir.⁷⁷ *Çağan* kavramı tağan kuşu olarak geçmektedir.⁷⁸ *Karçığa* ya da *karaçaga* kavramı atmaca, şahin ve ala doğan için tercih edilmiştir.⁷⁹ *Kartal* ve türleri *qartal/kartal*, *karakuş*, *köçken*, *tavşancıl* ve *çarлак* kavramlarıyla anılırken,⁸⁰ baykuş için *baykuş/bayguş*, *yabalak* ve *ügü* kavramları yer almaktadır.⁸¹ Ayrıca *çura* kavramı da yırtıcı bir av kuşu olarak geçmektedir.⁸² *Sar* kavramının doğan kuşu ve akbaba anlamları bulunmaktadır.⁸³ Bunun yanında kuşların kanadını bağlamada kullanılan ip için *kuş bağı* kavramı yer alırken, bazı kuşların tepelerinde bulunan uzunca tüy, sorguç içinse *kuş başı* kavramı bulunmaktadır.⁸⁴ Kuşların adlarındaki çeşitlilik, Kıpçakların yalnızca avcılık teknikleri değil, aynı zamanda kuş türlerine dair ayrıntılı bilgi birikimine ve kuşlara sahip olduklarını da göstermektedir. Memlük döneminde de Kıpçak kökenli sultanların

⁷³ Güner, *age*, s. 26.

⁷⁴ Hayyan, *age*, s. 56; Güner, *age*, s. 91; *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî*, s. 11, 127; *Ed-Dürretü'l-Mudiyye fi'l-Lügati't-Türkiyye*, s. 30, 98; *Ettuhfet-üz-Zekiyye Fil-Lûgat-it-Türkiyye*, s. 215.

⁷⁵ *Codex Cumanicus*, s. 432; Güner, *age*, s. 35; *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî*, s. 11, 92; *Ed-Dürretü'l-Mudiyye fi'l-Lügati't-Türkiyye*, s. 30, 73; *Ettuhfet-üz-Zekiyye Fil-Lûgat-it-Türkiyye*, s. 147.

⁷⁶ Güner, *age*, s. 37, 70-71; *Ettuhfet-üz-Zekiyye Fil-Lûgat-it-Türkiyye*, s. 199, 211; *Codex Cumanicus*, s. 503; *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî*, s. 11, 89.

⁷⁷ Güner, *age*, s. 47; *es-Sabrânî, Kitâbü'l-Ef'âl Kıpçakça Satır Arası Sözlük*, s. 189.

⁷⁸ Hayyan, *age*, s. 25.

⁷⁹ *Codex Cumanicus*, s. 492, 726.

⁸⁰ Hayyan, *age*, s. 71; *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî*, s. 11, 113, 122, 143; *Ed-Dürretü'l-Mudiyye fi'l-Lügati't-Türkiyye*, s. 29, 88, 89; *Ettuhfet-üz-Zekiyye Fil-Lûgat-it-Türkiyye*, s. 161, 186; Güner, *age*, s. 70; *El-Kavâninü'l-Küllîyye Li-Zabti'l-Lügati't-Türkiyye*, s. 111; *Codex Cumanicus*, s. 491, 726.

⁸¹ *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî*, s. 11, 12, 93, 152; *Ed-Dürretü'l-Mudiyye fi'l-Lügati't-Türkiyye*, s. 29, 75, 118; *Ettuhfet-üz-Zekiyye Fil-Lûgat-it-Türkiyye*, s. 149; *es-Sabrânî, Kitâbü'l-Ef'âl Kıpçakça Satır Arası Sözlük*, s. 172; *Codex Cumanicus*, s. 593, 596.

⁸² *Codex Cumanicus*, s. 460.

⁸³ *Codex Cumanicus*, s. 548.

⁸⁴ Güner, *age*, s. 88.

ava olan düşkünlükleri kaynaklarda kendisine oldukça yer etmiştir. Hatta devlet adamları arasında kuş avlamak için geliştirdikleri avlanma şekline *bundukla avlanma* metodu denilmektedir.⁸⁵

1.3. Atçılık ve Atlı Sporlar

Tarihsel süreç içerisinde at ve ona bağlı sportif faaliyetlere olan ilgi artmış, özellikle Türk toplulukları açısından at sadece bir binek hayvanı değil yoldaşlık eden bir canlı olmuştur. Kıpçak Türkleri içinde at, sosyal, ekonomik ve askerî en önemli destekçilerin başında gelmektedir. Kıpçak sözlüklerinde de at ve atçılığa dair⁸⁶ kavramsal zenginlik toplumun ona atfettiği önemi göstermektedir. At kavramı binme, yük çekme, taşıma vb. hizmetlerde kullanılan tek tırnaklı hayvan şekliyle ifade edilirken, kimi zaman at kimi zaman beygir olarak kaydedilmiştir. Ayrıca *atlandı* kavramı ata bindi, *atlu* ve *atlıg* ise atlı ve süvari şekliyle yer almıştır.⁸⁷ *Aygır* kavramı damızlık erkek at ile aygır olarak bilinmektedir.⁸⁸ *Kısrak*, *qısrak*, *kıstrak* ve *biye* kavramları ise kısrak ya da atı ifade etmektedir.⁸⁹

⁸⁵ Tülay Yürekli, “Büyük Selçuklularda ve Memlûklerde Av”, *Kerkük Çok Irak Değil Prof. Dr. Eşref Buharalı’ya Armağan Türk Tarihine Dair Yazılar-II*, ed. Alpaslan Demir, Tuba Kalkan ve Eralp Erdoğan, Gece Kitaplığı, Ankara, 2017, s. 727-730.

⁸⁶ Kıpçak sahasında at ve atçılıkla ilgili terminoloji için bkz. Can Özgür, “Kıpçak Sahasına Ait Sözlük ve Kaynaklarda At ve Atçılıkla İlgili Terminoloji”, *Turkish Studies*, Vol. 4/4 2009, s. 891-905.

⁸⁷ *Codex Cumanicus*, s. 426-427, 640; Hayyan, *age*, s. 7; *Münyetü’l-Guzat*, s. 136; Seyf-i Sarayî, *age*, s. 206, 207; Güner, *age*, s. 31; *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî*, s. 14, 89; *Ed-Dürretü’l-Mudiyye fi’l-Lügati’t-Türkiyye*, yay. haz. Recep Toparlı, TDK, Ankara, 2018, s. 19; *Ettuhfet-üz-Zekiyye Fil-Lûgat-it-Türkiyye*, s. 143; *El-Kavânîni’l-Küllîyye Li-Zabtî’l-Lûgati’t-Türkiyye*, yay. haz. Recep Toparlı, M. Sadi Çögenli, Nevzat H. Yanık, TDK, Ankara, 1999, s. 101; es-Sabrânî, *Kitâbü’l-Ef’âl Kıpçakça Satır Arası Sözlük*, s. 163-164; Şirin, *agt*, s. 82; el-Erzurumi, *Hulasa Okçuluk ve Atçılık*, s. 229.

⁸⁸ Güner, *age*, s. 32; *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî*, s. 14, 90; *Ed-Dürretü’l-Mudiyye fi’l-Lûgati’t-Türkiyye*, s. 19, 73; *Ettuhfet-üz-Zekiyye Fil-Lûgat-it-Türkiyye*, s. 145; *El-Kavânîni’l-Küllîyye Li-Zabtî’l-Lûgati’t-Türkiyye*, s. 102; es-Sabrânî, *Kitâbü’l-Ef’âl Kıpçakça Satır Arası Sözlük*, s. 166; *Codex Cumanicus*, s. 645; Şirin, *agt*, s. 87.

⁸⁹ Güner, *age*, s. 79; Hayyan, *age*, s. 77; *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî*, s. 15, 119; *Ed-Dürretü’l-Mudiyye fi’l-Lûgati’t-Türkiyye*, s. 19, 92; *Ettuhfet-üz-Zekiyye Fil-Lûgat-it-Türkiyye*, s. 199; *El-Kavânîni’l-Küllîyye Li-Zabtî’l-Lûgati’t-Türkiyye*, s. 115; es-Sabrânî, *Kitâbü’l-Ef’âl Kıpçakça Satır Arası Sözlük*, s. 230; *Codex Cumanicus*, s. 504, 665.

Süt emen kısarak içinse *be*, döl veren kısarak için *kunlançı kısarak*, kısır kısarak için *kısır kısarak* kavramları kullanılmaktadır.⁹⁰ Genç kısarak *huvluk* ile belirtirken,⁹¹ *yılkı*, *yılgı* ve *ılkı* kavramları at sürüş veya genel anlamda dört ayaklı hayvan topluluğunu ifade etmektedir.⁹² *Yunt/yund* kavramı at ve otlakta otlayan atların tümünü,⁹³ *yunad* ise at sürüşünü karşılamaktadır.⁹⁴ Atın yavrusu olan tay için *tay* dışında *kulun/qulun* ve *yapaglı* kavramları da kullanılmıştır.⁹⁵ Yaşlarına bağlı adlandırmalarda iki yaşındaki taya *iki yıllı tay*, üç yaşındaki tay için *kunan*, dört yaşındaki tay için *dönen* ya da *arba* kavramları yer almaktadır.⁹⁶ Yaşlı iken enetilmiş (iğdiş edilmiş) aygır *azman* olarak tanımlanırken,⁹⁷ binek hayvan için *kölik*, *kölük* ve *tavar* kavramları tercih edilmiştir.⁹⁸ Atı ifade eden kavramlar dışında atın özelliklerine yönelik kavramlar da oldukça yoğun bir şekilde yer almaktadır. *Baytaratu'l-Vazih*'a göre ise iyi bir atın özellikleri arasında boynunun düz ve sabit olması, nefes çıkan yeri geniş olmalı, boynu uzun olmalı, eyer konulan yer çok güçlü olmalı, butları kalın, beli çok güçlü ve ön ayak eklemleri düz, arka ayakları sağlam olmalıdır. Eklem kemiklerinin yanları düz ve etsiz, tırnağı ise çok sert ve dayanıklı olması gerekmektedir. Beli ve sırtı çok güçlü olmalı, binerken ya da inerken eğilmemelidir. Ayakları güçlü ve sabit olmalı, hareket halinde ayaklarını çektiği ve dik tuttuğu zaman sağlam basmalıdır. Sırtın kürek kısmı yassı olmalı, uzunluk ve yassılığı üstte olmalıdır. Göğsü çok güçlü ve sağlam olmalı, pazıları ile göğüs başı

⁹⁰ *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türki ve Acemî ve Mugalî*, s. 15, 93, 118, 124.

⁹¹ *Codex Cumanicus*, s. 715.

⁹² Hayyan, *age*, s. 126; *Ettuhfet-üz-Zekiyye Fil-Lûgat-it-Türkiyye*, s. 285; es-Sabrânî, *Kitâbü'l-Ef'âl Kıpçakça Satır Arası Sözlük*, s. 209, 311; *Codex Cumanicus*, s. 890.

⁹³ *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türki ve Acemî ve Mugalî*, s. 15, 160; *Ettuhfet-üz-Zekiyye Fil-Lûgat-it-Türkiyye*, s. 289; es-Sabrânî, *Kitâbü'l-Ef'âl Kıpçakça Satır Arası Sözlük*, s. 315.

⁹⁴ Hayyan, *age*, s. 129.

⁹⁵ *Münyetü'l-Guzat*, s. 293; Hayyan, *age*, s. 81, 100; Güner, *age*, s. 87, 116; *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türki ve Acemî ve Mugalî*, s. 15, 143, 124; *Ed-Dürretü'l-Mudiyye fi'l-Lûgati't-Türkiyye*, s. 19, 112; *Ettuhfet-üz-Zekiyye Fil-Lûgat-it-Türkiyye*, s. 254, 278; *El-Kavâninü'l-Küllîyye Li-Zabti'l-Lûgati't-Türkiyye*, s. 125; Şirin, *agt*, s. 256; el-Erzurumî, *Hulasa Okçuluk ve Atçılık*, s. 264.

⁹⁶ Hayyan, *age*, s. 38; *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türki ve Acemî ve Mugalî*, s. 15, 124, 103, 88.

⁹⁷ Hayyan, *age*, s. 9.

⁹⁸ es-Sabrânî, *Kitâbü'l-Ef'âl Kıpçakça Satır Arası Sözlük*, s. 235, 284.

ise kısa olmalıdır.⁹⁹ Atın yüzü güzel olmalı, dili uzun olduğunda hareket halindeyken rahat eder ve susamasına engel olur. Kulakları ince olmalı, bu tür atlara *atiq* denilmekte, yassı kulaklı olması iyi değildir, bu atlara ise *hacin* denilmektedir.¹⁰⁰ Atların pazısı büyük ve kalın olursa o at güçlü ve kuvvetli olur.¹⁰¹ Çevik, kula renkli ve güzel at için *semend* kavramı bulunmaktadır.¹⁰² Yedeğe çekilen at için *qoş* denilirken,¹⁰³ atın tırnağı ise *tuyaq* kavramıyla ifade edilmiştir.¹⁰⁴ Atın arka ayağının üstü için *sagrı* kavramı kullanılmıştır.¹⁰⁵ Atın yeleşi için *yal* kavramı tercih edilmiştir.¹⁰⁶ Atın ön ve arka ayakları için yine *ön* ve *kıç ayakları* kavramı bulunmaktadır.¹⁰⁷ *İl* kavramının birden fazla anlamı bulunakta ve bunlar içerisinde atın ön ayakları manası da dikkat çekmektedir.¹⁰⁸ At ile ilgili *at kişnedi*, *at kişner*, *at kaşındı*, *at kaşınur*, *tezek*, *turun atlar kaşınsun*, *at ağnadı* ve *at ağnar* gibi çeşitli kavramlara da rastlanılmaktadır.¹⁰⁹

Kıpçak sözlülerinde atların koşu ve yürüyüş biçimleriyle ilgili terimlerin varlığı hem gündelik yaşamda hem de sportif ve askerî faaliyetlerde atın ne derece önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Yarış ve koşu atı için kullanılan *yelemçi* kavramı, atların özel işlevlere göre sınıflandırıldığını ortaya koymaktadır.¹¹⁰ Bunun yanında *çap* kavramının hem at koşturmak ve sürmek hem de kılıç vurmak anlamları bulunmaktadır.¹¹¹ Yürüyüş biçimlerine dair *anak* kavramı genel yürüyüşü ifade ederken,¹¹² *yorka/yorga*, *yorğa*, *yurga*,

⁹⁹ Öztöpcü, agm, s. 218-219, 223.

¹⁰⁰ Öztöpcü, agm, s. 219.

¹⁰¹ Öztöpcü, agm, s. 220-221.

¹⁰² Şirin, *agt*, s. 241; el-Erzurumi, *Hulasa Okçuluk ve Atçılık*, s. 261.

¹⁰³ Hayyan, *age*, s. 79.

¹⁰⁴ Hayyan, *age*, s. 108.

¹⁰⁵ *Münyetü'l-Guzat*, s. 270.

¹⁰⁶ *Münyetü'l-Guzat*, s. 320.

¹⁰⁷ *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî*, s. 16, 132, 117.

¹⁰⁸ *Münyetü'l-Guzat*, s. 196.

¹⁰⁹ *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî*, s. 16.

¹¹⁰ *Codex Cumanicus*, s. 885.

¹¹¹ *Münyetü'l-Guzat*, s. 170; Seyf-i Sarayi, *age*, s. 237.

¹¹² *Münyetü'l-Guzat*, s. 133; Şirin, *agt*, s. 77.

yoriga kavramı rahvan koşan at, koşarak giden ve biniciyi sarsmadan koşma için kullanılmıştır.¹¹³ *Rehvar* kavramı atın rahvan yürüyüşünü belirtmektedir.¹¹⁴ Hızlı koşan, koşucu ve iyi koşan atlara *yügrük* denilmektedir.¹¹⁵ Atın düzgün ve süratli olmayan yürüyüşü *süksük* kavramıyla ifade edilmektedir.¹¹⁶ *Seyrani* ve *tarakalu* kavramları atın bir yürüyüş şekli olarak yer almaktadır.¹¹⁷ Ayrıca *nakl(la)* kavramının atı yürütme, harekete geçirme ve atı döndürme anlamları da bulunurken,¹¹⁸ *yort* kavramı ise yürütmek, at koşturmak ve yola çıkmak manalarına gelmektedir.¹¹⁹ Açık adımlarla yürüyen at için *eşkün*, otlakta atın bağlandığı ip için ise *ukruk* kavramı yer almaktadır.¹²⁰ *Kılundur* kavramı ise atın istenilen tavrı takındırmak ve gerekli vaziyete getirmek manalarına gelmektedir.¹²¹ Atın bir kavis çizerek tekrar geldiği yola ise *hav* denilmektedir.¹²² *Sürün* ve *seğırt* kavramlarının at sürmek manası bulunmaktadır.¹²³

Kıpçak sözlüklerinde atların renklerine yönelik geniş bir terminoloji bulunmaktadır. Atların renk skalasında *boz*, *temürboz*, *al*, *toru*, *kara*, *yagız*, *saru*, *kula*, *oy*, *çal*, *sis*, *alaça*, *çeper* ve *eygir* gibi terimlere rastlanmaktadır.¹²⁴ Söz konusu renklere ve diğer at renklerine dair kavramların varlığı at çeşitliliğine de vurgu yapmaktadır. *Ägir* ve *äygir* kavramı genel olarak siyah renkli atları tanımlarken,¹²⁵ *al* kavramının anlamlarından biri doru at şeklindeyken, *ala* kavramı ise ala renkli at için kullanılmaktadır.¹²⁶ *Az* kavramı sarı

¹¹³ Güner, *age*, s. 140; *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türki ve Acemî ve Mugalî*, s. 17, 159; *Ettuhfet-üz-Zekiyye Fil-Lûgat-it-Türkiyye*, s. 288; es-Sabrânî, *Kitâbü'l-Ef'âl Kıpçakça Satır Arası Sözlük*, s. 314; Hayyan, *age*, s. 128.

¹¹⁴ el-Erzurumi, *Hulasa Okçuluk ve Atçılık*, s. 260; Şirin, *agt*, s. 234.

¹¹⁵ *Münyetü'l-Guzat*, s. 330; Güner, *age*, s. 141.

¹¹⁶ *Münyetü'l-Guzat*, s. 282.

¹¹⁷ Şirin, *agt*, s. 243, 255.

¹¹⁸ *Münyetü'l-Guzat*, s. 254.

¹¹⁹ es-Sabrânî, *Kitâbü'l-Ef'âl Kıpçakça Satır Arası Sözlük*, s. 314.

¹²⁰ *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türki ve Acemî ve Mugalî*, s. 17, 106, 150.

¹²¹ *Münyetü'l-Guzat*, s. 223.

¹²² *Münyetü'l-Guzat*, s. 187.

¹²³ *Münyetü'l-Guzat*, s. 285; *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türki ve Acemî ve Mugalî*, s. 48, 136.

¹²⁴ *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türki ve Acemî ve Mugalî*, s. 16-17, 86, 96, 99, 106, 123, 131, 135, 138, 144, 147, 152.

¹²⁵ Hayyan, *age*, s. 10.

¹²⁶ Hayyan, *age*, s. 3.

renkli atları,¹²⁷ *çilgü* ve *aşkar* kavramı doru renkli atları,¹²⁸ *toru*, *torug*, *torıg* kavramı ise hurma rengi tonlarındaki atları ifade etmektedir.¹²⁹ *Kara at* kavramı karayağız at, *attur* kavramı doru at, *boz* kavramı kır at, *yeşil at* kavramı yeşil at, *sarı at* kavramı sarı at, *kızıl at* kavramı doru at, *kümeýt* koyu kırmızı at, *şal* kavramı boz renkli at, *sis* kavramı sis renkli at ve *yagız* kavramı dört ayağı sekili at için kullanılmaktadır.¹³⁰ *Abraş* kavramı alaca benekli at kavramı olarak yer almaktadır.¹³¹ *Saqar* kavramı alnında beyaz benek olan at için tercih edilmiştir.¹³² Kıpçaklarda at renklerinin fazlalığı ayırt edici bir özellik olarak görülmektedir.

At koşum takımları da sözlüklerde epeyce bir yer kaplamaktadır. *Serc* kavramı at takımı ve eyer manalarıyla yer almaktadır.¹³³ *Eyer*, *āgar*, *iyer* ve *izer* kavramları binek hayvanlarının sırtına konulan, oturmaya yarayan nesne ve eyer manalarına gelmektedir.¹³⁴ *Eyerle* ve *āyarladı* kavramı ise hayvanın sırtına eyer vurmak, eyerlemek anlamlarıyla dikkat çekmektedir.¹³⁵ Eyer konulan yer için *beytü's-serc* kavramı öne çıkmaktadır.¹³⁶ Eyerin altına konulan keçe ya da eyer dolgusu için *içlik*, *kiyiz*, *yagırlık*, *nemedzin*, *nemezsin* ve *yona* kavramları bulunmaktadır.¹³⁷ *Eyerçi* kavramı eyerci, eyeri yapan kimse, saraç manasına gelmektedir.¹³⁸ *Eyerin ağacı* kavramı

¹²⁷ Hayyan, *age*, s. 9.

¹²⁸ Güner, *age*, s. 49; Şirin, *agt*, s. 82.

¹²⁹ Hayyan, *age*, s. 106; Güner, *age*, s. 122.

¹³⁰ Hayyan, *age*, s. 117; *Ed-Dürretü'l-Mudiyye fi'l-Lügati't-Türkiyye*, s. 19-20, 78, 88, 92, 103, 106, 108, 119, 123; Şirin, *agt*, s. 202; el-Erzurumi, *Hulasa Okçuluk ve Atçılık*, s. 254.

¹³¹ Şirin, *agt*, s. 70.

¹³² Hayyan, *age*, s. 87.

¹³³ Şirin, *agt*, s. 242.

¹³⁴ Güner, *age*, s. 61; *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türki ve Acemî ve Mugalî*, s. 17, 106; *Ed-Dürretü'l-Mudiyye fi'l-Lügati't-Türkiyye*, s. 20, 83; *Ettuhfet-üz-Zekiyye Fil-Lûgat-it-Türkiyye*, s. 171; *El-Kavânînu'l-Küllîyye Li-Zabtî'l-Lügati't-Türkiyye*, s. 108; *Codex Cumanicus*, s. 474; Hayyan, *age*, s. 13; *Münyetü'l-Guzat*, s. 203-204; Seyf-i Sarayı, *age*, s. 285.

¹³⁵ Güner, *age*, s. 61; Hayyan, *age*, s. 13; Şirin, *agt*, s. 148; el-Erzurumi, *Hulasa Okçuluk ve Atçılık*, s. 242.

¹³⁶ Şirin, *agt*, s. 97.

¹³⁷ Güner, *age*, s. 64, 131; *Codex Cumanicus*, s. 507; *Münyetü'l-Guzat*, s. 318; *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türki ve Acemî ve Mugalî*, s. 18, 129, 159.

¹³⁸ *Ed-Dürretü'l-Mudiyye fi'l-Lügati't-Türkiyye*, s. 83; *Codex Cumanicus*, s. 474.

eyerin ağaçtan yapılmış bölümü olarak geçmekte, *eyer yabogı* kavramı ise eyer örtüsü manasına gelmektedir.¹³⁹ Eyer kolanlarının ucuna geçirilen ince kayış için *babalag* kavramı tercih edilmiş,¹⁴⁰ eyerin oturulacak yerine ise *meclis* denilmektedir.¹⁴¹ Atın eyersiz olması *uryan* kavramıyla açıklanırken, eyersiz ata binme için *yay-dak* kavramı öne çıkmaktadır. Eyerin ön ve arka kaşı için *karabüs* ve *karbus* kavramları bulunurken, eyerin ön ve ardında olan yük-sekliklere ise *kaş* denilmektedir.¹⁴² Eyerin ön kısmındaki çıkıntılı bölüm için *alındagı kaş*, arka kısmındaki çıkıntılı bölüm içinse *ar-tındagı kaş* kavramı yer almaktadır.¹⁴³ Eyerin durduğu yer için *har-rik* kavramı kullanılırken,¹⁴⁴ ata binen kişinin oturduğu yer ise *ka-fal* kavramıyla tanımlanmaktadır.¹⁴⁵ Eyer yastığı ya da minderi *ed-rim*, *köpçük*, *tebengü* ve *yona* kavramlarıyla,¹⁴⁶ eyer bağı ise *kolan* kavramıyla kaydedilmiştir.¹⁴⁷ Atın yönetimi için gerekli olan gеме karşılık *licam*, *üygen*, *uyan* ve *yügen* kavramları tercih edilmiştir.¹⁴⁸ Üzengi için *üzengi*, *üzengü* ve *rikab* kavramları yer almaktadır.¹⁴⁹ *Sirim* kavramı üzengi kayışı olarak belirtilmektedir.¹⁵⁰ *Kamçı* ve *kamşı* kavramları yine bilinen şekli kamçı olarak geçmekte,¹⁵¹ ay-

¹³⁹ *Codex Cumanicus*, s. 474.

¹⁴⁰ Hayyan, *age*, s. 13.

¹⁴¹ *Münyetü'l-Guzat*, s. 244.

¹⁴² *Münyetü'l-Guzat*, s. 208-323.

¹⁴³ *Codex Cumanicus*, s. 419, 424.

¹⁴⁴ Öztöpcü, *agm*, s. 218.

¹⁴⁵ Öztöpcü, *agm*, s. 222.

¹⁴⁶ Güner, *age*, s. 55, 85, 117, 139.

¹⁴⁷ Güner, *age*, s. 82; es-Sabrânî, *Kitâbü'l-Ef'âl Kıpçakça Satır Arası Sözlük*, s. 233.

¹⁴⁸ *Münyetü'l-Guzat*, s. 242; *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî*, s. 18, 152; Güner, *age*, s. 127; *Ed-Dürretü'l-Mudiyye fi'l-Lügati't-Türkiyye*, s. 20, 126; *Codex Cumanicus*, s. 613; Şirin, *agt*, s. 204; el-Erzurumi, *Hulasa Okçuluk ve Atçılık*, s. 254.

¹⁴⁹ *Münyetü'l-Guzat*, s. 314; Seyf-i Sarayı, *age*, s. 350; Güner, *age*, s. 129; *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî*, s. 18, 152; *Ed-Dürretü'l-Mudiyye fi'l-Lügati't-Türkiyye*, s. 21, 118; *Ettuhfet-üz-Zekiyye Fil-Lûgat-it-Türkiyye*, s. 275; *El-Kavâninü'l-Küllüyye Li-Zabti'l-Lügati't-Türkiyye*, s. 128; es-Sabrânî, *Kitâbü'l-Ef'âl Kıpçakça Satır Arası Sözlük*, s. 301; *Codex Cumanicus*, s. 594, 870; Şirin, *agt*, s. 235; el-Erzurumi, *Hulasa Okçuluk ve Atçılık*, s. 260, 269.

¹⁵⁰ Hayyan, *age*, s. 90.

¹⁵¹ *Münyetü'l-Guzat*, s. 208; Seyf-i Sarayı, *age*, s. 287; Güner, *age*, s. 68; *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî*, s. 18, 111; *Ed-Dürretü'l-Mudiyye fi'l-Lügati't-Türkiyye*, s. 20, 87; *Ettuhfet-üz-Zekiyye Fil-*

rica kamçı ve kırbaç manasına gelen *urmak* kavramı da bulunmak-tadır.¹⁵² *Kemend* ve *ukruk* kavramları kement olarak yer almakta-dır.¹⁵³ Kamçının ağaç kısmına *makraa* denilmektedir.¹⁵⁴ *Kayış*, *tin*, *tizgin*, *tizgün* ve *yügen* kavramlarının hayvanı yönetmeye yarayan kayış ve dizgin manası bulunmakta, ayrıca *yügen* kavramı yular ka-yışı manasına da gelmektedir.¹⁵⁵ *Yular* ve *kisen* kavramları yular, hayvanı idare etmek için başına takılan ip olarak geçmektedir.¹⁵⁶ At ve binek hayvanların kuyruğu altından geçirilerek eyere bağlanan kayış için *kuskun* ve *kuyışkan* kavramları yer almaktadır.¹⁵⁷ Atın ayak bağı *kişan* ve *tuşaq* kavramlarıyla ifade edilirken, atların ayaklarının birbirine bağlanması ise *tuşadı* kavramıyla açıklanmış-tır.¹⁵⁸ Atı hızlı koşturabilmek için vurmaya *mihmaz*, *mahmuz* ve *ti-kiç* denilmekte, *mihmazle* ise mahmuzla ata vurmak, dokunmak an-lamına gelmektedir.¹⁵⁹ *Kömüldürük* kavramı at göğüslüğü olarak geçmektedir.¹⁶⁰

Kıpçak toplumunda binicilik, askeri gücün, sosyal statünün ve sportif faaliyetlerin temel unsurlarından biri olmuştur. Bu du-rum sözlüklerdeki kavramsal çeşitlilikle de teyit edilmektedir. *Fa-ris* kavramı atlı ve binici anlamına gelirken, *farislik* ise binicilik manasında kullanılmaktadır.¹⁶¹ *Cüdi* kavramı süvari ya da sipahi karşılığı olarak kaydedilmiştir.¹⁶² *Sipahi* kavramı yine sipahi ve atlı

Lûgat-it-Türkiyye, s. 183; *El-Kavâninü'l-Külliyeye Li-Zabti'l-Lügati't-Tür-kiyye*, s. 111; es-Sabrânî, *Kitâbü'l-Ef'âl Kıpçakça Satır Arası Sözlük*, s. 218; *Codex Cumanicus*, s. 490, 724; Şirin, *agt*, s. 172; el-Erzurumi, *Hulasa Ok-çuluk ve Atçılık*, s. 250.

¹⁵² *Codex Cumanicus*, s. 590.

¹⁵³ Seyf-i Sarayî, *age*, s. 292; Güner, *age*, s. 127.

¹⁵⁴ *Münyetü'l-Guzat*, s. 243.

¹⁵⁵ Güner, *age*, s. 73, 119-120, 141; *Münyetü'l-Guzat*, s. 329; *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî*, s. 18, 146; es-Sabrânî, *Kitâbü'l-Ef'âl Kıpçakça Satır Arası Sözlük*, s. 290; *Codex Cumanicus*, s. 578; *Ed-Dürretü'l-Mudiyye fi'l-Lügati't-Türkiyye*, s. 20, 89.

¹⁵⁶ Güner, *age*, s. 140; *Ed-Dürretü'l-Mudiyye fi'l-Lügati't-Türkiyye*, s. 20, 125, 93; es-Sabrânî, *Kitâbü'l-Ef'âl Kıpçakça Satır Arası Sözlük*, s. 314, 315.

¹⁵⁷ Güner, *age*, s. 88; *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî*, s. 18, 125; *Codex Cumanicus*, s. 519.

¹⁵⁸ Hayyan, *age*, s. 50, 108.

¹⁵⁹ *Münyetü'l-Guzat*, s. 247; *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî*, s. 17, 145.

¹⁶⁰ *Münyetü'l-Guzat*, s. 236; *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî*, s. 18, 122; *Codex Cumanicus*, s. 512.

¹⁶¹ *Münyetü'l-Guzat*, s. 179; Seyf-i Sarayî, *age*, s. 252.

¹⁶² Seyf-i Sarayî, *age*, s. 237.

manalarıyla yer almaktadır.¹⁶³ At bakım ve yetiştiriciliğinde görevli olan *yılıkcı* ve *riya'zatül-hayl* ise seyislik geleneğini ifade etmektedir.¹⁶⁴ *Libaka* kavramı binicinin ustalığını ve maharetli hareketlerini tanımlamaktadır.¹⁶⁵ Savaş veya yarış öncesinde atını hazırlayan kişiye ise *muzmer* denilmektedir.¹⁶⁶ Memlûk dönemi atla ilgili *Baytaratu'l-Vazih* adlı risaleden hareketle gerçek bir at binicisinin atları gördüğünde durumundan anlaması, hangi atın işe yarayacağını, hangisinin yaramayacağını bilmesi, atın iyisi ve kötüsünü ayırt edebilmesi, atların alametlerini ve yeteneklerini bilmesi gerektiğini belirtilmektedir. Ayrıca atların hastalıklarını ve tedavilerini bilmesi, net tür atlara binilmeye değer olduğunu da bilmesi gerekmektedir. İyi bir binicinin atlardaki kusurları da bilmesi gerektiğini kaydetmektedir.¹⁶⁷ Bu uygulamalar at ile Türkler arasındaki bağın ne denli kuvvetli olmasının sebeplerini de bizlere göstermektedir. Öyle ki yetenekli bir binicinin daha tayken ileride iyi bir at olup olmayacağını anlaması gerektiğini ona göre terbiye vermesini bilmelidir. Hatta atın meydana binmeye ya da yarışa elverişli olup olmadığını da değerlendirmelidir.¹⁶⁸ Bu durum aslında binicinin atlarla arasının iyi olması gerektiğine dikkat çekmektedir. Yetenekli bir binicinin her şeyden önce kendisine yapısı iyi olan, nefesli, çok dayanıklı bir at seçmesi gerekirdi. Attan anlayan bir binicinin at seçiminde de dikkatli davranması gerekliydi ve bu nedenle atı gözden geçirerek kemiklerine, eklem yerlerine ve arkasına bakarak durumunu anlamalıydı. Usta bir binici ata yem verme, su içirme ve nal takma zamanını iyi ayarlamalıdır.¹⁶⁹ Atın sahibinin ya da binicisinin ata dair bilgisi yüksekse bu hem kendisi için hem de at için değerli bir durumun oluşmasını sağlamaktadır.

Atlı sportif faaliyetler arasında önemli bir yere sahip olan *çevgan* ya da *çögen* kavramları da sözlüklerde yer almaktadır. *Çevgan* kavramının oyunda kullanılan değnek manası da bulunmaktadır.¹⁷⁰ *Top* kavramı toparlak, yuvarlak nesne ve yine top olarak geçmekle

¹⁶³ Seyf-i Sarayı, *age*, s. 357.

¹⁶⁴ Güner, *age*, s. 138; Şirin, *agt*, s. 236.

¹⁶⁵ *Münyetü'l-Guzat*, s. 242.

¹⁶⁶ *Münyetü'l-Guzat*, s. 250.

¹⁶⁷ Öztopçu, *agm*, s. 217.

¹⁶⁸ Öztopçu, *agm*, s. 218.

¹⁶⁹ Öztopçu, *agm*, s. 218.

¹⁷⁰ *Münyetü'l-Guzat*, s. 170; Şirin, *agt*, s. 125; Yıldız, *Eski Türklerde Spor Kültürü*, s. 196.

birlikte çevgan oyununda kullanıldığı belirtilmiştir.¹⁷¹ Çögen, yalnızca bir eğlence unsuru değil, aynı zamanda atlı spor geleneğinin toplumsal ve kültürel boyutlarını yansıtan bir etkinliktir. Nitekim Memlûkler döneminde, sultanlar arasında rağbet gören bir oyun olması dikkat çekicidir. Bu bağlamda Memlûk Sultanı Baybars'ın yanı sıra diğer sultanların da çögen sporuna büyük ilgi gösterdikleri bilinmektedir.¹⁷² Çögen'in yöneticiler tarafından da oynanması bu sporun hem prestij hem de güç göstergesi olarak önemini ortaya koymaktadır.

1.4. Okçuluk

Kıpçakların ok ve yayı usta bir şekilde kullandıkları bilinmekte ve onlar rakipleriyle savaşa girmeden önce ok yağmuruna tutarak stratejik bir hamle yapmaktaydılar.¹⁷³ Okçuluk sporuna dair Kıpçak söz varlığındaki terminoloji dikkate değer bir çeşitlilik göstermektedir. *Ok* ve *oh*, *nüşşab*, *nüşşe* kavramları yine ok şekliyle yer almakta ve yay ile atılan çubuk anlamına gelmektedir.¹⁷⁴ *Ya*, *yaa* ve *yay* kavramlarının ise yay ve kavis manaları bulunmaktadır.¹⁷⁵ Ok uçları için farklı terimler geliştirilmiştir; *temren*, *timren*,

¹⁷¹ Güner, *age*, s. 121; *Münyetü'l-Guzat*, s. 302; *Ettuhfet-üz-Zekiyye Fil-Lûgat-it-Türkiyye*, s. 261; es-Sabrânî, *Kitâbü'l-Efâl Kıpçakça Satır Arası Sözlük*, s. 291; *Codex Cumanicus*, s. 848.

¹⁷² Kazım Yaşar Koprıman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)", *Türkler*, C.V, ed. Hasan Celal Güzel, Salim Koca, Osman Karatay, Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Yayınları, Ankara, 2002, s. 106; Murat Zengin, "Memlûk Türk Devleti Tarihine Etki Eden Bir Selçuklu Türkü: Almelik El-Çevgendâr", *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademisi Dergisi*, Yıl 7, S. 18, Haziran 2025, s. 490.

¹⁷³ Spinei, *The Great Migrations in the East and South East of Europe from the Ninth to the Thirteenth Century*, s. 227.

¹⁷⁴ *Münyetü'l-Guzat*, s. 258; Seyf-i Sarayı, *age*, s. 339; Güner, *age*, s. 94; *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî*, s. 17, 130; *Ed-Dürretü'l-Mudiyye fi'l-Lûgati't-Türkiyye*, s. 27, 100; *Ettuhfet-üz-Zekiyye Fil-Lûgat-it-Türkiyye*, s. 221; *El-Kavânînü'l-Küllîyye Li-Zabti'l-Lûgati't-Türkiyye*, s. 119; es-Sabrânî, *Kitâbü'l-Efâl Kıpçakça Satır Arası Sözlük*, s. 252; *Codex Cumanicus*, s. 784; Şirin, *agt*, s. 217, 218, 219; el-Erzurumi, *Hulasa Okçuluk ve Atçılık*, s. 257.

¹⁷⁵ Hayyan, *age*, s. 116; *Münyetü'l-Guzat*, s. 318, 323; Seyf-i Sarayı, *age*, s. 389; Güner, *age*, s. 130; *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî*, s. 17, 152; *Ed-Dürretü'l-Mudiyye fi'l-Lûgati't-Türkiyye*, s. 27, 121; *Ettuhfet-üz-Zekiyye Fil-Lûgat-it-Türkiyye*, s. 282; *El-Kavânînü'l-Küllîyye Li-Zabti'l-Lûgati't-Türkiyye*, s. 130; es-Sabrânî, *Kitâbü'l-Efâl Kıpçakça Satır Arası Sözlük*, s. 302; *Codex Cumanicus*, s. 595, 870; Şirin, *agt*, s. 284, 290; el-Erzurumi, *Hulasa Okçuluk ve Atçılık*, s. 271, 272.

damran, başaq/başak, sağan, ok temiri, paykam ve *yasıç* kavramları ok başı ile temren olarak bilinmektedir.¹⁷⁶ Yayın uçları için *bagır*, yay yapımında kullanılan sığır ve öküz boyunuzu için *moynuz* kavramı bulunmaktadır.¹⁷⁷ *Yasıç ok* kavramı yassı ok anlamına gelirken,¹⁷⁸ *ayrıç* kavramı ise iki çatallı ok için kullanılmaktadır.¹⁷⁹ Ok atarken yayı çekmek için *meddül-kavs* kavramı tercih edilmiştir.¹⁸⁰ Okçuluğa yeni başlayan acemilere *mübtledi* denilmektedir.¹⁸¹

Sözlüklerde ok ve yay ile ilgili kavram zenginliği önemli bir tablo ortaya çıkarmaktadır. Oku yaydan ayırmak ya da bırakmak için *yas*, *def* ve *müdevver* kavramları kullanılırken,¹⁸² yaydan ok atmak için ise *at* kavramı tercih edilmiştir.¹⁸³ *Çalış* kavramının ok atışmak ve okun kalın ya da geniş olma manaları bulunmaktadır.¹⁸⁴ *Çık* kavramı çekmek ve yay kurmak anlamlarıyla öne çıkmaktadır.¹⁸⁵ *Ramî* kavramının ok atan manası bulunmaktadır.¹⁸⁶ *Ya tozı* veya *toz* kavramı yaylara sarılan ağaç kabuğu şekliyle yer almaktadır.¹⁸⁷ Yayı açmak için *sır* kavramı kullanılmaktadır.¹⁸⁸ *Okçı* ve *ohçı* kavramı okçu, oku yapan kimse için tercih edilirken,¹⁸⁹ *yaycı* ve *yaçı* kavramı ise yaycı, yay işiyle uğraşanları tanımlamaktadır.¹⁹⁰ *Ayan* ve *itar* kavramı ok atmanın kurallarından biri, hedefi

¹⁷⁶ Güner, *age*, s. 95, 102; *Münyetü'l-Guzat*, s. 299; *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türki ve Acemî ve Mugalî*, s. 17, 144; Hayyan, *age*, s. 33, 85, 121; *Ed-Dürretü'l-Mudiyye fi'l-Lügati't-Türkiyye*, s. 28, 81; es-Sabrânî, *Kitâbü'l-Ef'âl Kıpçakça Satır Arası Sözlük*, s. 171.

¹⁷⁷ *Münyetü'l-Guzat*, s. 142; el-Erzurumi, *Hulasa Okçuluk ve Atçılık*, s. 256.

¹⁷⁸ *Ed-Dürretü'l-Mudiyye fi'l-Lügati't-Türkiyye*, s. 28, 121.

¹⁷⁹ Hayyan, *age*, s. 8.

¹⁸⁰ Şirin, *agt*, s. 206.

¹⁸¹ el-Erzurumi, *Hulasa Okçuluk ve Atçılık*, s. 256.

¹⁸² *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türki ve Acemî ve Mugalî*, s. 154; *Münyetü'l-Guzat*, s. 175; el-Erzurumi, *Hulasa Okçuluk ve Atçılık*, s. 256.

¹⁸³ *El-Kavânînü'l-Küllîyye Li-Zabti'l-Lügati't-Türkiyye*, s. 101; Şirin, *agt*, s. 83.

¹⁸⁴ *Ettuhfet-üz-Zekiyye Fil-Lûgat-it-Türkiyye*, s. 161; Şirin, *agt*, s. 123.

¹⁸⁵ *Münyetü'l-Guzat*, s. 172.

¹⁸⁶ *Münyetü'l-Guzat*, s. 268.

¹⁸⁷ Güner, *age*, s. 191; Hayyan, *age*, s. 106.

¹⁸⁸ *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türki ve Acemî ve Mugalî*, s. 137.

¹⁸⁹ *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türki ve Acemî ve Mugalî*, s. 130; *Ed-Dürretü'l-Mudiyye fi'l-Lügati't-Türkiyye*, s. 100; *Codex Cumanicus*, s. 532; Şirin, *agt*, s. 220; el-Erzurumi, *Hulasa Okçuluk ve Atçılık*, s. 258.

¹⁹⁰ *Ed-Dürretü'l-Mudiyye fi'l-Lügati't-Türkiyye*, s. 121; *El-Kavânînü'l-Küllîyye Li-Zabti'l-Lügati't-Türkiyye*, s. 130; *Codex Cumanicus*, s. 604; *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türki ve Acemî ve Mugalî*, s. 152.

veya nişanı gözlemek manalarıyla kaydedilmiştir.¹⁹¹ *Çengibazi* bir ok tutma hali iken, ok atmanın beş temelinden biri *küsküban* kavramıyla ifade edilmekte, *harbi*, *muhtelis*, *meşakifi* ve *takva* ise bir ok atış şekli olarak yer almaktadır.¹⁹²

Kıpçak sözlüklerinde ok ve yayı oluşturan parçaların işlevleri ve onlara dair terimler oldukça ayrıntılı biçimde kaydedilmiştir. *Tüy* ya da *tüg* kavramı tüyü belirtirken, okun arkasındaki tüy için *ok tügi* kavramı yer almaktadır.¹⁹³ Okun tüylerine ve yeleğine *yüng* denilirken,¹⁹⁴ oka telek veya tüy takmak ise *yünle* kavramıyla yer edinmiştir.¹⁹⁵ *Ölşek* kavramı ok yüksüğü manasına gelmektedir.¹⁹⁶ *Yağlıq* kavramı düşman için hazırlanmış oklar için tercih edilmektedir.¹⁹⁷ Yayla ilgili olarak, yaya sarılan bir çeşit kayışa *baqsaq* denilmekte,¹⁹⁸ yayın önemli parçalarından biri olan gez ise *gez*, *kāz* ya da *kiz* kavramı ile ifade edilmektedir.¹⁹⁹ Oku gezlemek için *tevfik* kavramı öne çıkmaktadır.²⁰⁰ *Kiriş* kavramı ok atılan yayın iki ucu arasındaki esnek bağ ve okun kirişi olarak yer almaktadır.²⁰¹ Hayvan sinirinden yapılan yay kirişine *singir* denilmektedir.²⁰² *Kirişçi* kavramı ise kiriş işini yapan kişi olarak kaydedilmiştir.²⁰³ *Kiriş-i ya* ise yay kirişine karşılık gelmektedir.²⁰⁴ Yay kurmak ve ok atmak ve kurmak eylemleri *kur* ve *akd* kavramlarıyla belirtilmiştir.²⁰⁵ Yay

¹⁹¹ Şirin, *agt*, s. 86, 168; el-Erzurumi, *Hulasa Okçuluk ve Atçılık*, s. 230, 249.

¹⁹² Şirin, *agt*, s. 125, 154, 202, 253; el-Erzurumi, *Hulasa Okçuluk ve Atçılık*, s. 237, 246, 255, 256.

¹⁹³ Güner, *age*, s. 95, 124-125.

¹⁹⁴ *Münyetü'l-Guzat*, s. 330.

¹⁹⁵ es-Sabrânî, *Kitâbü'l-Ef'âl Kıpçakça Satır Arası Sözlük*, s. 315.

¹⁹⁶ Güner, *age*, s. 100.

¹⁹⁷ Hayyan, *age*, s. 117.

¹⁹⁸ Hayyan, *age*, s. 20.

¹⁹⁹ Hayyan, *age*, s. 47; *Münyetü'l-Guzat*, s. 234; el-Erzurumi, *Hulasa Okçuluk ve Atçılık*, s. 244.

²⁰⁰ el-Erzurumi, *Hulasa Okçuluk ve Atçılık*, s. 265.

²⁰¹ Güner, *age*, s. 81; Hayyan, *age*, s. 49; *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî*, s. 17, 120; *Ed-Dürretü'l-Mudiyye fi'l-Lügati't-Türkiyye*, s. 27, 93; *Ettuhfet-üz-Zekiyye Fil-Lûgat-it-Türkiyye*, s. 202; es-Sabrânî, *Kitâbü'l-Ef'âl Kıpçakça Satır Arası Sözlük*, s. 231; el-Erzurumi, *Hulasa Okçuluk ve Atçılık*, s. 253.

²⁰² el-Erzurumi, *Hulasa Okçuluk ve Atçılık*, s. 262.

²⁰³ *Ed-Dürretü'l-Mudiyye fi'l-Lügati't-Türkiyye*, s. 93.

²⁰⁴ Güner, *age*, s. 81.

²⁰⁵ *Münyetü'l-Guzat*, s. 240; *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî*, s. 124; Şirin, *agt*, s. 73; el-Erzurumi, *Hulasa Okçuluk ve Atçılık*, s. 254.

başlarında ve kirişin ortasında ip sargı için *meydan* kavramı yer almaktadır.²⁰⁶ Okların saklanması ve taşınmasına yönelik terminoloji de oldukça zengindir. *Yay kabı* kavramı yay konulan kap anlamına gelirken,²⁰⁷ *keş* ya da *kiş*, *kurban*, *kurman* ve *terkeş* kavramları okluk, ok kabı, kubur, ok mahfazası, tirkeş ve sadak olarak yer almaktadır.²⁰⁸ *Kiş kırı* kavramı ise sadak bağı anlamında kullanılmaktadır.²⁰⁹ Yay kabzasının iç yanı için *ibrencek* kavramı tercih edilmiştir.²¹⁰ *Bilik* kavramının silah, ok kuburu, kemerde taşınan her nev'i silah anlamları bulunmaktadır.²¹¹ Ok kayışı için *yülak* kavramı tercih edilmiştir.²¹² *Küştüvan* kavramının ok atışı esnasında sağ el baş parmağa takılan yüzük ve okun arkasındaki kelebek maları bulunmaktadır.²¹³ *Qapaq* kavramının anlamları arasında ok atmaya mahsus alet anlamı da vardır.²¹⁴ Kuşları vurmaya mahsus geniş oklar için *quşluq* kavramı tercih edilmiştir.²¹⁵ Közle kavramının nişan almak anlamı da bulunmaktadır.²¹⁶ *Bükürtme*, *nişan* ve *umaç* kavramları hedef ve nişan anlamına gelmektedir.²¹⁷ *İlgü* kavramı ise ok nişangahı olarak geçmektedir.²¹⁸ Ok atarken hedefi gözlemek ve nişan almak için *ahval* kavramı bulunmaktadır.²¹⁹ İçinden ok atılan küçük oluğa *nav*, *navek* ya da *nazil* denilmektedir.²²⁰ Okun hatalı atıştan muhtelif yerlerin morarması ya da yaralanması *akır*, *şak* ve *zürka* kavramlarıyla belirtilmiştir.²²¹ Okçuluk yalnızca bir savaş ya da av aracı olarak değil aynı zamanda teknik disipline dayalı bir sportif faaliyet olarak dikkate değerdir.

²⁰⁶ el-Erzurumi, *Hulasa Okçuluk ve Atçılık*, s. 255.

²⁰⁷ *Ed-Dürretü'l-Mudiyye fi'l-Lügati't-Türkiyye*, s. 27, 121.

²⁰⁸ *Codex Cumanicus*, s. 737; Güner, age, s. 81, 87; *Ed-Dürretü'l-Mudiyye fi'l-Lügati't-Türkiyye*, s. 27, 91; *Ettuhfet-üz-Zekiyye Fil-Lûgat-it-Türkiyye*, s. 202, 211; Seyf-i Sarayı, age, s. 373.

²⁰⁹ Güner, age, s. 81.

²¹⁰ Şirin, *agt*, s. 161.

²¹¹ Hayyan, age, s. 18.

²¹² Hayyan, age, s. 130.

²¹³ el-Erzurumi, *Hulasa Okçuluk ve Atçılık*, s. 254; Şirin, *agt*, s. 202.

²¹⁴ Hayyan, age, s. 69.

²¹⁵ Hayyan, age, s. 83.

²¹⁶ *Münyetü'l-Guzat*, s. 239.

²¹⁷ es-Sabrânî, *Kitâbü'l-Ef'âl Kıpçakça Satır Arası Sözlük*, s. 188, 251; *Mün-yetü'l-Guzat*, s. 256, 310.

²¹⁸ Hayyan, age, s. 38.

²¹⁹ Şirin, *agt*, s. 73.

²²⁰ *Mün-yetü'l-Guzat*, s. 255.

²²¹ el-Erzurumi, *Hulasa Okçuluk ve Atçılık*, s. 263, 275; Şirin, *agt*, s. 74.

1.5. Tepük, Yüzme, Satranç ve Çocuk Oyunları

Türklerin futbol oyunu olarak geçen tepük, Kıpçak sözlüklerinde çeşitli kavramlarla temsil edilmektedir. *Tep* kavramı ayakla vurmak, tepinmek, tepmek manalarına gelmektedir.²²² *Täpti* kavramı ise ayağıyla vurdu anlamıyla yer almaktadır.²²³ *Tepün* kavramı da tepinmek ve ayakla kımıldatmak manalarıyla kaydedilmiştir.²²⁴ Kıpçaklarda su sporlarına ilişkin kavramların yer alması oldukça önemlidir. Bu bağlamda *yüz* kavramının suda yüzmek manası bulunmaktadır.²²⁵ *Yüzgen kişi* ise yüzücü manasına gelmektedir.²²⁶ *Eş* kavramı ise kürek çekmek anlamıyla kendisine yer bulmuştur.²²⁷

Sporlar dışında strateji, zekâ ve çocuk oyunlarına dair kavramlarda sözlüklerde dikkat çekmektedir. *Satranç* kavramı yine bilinen manasıyla yer almaktadır.²²⁸ *Baydak* kavramı satranç oyununda piyade, piyon taşı için kullanılmıştır.²²⁹ *Satranç* tablası için *nala* kavramı tercih edilmiştir.²³⁰ *Toqurçin* kavramı satranca benzeyen bir oyun türü olarak ifade edilmektedir.²³¹ *Leclac* kavramı ise satranç oyununun mucidi, kumarbazların piri, oyunların ustası olarak sözlükte yer almaktadır.²³² Çocuk oyunları bağlamında da sözlüklerde çeşitli kavramlar görülmektedir. *Çälik* kavramı çocukların oynadıkları çelik çomak oyununa verilen isimdir.²³³ Çocukların oynadıkları aşık arkası üzerine düşünce *çır* kavramı ile ifade edilmektedir.²³⁴ *Täbük* kavramının ise bir nevi çocuk oyunu olduğu bilgisi bulunmaktadır.²³⁵

²²² *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugâlî*, s. 144; *Ettuhfet-üz-Zekiyye Fil-Lûgat-it-Türkiyye*, s. 255; es-Sabrânî, *Kitâbü'l-Ef'âl Kıpçakça Satır Arası Sözlük*, s. 286; Şirin, *agt*, s. 258.

²²³ Hayyan, *age*, s. 102.

²²⁴ es-Sabrânî, *Kitâbü'l-Ef'âl Kıpçakça Satır Arası Sözlük*, s. 286.

²²⁵ *El-Kavânînü'l-Küllîyye Li-Zabtî'l-Lügati't-Türkiyye*, s. 132; *Codex Cumanicus*, s. 615.

²²⁶ *Codex Cumanicus*, s. 615.

²²⁷ *Codex Cumanicus*, s. 704.

²²⁸ Seyf-i Sarayı, *age*, s. 363.

²²⁹ Seyf-i Sarayı, *age*, s. 216.

²³⁰ Seyf-i Sarayı, *age*, s. 334.

²³¹ Hayyan, *age*, s. 106.

²³² Seyf-i Sarayı, *age*, s. 316.

²³³ Hayyan, *age*, s. 28.

²³⁴ Hayyan, *age*, s. 30.

²³⁵ Hayyan, *age*, s. 101.

Sonuç

Kıpçak Türklerinin sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamına dair yapılan dil ve sözlük incelemeleri, bu toplumun sportif faaliyetlere, oyunlara ve askeri hazırlıklara verdiği önemin altını çizmektedir. Sözlüklerde yer alan kavram zenginliği, yalnızca fiziksel güç, çeviklik ve yetenek gibi bireysel niteliklerin yanı sıra aynı zamanda toplumsal dayanışma, mücadele ve stratejik düşüncüyü geliştiren faaliyetlerin de tarihsel olarak merkezi bir konumda olduğunu göstermektedir. Konargöçer hayat tarzının getirdiği zorlukların üstesinden gelebilmek için çevik ve yetenekli kişiler için sportif faaliyetler destekleyici bir konumdadır. Kıpçakların askerî maharetleriyle birlikte savaş, silah ve savunma terminolojine ilişkin kavramların varlığı onların kültürel kimliğinin ayrılmaz parçası olmuştur. Kıpçaklar için sportif faaliyetler yalnızca eğlence veya boş zaman etkinliği değil eğitimin aracı olarak da görülmüştür. Güreş, avcılık, atlı sporlar, okçuluk, tepük ve çocuk oyunlarının varlığı Kıpçaklar arasında eğlence kültürü içerisinde toplumu bir araya getiren etkinlikler olarak da öne çıkmaktadır. Dolayısıyla dil ve sözlükler, yalnızca kavramsal zenginliği göstermekle kalmayıp, Kıpçakların kültürel hafızasını, yaşam tarzını ve tarihsel deneyimlerini anlamada kritik birer araç işlevi üstlenmektedir. Sözlüklerden hareketle Kıpçakların sosyal ve kültürel hayatlarında yer alan spor kavramları, bu toplumun tarihsel deneyimlerinin günümüze uzanan kültürel izlerini anlamada eşsiz bir kaynak olarak görülmektedir.

KAYNAKLAR

- ABBÂS İBNİ HAMZA ES-SABRÂNÎ, *Kitâbü'l-Ef'âl Kıpçakça Satır Arası Sözlük*, yay. haz. Emin Eminoğlu, Akçağ Yayınları, Ankara, 2011.
- ABÛ HAYYÂN, *Kitâb al-Idrâk li-lisân al-Atrâk*, çev. Ahmet Cafe-roğlu, Evkaf Matbaası, İstanbul, 1931.
- BARTOLD, V. V., "Kıpçaki", *Soçineniya*, C. 5, 1950, s. 550.
- Codex Cumanicus*, çev. Mustafa Argunşah, Galip Güner, Kesit Yayınları, İstanbul, 2015.
- Ed-Dürretü'l-Mudiyye Fi'l-Lügati't-Türkiyye*, çev. R. Toparlı, TDK, Ankara, 2018.
- El-Kavânînü'l-Küllîye Li-Zabt'l-Lügati t- Türkiye*, çev. R. Toparlı, M. S. Çögenli, N. H. Yanık, TDK, Ankara, 1999.
- Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-Lügati't-Türkiyye*, çev. Besim Atalay, TDK, İstanbul, 1945.

- GÖKSU, Erkan, *Türk Kültüründe Silah*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2015.
- GÜNER, Galip, *Resuli Sözlüğü'nün Türkçe Söz Varlığı*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2017.
- HUDYAKOV, Yuliy S., "Eski Türklerde Silah", çev. Dildar Atmaca, *Türkler*, ed. Hasan Celal Güzel, Salim Koca ve Osman Karatay, Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Yayınları, Ankara, 2002, s. 468-477.
- HÜSEYİN B. AHMET EL-ERZURUMİ, *Hulasa Okçuluk ve Atçılık Kitabı fi-İlmi'n-Nüşşab-Kitab fi-Riyazati'l-Hayl-Kitab fi-İlmi'l-Musabaka*, haz. H. İbrahim Delice, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2003.
- İBN HURDAZBİH, *Yollar ve Ülkeler Kitabı*, çev. Murat Ağarı, Kitabevi, İstanbul, 2008.
- Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî*, çev. Toparlı, R., Çögenli, M. S., Yanık, N. H., TDK, Ankara, 2000.
- KONONOV, Andrey N., "Kıpçak, Kuman, Kumuk Kavim Adlarının Etimolojisi Üzerine", çev. Mustafa Uğurlu, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 10, 2000, s. 518-526.
- KOPRAMAN, Kazım Yaşar, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)", *Türkler*, ed. Hasan Celal Güzel, Salim Koca, Osman Karatay, Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Yayınları, Ankara, 2002, C.V, s. 99-126.
- KORKMAZ, Ahmet, "Emir Timur'un Ordusunda Silah Teknolojisi: Orduda Kullanılan Silahlar ve Silah Üretim Merkezleri (1370-1405)", *Eski Çağlardan Günümüze Türk Savunma Sanayi Tarihi*, ed. A. Sefa Özkaya, vd., Milli Savunma Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2024, s. 27-47.
- MARQUART, Josef, "Über Das Volkstum Der Komanen" *Osttürkische Dialektstudien*, W. Bang, J. Marquart, Berlin, 1914, s. 25-238.
- Münyetü'l-Guzat*, çev. Mustafa Uğurlu, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987.
- ÖZGÜR, Can, "Kıpçak Sahasına Ait Sözlük ve Kaynaklarda At ve Atçılıkla İlgili Terminoloji", *Turkish Studies*, 4/4 (2009), s. 891-905.
- ÖZTOPÇU, Kurtuluş "Memlûk Kıpçakçasıyla Yazılmış Bir Atçılık Riaslesi: Kitab Baytaratu'l-Vazih (Paris Nüshası)", *Journal of Turkish Studies Türklük Bilgisi Araştırmaları Ağah Sırri*

- Levend Hatıra Sayısı II*, ed. Şinasi Tekin, Gönül Alpay Tekin, C. 24/II, 2000, s. 189-229.
- PAYDAŞ, Kazım ve KORKMAZ, Ahmet, “Kara-Koyunlu Devleti’nde Silah Teknolojisi: Orduda Kullanılan Silah ve Teçhizat”, *Ortaçağ Araştırmalar Dergisi*, Yıl 3, S. 2, Aralık 2020, s. 442-450.
- PİLİPÇUK, Ya. V., “Voennoe İskusstvo Kıpçakov,” *Turkskie Koçevniki Evrazii (Kimaki, Kıpçaki, Polovetsiy...)*, *Turkskie Plemena i Gosudarstva Evrazii v Drevnosti i v Srednie Veka*, C. II, Kazan 2013, s. 186-204.
- PLETNEVA, Svetlana *Polovtsi*, Lomonosov İzd, Moskva, 2010.
- Povest Vremennih Let*, Çast 1, yay. haz. ve çev. D. S. Lihaçev, B. A. Romanov, İzdatelstvo Akademiya Nauk SSSR, Moskva-Leningrad, 1950.
- SEYF-İ SARAYİ, *Gülistan Tercümesi*, haz. Ali Fehmi Karamanlıoğlu, MEB Basımevi, İstanbul, 1978.
- SPÎNEÎ, Victor, *The Great Migrations in the East and South East of Europe from the Ninth to the Thirteenth Century*, çev. Dana Badulescu, Romanian Cultural Institute & Museum of Braila Istros Publishing House, Cluj-Napoca, 2003.
- STOYANOV, Valeri, “Polovtsi - Kumani - Kipçaki. Razniye nazvaniya odnogo etniceskogo subekta”, ed. Istvan Zimonyi, Osman Karatay, *Turcologica 104 Central Eurasia in the Middle Ages Studies in Honour of Peter B. Golden*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 2016, s. 393-406.
- ŞİRİN, Recep, *Kitab fi Riyazati'l Hayl-Kitab Fi İlmi'n-Nüşşab*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 1989.
- YILDIZ, Onur, *Eski Türklerde Spor Kültürü*, Atayurt Yayınevi, Ankara, 2023.
- YÜREKLİ, Tülay, “Büyük Selçuklularda ve Memlûklerde Av”, *Eşref Buharalı'ya Armağan Türk Tarihine Dair Yazılar II*, ed. Alpaslan Demir, Tuba Kalkan ve Eralp Erdoğan, Gece Kitablığı, Ankara, 2017, s. 723-732.
- ZENGİN, Murat, “Memlûk Türk Devleti Tarihine Etki Eden Bir Selçuklu Türkü: Almelik El-Çevgendâr”, *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, Yıl 7, S. 18, Haziran 2025, s. 486-501.

CUMHURİYET’İN İLK YILLARINDA TÜRK OCAKLARININ KARADENİZ ŞUBELERİNDE SPOR FAALİYETLERİ (1923-1931)

Günver GÜNEŞ*

Giriş

Cumhuriyet’in ilk yıllarında Türkiye’de spor faaliyetlerini kurumsal bir çerçevede yönlendiren başlıca oluşum, 22 Mayıs 1922’de tüzel kişilik kazanan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ) olmuştur. 16 kulübün katılımıyla 14 Temmuz 1922’de gerçekleştirilen ilk genel kurulda, heyet-i merkeziye seçilmiş, dâhili nizamname onaylanmış ve böylelikle Türk sporunun kurumsal temelleri atılmıştır.¹ 31 Temmuz’daki ilk toplantısında Ali Sami (Yen) Bey’in başkanlığa seçilmesiyle birlikte² futbol, güreş ve atletizm federasyonlarının kuruluşu da kısa sürede tamamlanmıştır. Bu bağlamda TİCİ, Cumhuriyet ilan edilmeden önce dahi Türkiye’nin çok kulüplü ve çok sporlu resmî spor örgütü kimliğini kazanmıştır.³ Aynı yıl, Selim Sırrı (Tarcan) Bey öncülüğünde 28 Ağustos 1922’de kurulan Türkiye Millî Olimpiyat Cemiyeti (TMOC) ise ilerleyen yıllarda Millî Olimpiyat Komitesinin çekirdeğini oluşturmuştur.⁴

* Dr. Öğr. Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Efeler/Aydın, ggunes65@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4255-5288

¹ Harun Özmeden, *Cumhuriyet Dönemi İlk Spor Teşkilatı Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (1922-1936)’nın Yapılanma Sürecinde Beden Eğitimi ve Sporun Fonksiyonları, Fonksiyonlardaki Değişimler ve Toplumsal Hayata Etkileri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1999, s. 30; İbrahim Kaçmaz, *Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı’nın Kuruluşu ve Gelişiminde Rol Oynayan Siyasi, İdari ve Sosyal Faktörler*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 2000, s. 99.

² *Spor Âlemi*, S. 60, 15 Ağustos 1922, s. 22.

³ Kurthan Fişek, *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1985, s. 97.

⁴ Nuray Özdemir, “Türkiye Cumhuriyeti’nin Katıldığı İlk Uluslararası Organizasyon: 1924 Paris Olimpiyatları”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 51, Bahar 2013, s. 717-744.

Atatürk dönemi boyunca hükümet programlarında, yasalar ve parti tüzüklerinde spor faaliyetlerine özel bir önem verilmiş, ayrıca yabancı uzmanların katkılarıyla sporun gelişmesi için sistemli adımlar atılmıştır.⁵ Sporun ülke genelinde yayılması bu dönemde ivme kazanırken, gençlerin sporla buluştuğu başlıca ortam okul programları aracılığıyla sağlanmıştır. Buna karşılık, geniş halk kitlelerinin ve meraklıların sporla temas kurabileceği tek toplumsal adres, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e intikal eden Türk Ocakları olmuştur. Her ne kadar bu konuda yasal bir zorunluluk ya da resmî kayıt bulunmasa da ocakların özellikle 1926 yılına kadar gönüllü bir şekilde, bu tarihten 1931'de kapatılmalarına dek ise daha planlı bir biçimde spor faaliyetlerini yürüttükleri anlaşılmaktadır.

1912'de kurulan Türk Ocakları, İmparatorluktan ulus-devlete geçiş sürecinde ve Cumhuriyet rejiminin yerleşme döneminde dikate değer bir sosyo-kültürel rol üstlenmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından faaliyetlerine ara veren ocaklar, Millî Mücadele yıllarında yeniden önem kazanmış, 1924 Nisan'ında yapılan kurultay ile yeni bir örgütlenme modeline kavuşmuştur. Bu dönemde ocakların şube sayısı 71 iken, 1931'de kapatıldıklarında şube sayısı 267'ye, üye sayısı ise 32.000'e ulaşmıştır. Aynı süreçte bütçeleri de 6.900 liradan 1.500.000 liraya yükselmiştir. Bu veriler, ocakların toplumsal ve kültürel hayattaki etkilerini gözler önüne sermektedir.

Buna rağmen, Türk Ocaklarının şubeler düzeyindeki faaliyetleri ve özellikle spor alanındaki çalışmaları araştırmacıların yeterli ilgisini görememiştir.⁶ Oysa Cumhuriyet'in erken dönemlerinde hem üye hem de şube sayısı bakımından Türkiye'nin en örgütlü derneklerinden biri olan bu kurumun, gençliği temel hedef kitle olarak

⁵ Nadir Yurtoğlu, "Atatürk Döneminde Türkiye'de Spor Politikası (1922-1938)", *Sporda Finansal, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar*, ed. İbrahim Yaşar Gök ve Faruk Dayı, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2020, s. 35.

⁶ Yusuf Sarıınay, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1912-1931)* İstanbul, 1994. Kurultay dönemlerine ağırlık verilerek yapılan bir çalışma için bkz. Füsun Üstel, *İmparatorluktan Ulus Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)*, İstanbul, 1997. Modernleşme ve Milliyetçilik bağlamında ideolojik yaklaşımlar çerçevesinde bir değerlendirme için bkz. Yusuf Bayraktutan, *Türk Fikir Tarihinde Modernleşme, Milliyetçilik ve Türk Ocakları*, İstanbul, 1999. Cumhuriyet devrimleri süreci için bkz. İbrahim Karaer, *Türk Ocakları (1912-1931)*, Türk Yurdu Neşriyatı, Ankara, 1992.

belirlediği dikkate alındığında, spor faaliyetlerine yönelik kapsamlı akademik incelemelerin büyük önem taşıdığı görülmektedir.⁷

1. II. Meşrutiyetten Cumhuriyete Türk Ocaklarında Spor Faaliyetleri

II. Meşrutiyet dönemi (1908-1918), Osmanlı Devleti'nin uzun süren savaşlarla, siyasi mücadelelerle, toprak kayıplarıyla ve ekonomik sıkıntılarla karşı karşıya kaldığı bir süreç olmasına rağmen, reformist hareketlerin farklı alanlarda kendini göstermeye çalıştığı bir dönemdir. Bu reformist girişimler, toplumsal hayatın birçok yönü gibi beden eğitimi ve spor alanına da yansımıştır. Söz konusu yıllar, Cumhuriyet dönemine aktarılan beden eğitimi ve spor birikiminin olduğu, ilerleyen süreçte gerçekleştirilecek reformların alt-yapısının hazırlandığı kritik bir aşama olarak değerlendirilebilir.⁸

Bu bağlamda Türk Gücü, Türk Ocakları, İzciler Ocağı, Osmanlı Güç Dernekleri ve Osmanlı Genç Dernekleri gibi örgütler kurulmuş; çeşitli sportif faaliyetlere öncülük etmişlerdir.⁹ Ancak bu kurumlar arasında Türk Ocakları'nın spor alanındaki faaliyetlerinin sınırlı olduğu görülmektedir. Özellikle İstanbul ve İzmir şubelerinde göze çarpan bazı etkinlikler dışında,¹⁰ Ocakların sporla ilgisi oldukça sınırlı kalmıştır. İstanbul Türk Ocağı, Anadolu halkını

⁷ Bunlardan biri 2019'da sunulmuş bir bildiridir. Bkz. Mehmet Şahingöz ve Tekin Ünal, "Türk Ocaklarının Spor'a Bakışı ve Faaliyetleri", *Türk Halklarının Geleneksel Spor Oyunları III*, ed. Cengiz Buyar, Mehmet Türkmen ve Nurdin Useev, Kırgızistan Manas Üniversitesi Yayını No: 307, Bişkek, 2019, s. 541-550. Bu bildiri dışında iki makale dikkat çekicidir. Makalelerden biri Sevda Korkmaz ve Turgay Biçer, Erken Cumhuriyet Döneminde "Türk Ocakları" ve Spor, *İstanbul Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, c. 8, S. 2, 2018, s. 77-87. Halkevi bağlantılı bir başka makale için bkz. Nurullah Candan ve Tanju Bağırhan, "Türk Ocaklarından Halkevlerine: Türkiye'de Sporun Erken Dönem Öyküsü", *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, Temmuz 2010, s. 17-32. Ayrıca Türk Ocakları Şubelerinin spor çalışmalarını mercek altına alan Günver Güneş'in çalışması da oldukça değerlidir. Günver Güneş, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Ocaklarında Beden Eğitimi Spor Faaliyetleri (1923-1931)", *Belgi Dergisi*, S. 27, Kış 2024, s. 19-43.

⁸ Günver Güneş, "II. Meşrutiyet Döneminde Spor", *Osmanlı Tarihi Araştırmaları II, II. Meşrutiyet*, ed. Saime Selenga Gökgöz ve Ahmet Oğuz, Kriter Yayınları, İstanbul, 2020, s. 288.

⁹ Şahingöz ve Ünal, agm, s. 543.

¹⁰ Ahenk, 27 Mart 1913; Günver Güneş, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Modern Sporların İzmir'e Girişi (1850-1922)*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kıtıplığı No:82, İzmir, 2012, s. 96.

yalnızca kültürel açıdan değil, bedensel açıdan da güçlendirme hedefiyle spor faaliyetlerine yönelmiş; I. Dünya Savaşı yıllarında bir terbiye-i bedeniye salonu oluşturmuştur.¹¹ Bu salonda jimnastik hareketlerinin yanı sıra millî ve uluslararası danslar, eskrim ve boks karşılaşmaları gerçekleştirilmiştir. İzmir’de ise Türk Ocağı’nın spor faaliyetleri, Altay İdmanyurdu çatısı altında, İttihat ve Terakkinin desteğiyle örgütlü bir şekilde sürdürülmüştür.¹²

Türk Ocaklarının kuruluş yıllarında spor konusuna yeterli ilgi göstermediği, merkez heyeti raporlarına da yansımıştır.¹³ 1918 tarihli Türk Ocakları Esas Nizamı’nda spor faaliyetlerine yalnızca spor encümeni kurulmasına ilişkin tek bir madde ile değinilmiştir.¹⁴ Buna karşın 1924 Kurultayında ilk kez “spor” başlığı altında faaliyetlere yer verilmiş,¹⁵ 1926 Kurultayında ise her şubenin spor alanında da çalışmalar yapması kararlaştırılmıştır.¹⁶ Bu doğrultuda Terbiye-i Bedeniye Programı hazırlanarak spor etkinlikleri daha planlı bir şekilde yürütölmeye başlanmıştır.¹⁷

1926 Kurultayında kabul edilen program, spor alanında ayrıntılı bir çerçeve sunmuştur. Programda spor için gerekli salon ve alanların tespiti yapılmış; boks, güreş, eskrim, voleybol, futbol, basketbol, yüzme, kürek ve atletizm gibi branşların yanı sıra “esir almaca”, “hamam kızdı” ve “güvercin taklağı” gibi geleneksel oyunlara da yer verilmiştir. Ayrıca Ocak bünyesinde kurulan futbol takımlarının düzenli müsabakalara katılmaları öngörölmüş, sporcuların üç ayda bir hekim muayenesinden geçirilmesi şart koşölmüştür.¹⁸ Türk Ocaklarının yayın organı olan Türk Yurdu Dergisi de 1926’dan itibaren spor

¹¹ Uğur Bozkurt, *İstanbul Türk Ocağı Kuruluşu ve Faaliyetleri 1912-1931*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 2016, s. 100-101.

¹² Fehim Kuruloğlu, *Altay Spor Kulübü Tarihi*, Ecem Basın Yay, İzmir, 2014, s. 39-43.

¹³ Ayşegöl Soncu, *Kimliklerin İnşasında Kurumsal Dergilerin Rolü: Türk Yurdu ve Ülkü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012, s. 238.

¹⁴ *Türk Ocağı Esas Nizamı*, Orhaniye Matbaası, İstanbul, 1334.

¹⁵ Korkmaz ve Biçer, agm, s. 4.

¹⁶ *Türk Ocakları Mesai Programı*, Matbaa-i Osmaniye, İstanbul, 1926.

¹⁷ Füsün Üstel, *İmparatorluktan Ulus Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997, s. 225-226; Candan ve Bağırhan, agm, s. 22.

¹⁸ Korkmaz ve Biçer, agm, s. 5-6.

haberleri ve “beden terbiyesi” başlıklı yazılar aracılığıyla sporun geniş kitlelere yayılmasına katkıda bulunmuştur.¹⁹

2. Millî Mücadele Yıllarında Karadeniz Bölgesinde Türk Gençlerinin Spor Faaliyetleri

Yıllarca savaşlarla, kıtlık ve yokluklarla mücadele etmiş Anadolu’da zaten sporun gelişmemesi ve hatta spora karşı yeterli ilginin olamaması yadırganacak bir durum değildir. Uzun süren savaşlar ve devamında işgal sürecinde insanlar önce yaşamak ve ayakta kalma mücadelesi vereceklerdi. Buna karşın özellikle Sakarya Savaşının ardından spor faaliyetlerinde önemli bir canlılık görülecektir.²⁰

Trabzon’da Rumların başlattığı futbol, Trabzon Sultanisi, Muallim Mektebi ve Zağnos Rüştîyesinde Türk gençlerinin de katılımıyla gelişti. Millî Mücadele yıllarında Trabzon Muallimler ve Muallimler Cemiyeti üyesi olan öğretmenler tarafından yapılan toplantılar sonrasında ilk olarak İdman Ocağı Spor Kulübü sarı-kırmızı renkleri altında, 20 Ocak 1921 tarihinde kurulmuştur. Trabzon’da Türklerin kurduğu ilk Kulüp “Trabzon İdman Ocağı” olmuştur.²¹ İdmanocağına ait ilk takım formaları Kemerkaya’da yaşayan terzi Rum bir kadına yaptırılmıştır. Tabakhane’de yer alan bir daire ise kulübün ilk binası olmuştur.²² Daire küçük bir salon ve odadan ibaret bulunuyordu. Sarı lacivert renkleri olan İdman Grubu ise 17 Şubat 1921’de faaliyetlerine başlamıştır.²³ Kulüp önce futbol, ardından atletizm ile ilgilenmiş zamanla diğer spor branşları da gelişim göstermiştir. Trabzon’un ilk futbol şampiyonu 1921-1922 yılında İdmanocağını yenerek Trabzon İdman Grubu oldu.²⁴ Bu tarihlerde

¹⁹ Candan ve Bağırhan, agm, s. 23.

²⁰ Günver Güneş, "Millî Mücadele Dönemi’nde Beden Eğitimi ve Spor Faaliyetleri", *Uşak’ın Yunan İşgalinden Kurtuluşunun 100. Yıl Hatırası*, C. 2, ed. Sadiye Tutsak, Filiz Çolak, Barış Metin, Mehmet Önder Duran ve Serkan Erdoğan, Nobel Yayınevi, Ankara, 2023, s. 1171.

²¹ *Spor Âlemi*, Yıl:2, S. 35, 1 Ağustos 1921, s.24; *Trabzon Bölge Sporunda 50. Yıl (1923-1973)*, T.C. BTGM Yayınları, Ankara 1973, s. 51; Hikmet Öksüz, Veysel Usta ve Atilla Alp Bölükbaşı, *Trabzon’da Spor*, C. 1, Seçil Ofset İstanbul, 2011, s. 82-85; Örsan K. Öymen, “Trabzon ve Futbol”, *Fırtına, İhtilal, Efsane, Trabzonspor*, der. Hakan Kulaçoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 23.

²² Günver Güneş, *Millî Mücadele Dönemi’nde Beden Eğitimi ve Spor*, s. 1172.

²³ Öksüz ve diğerleri, age, s. 95.

²⁴ *Spor Âlemi*, Yıl:4, S. 67, 2 Kasım 1922, s. 2; Mehmet Yüce, *Osmanlı Melekleri, Futbol Tarihimizin Kadim Devreleri*, C. 1, I. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 367.

Trabzon'da Darülmualimin ve Sanayi adıyla iki kulüp daha faaliyet gösteriyordu. Trabzon'da futbol müsabakaları dışında bisiklet yarışları, jimnastik yarışları da yapılmıştır. 1921 yılı başlarından itibaren Trabzon'da ortaya çıkan kulüpler ve okul takımları kendi aralarında gerçekleştirdikleri müsabakalarla spor faaliyetlerini yürütmüşlerdir. Bir süre sonra spor faaliyetlerini planlı ve bir program dahilinde gerçekleştirme hedefiyle kulüp temsilcileri fikir birliğine varmışlardır. Trabzon İdman Birliği bu amaçla oluşturulmuş ve 1921 yılı Kasım ayı başlarında kuruluşunu tamamlamıştır. Nisan 1922'de Sanayi Mektebi tarafından düzenlenen spor gününde atletizm yarışları gerçekleştirilmiştir.²⁵ Trabzon İdman Grubu Karadeniz şampiyonluğu için Giresun, Rize ve Samsun takımlarıyla maçlar oynayacağı Spor Âlemi mecmuasında belirtilmiştir.²⁶ Zonguldak'ta 31 Mart 1922'de Zonguldak Işık Kulübü kurulmuştur.²⁷ Samsun'da kırmızı beyaz formasıyla İdmanyurdunun Rum kulübü Atlasla oynadığı müsabakalar bir futbol maçının ötesine geçip millî maç havasına bürünmüştür.²⁸ Samsunda İdmanyurdundan sonra Mayıs 1922'de Ay Yıldız adıyla bir kulüp daha faaliyete geçmiştir.²⁹ İnebolu'da Türk gençlerinin spor faaliyetleri gerçekleştirdiğini, müsabakalar yaptığını dönemin yayınlarından öğrenmekteyiz.

3. Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Karadeniz Bölgesindeki Türk Ocaklarında Spor Faaliyetleri

Türk Ocakları sosyal ve kültürel çalışmaları içinde sanat, eğitim, yardım faaliyetleri ile birlikte sporla da ilgilenmişlerdir. Özellikle beden eğitimi çalışmaları ocakların vazgeçilmezi olurken sporun ve sporcunun gelişimi açısından önemli işlere imza atılmıştır.³⁰

Türkiye idman Cemiyetleri İttifakı bünyesinde Karadeniz bölgesinde Canik ve Trabzon'da spor mıntıkları oluşturulmuş, bölgedeki spor kulüpleri dışında Türk Ocağı şubeleri de spor faaliyetleri içinde yer almışlardır.³¹ Karadeniz bölgesinde yer alan Türk

²⁵ *Spor Âlemi*, S. 13, 5 Nisan 1922, s. 1

²⁶ *Spor Âlemi*, Yıl:4, S. 67, 2 Kasım 1922, s. 2; Günver Güneş, *Millî Mücadele Dönemi'nde Beden Eğitimi ve Spor*, s. 1172.

²⁷ *Spor Âlemi*, S. 55, 3 Haziran 1922, s. 1.

²⁸ Ahmet Ergun, "Samsunumuzun Spor Tarihine Bir Bakış I", *Samsunspor*, S. 3, 1 Aralık 1951, s. 4-10.

²⁹ Yüce, *Osmanlı Melekleri*, s. 382.

³⁰ Şahingöz ve Ünal, agm, s. 545.

³¹ Mehmet Yüce, *İdmançı Ruhlar, Futbol Tarihimizin Klasik Devreleri: 1923-1952, Türkiye Futbol Tarihi*, İkinci Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s. 36-37.

Ocakları içinde spor faaliyetleri göz önünde bulundurulduğunda Giresun, Trabzon, Samsun, Zonguldak, Amasya öne çıkan ocak şubeleri idi.³² 1926 yılında Bayburt Türk Ocağı bünyesinde faaliyete geçmiş “Çoruh Spor Kulübü” isimli kulüp Bayburt’ta örgütlenerek gençliği bünyesinde toplamış, sporun farklı branşlarında çalışmalarında bulunmuştur.³³ Dönemin hükümeti ise 1925 yılında Bayburt Çoruh Spor Kulübüne emval-i metrukeden bir arsa temin ederek spor faaliyetlerini yürütmesi için geniş bir olanak sağlamıştır.³⁴ Mehmet Tarhan yönetiminde kiralanmış olan bir binada etkinliklerini yürüten kulüp, iki yıl içinde eksikleri tamamlanarak Bayburtlu bütün gençler bir arada toplanmıştır.³⁵ Ocağın kapandığı 1931 yılına kadar maddi manevi fedakarlıklarla kulüp başkanlığını Mehmet Tarhan yapmış, Çoruh Spor Kulübü onun yönetiminde güçlü bir konuma gelmiştir.³⁶ 1931 tarihli Ocakla ilgili hazırlanmış raporda farklı spor dallarıyla uğraşan ve çalışmalar yürüten 20 kişilik bir spor teşkilatından söz edilmektedir.³⁷ Halkevinin kurulmasıyla kulüp Bayburt Halkevine devredilmiştir.³⁸

Cumhuriyetin ilk yıllarında Bilgi Yurdu Derneği Giresun'da İdman Ocağı ismiyle bir spor kulübü oluşturarak Giresun gençliğini bir araya getirmiştir. Bir süre sonra Bilgi Yurdu Derneği, Türk Ocağına dönüşmüş, haliyle İdman Ocağı da Türk Ocağı Spor Kulübü ismini taşımaya başlamıştır. Yeşil- Kırmızı renklerden oluşan Türk Ocağı Spor Kulübü Giresun ve çevresinde futbolun gelişiminde ve sevilmesinde önemli rol oynamıştır.³⁹ Kulüp, Giresun çevresinde faaliyet gösteren takımları davet etmiş, onlarla gerçekleştirdiği

³² Güneş, *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Ocaklarında Beden Eğitimi Spor*, s. 29.

³³ T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Cumhuriyet Halk Partisi Evrakı (490.01.1)/65.247.2.7; Murat Küçükkuşurlu, “Bayburt Türk Ocağı ve Faaliyetleri”, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 1, 1 Ocak 2011, s. 46; Şahingöz ve Ünal, agm, s. 546.

³⁴ BCA, 490.01.1/65.247.2, 10 Nisan 1933; Serdar Göktaş, “Cumhuriyet Döneminde Bayburtta Spor”, *Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2(3),2019, s. 43.

³⁵ BCA, 490.01/65.247.2; Küçükkuşurlu, agm, s. 46-48.

³⁶ Güneş, *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Ocaklarında Beden Eğitimi Spor*, s. 32.

³⁷ BCA, 490.01/65.247.2.39, 28 Ağustos 1931.

³⁸ Nazım Güçer, “Bayburtta Spor ve Gençlik”, *Doğu*, 3 Şubat 1938, s. 6.

³⁹ Oktay Karaman, “Bilgi Yurdu Derneği ve Türk Ocağı Giresun Şubesi”, *Yeşil Giresun Gazetesine Göre Cumhuriyetin İlk Yıllarında Giresun*, Ümit Ofset Matbaacılık, Ankara, 2003, s. 23.

müşabakalarla şehirde sporun canlanmasında ciddi katkılar sağlamıştır.⁴⁰ 1925 yılında dönemin Giresun Valisi Mehmet Rıfat Bey ve Ankara Muhafızgücü kumandanı İsmail Hakkı Bey'in önyak olmasıyla Giresun Türk Ocağı sportif alanda futbol, atletizm, deniz sporlarında epey öne çıkmıştır.⁴¹ Giresun'da Futbol, atletizm ve denizcilik heyetleri oluşturulmuş, Türk Ocağı sporcuları tüm heyetlerde aktif rol almışlardır.⁴² Bu Heyetler içinde bulunan kişiler Giresun'da faaliyet gösteren Türk Ocağı, Hilalspor ve Giresun spor gibi spor kulüpleri yönetici ve oyuncularından seçilmişlerdir.⁴³ Mıntıka Heyetinde Zeki Bey, Reis Doktor Nejdet Bey, Katib-i Umumi Faruk Bey, Veznedar Sabri Bey, Muhasip Bekir Sami Bey bulunmuş, Futbol Heyeti; Reis Osman Bey, Aza Hamdi Bey, Azalar Ali Bey, Şefik Bey, Halit Bey; Atletizm Heyeti; Reis Necib Bey, Azalar Hikmet Bey, Mazhar Bey, Nevzat Bey, Sabri Bey; Denizcilik Heyeti; Reis Hilmi Bey, Azalar İsmail Sefa Bey, Mehmed Bey, Ağâh Bey ve Salih Reis'ten oluşmuştur.

Giresun Türk Ocağı çatısı altında oluşturulan spor heyetlerine baktığımızda Cumhuriyetin ilk yıllarında canlı bir spor hayatı ve kültürünün oluşturulduğu görülecektir. Türk Ocağı Spor Kulübü, Hilal Spor Kulübü, Giresun Spor Kulübü gerçekleştirdikleri faaliyetlere öne çıkan kulüpler olmuştur. Güçlü konumlarıyla belirttiğimiz spor kulüpleri Giresun Spor tarihinde önemli bir yere sahiptirler.⁴⁴ 1925 yılında Giresun Türk Ocağı, Ordu İdman Yurdu ile futbol maçı gerçekleştirmiş, müsabaka dönemin Türk Yurdu Mecmuasında müsabaka yer bulmuştur:⁴⁵ Karşılaşma bir futbol maçının ötesinde iki ilin gençlerinin iletişimi ve iyi ilişkilerin geliştirilmesi açısından değerlidir.⁴⁶ 1925 yılında Ankara Muhafız Gücü Giresun Türk Ocağının daveti üzerine Giresun'a gelmiş, kalabalık bir seyircinin takip ettiği bir müsabaka gerçekleştirmişlerdir. Müsabaka 3-1 Ankara ekibinin üstünlüğü ile tamamlanmıştır. 1925 yılının Temmuz ayında Trabzon Lisesi İdman Yurdu takımı da Türk Ocağının

⁴⁰ Sadık Sarısamam, "Giresun Basınına Göre Cumhuriyetin İlk Yıllarında Giresun'da Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Hayat", *Giresun Kültür Sempozyumu Bildirileri (30-31 Mayıs 1998)*, Mega Basın Yayın, İstanbul, 1998, s. 100.

⁴¹ Serhat Çakmak, *Türk Milliyetçiliğinin Teşkilatlanması Sürecinde Giresun Türk Ocağı (1917-2021)*, Der Yayınları, İstanbul, 2022, s. 149.

⁴² Güneş, *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Ocaklarında Beden Eğitimi Spor*, s. 29.

⁴³ Karaman, *Bilgi Yurdu Derneği*, s. 27-28.

⁴⁴ Çakmak, *age*, s. 151.

⁴⁵ Güneş, *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Ocaklarında Beden Eğitimi Spor*, s. 29.

⁴⁶ Karaman, *Bilgi Yurdu Derneği*, s. 27.

davetiyle Giresun'a gelerek bir futbol maçı oynanmıştır.⁴⁷ Trabzon İdman Yurdu takımının sonraki yıllarda da Giresun Türk Ocağının Giresun'a gelerek buradaki takımlarla müsabakalar gerçekleştirdiğini dönemin basınından öğreniyoruz. Türk Ocağının oluşturduğu futbol takımının maçlarını 4 binin üstünde bir seyirci kitlesi takip ediyordu. Bu ise futbolun henüz emekleme devresindeki Giresun için heyecan verici bir gelişmeydi.⁴⁸ Giresun Türk Ocağının bu tarihlerde karşılaştığı bir diğer takım da Ordu İdman Yurdu olmuştur.⁴⁹ Cumhuriyetin ilk yıllarında saha malzeme eksikliğine rağmen Giresun Türk Ocağı sportif faaliyetlere öncülük etmiştir.⁵⁰

Spor faaliyetleri Türk Ocağının belirlediği yol haritası doğrultusunda Giresun da sistemli bir hale gelmiştir.⁵¹ Giresun'un kazalarından olan Görele'de de sporun gelişiminde Türk Ocağı Şubesinin gayreti, çalışmaları dikkat çekmiştir. Bölgede ilk spor kulüplerinden olan Görele Yeşilyalı İdman Ocağı Kulübünün temelleri Türk Ocağının destekleriyle 2 Ekim 1925 tarihinde atılmıştır.⁵² Kulüp, Görele'de futbolun gelişiminde önemli bir yere sahip olmuştur.⁵³

Kastamonu Türk Ocağı spor etkinlikleri açısından değerlendirildiğinde fazla bir faaliyetinin olmadığı göze çarpmaktadır.⁵⁴ Kastamonu gazetesindeki bilgilere göre Tayyare Cemiyeti ile birlikte bir güreş organizasyonu gerçekleştirilmiştir.⁵⁵

⁴⁷ Trabzon Lise İdman Yurdu Takımı kırmızı ve beyaz formasıyla, Giresun Türk Ocağı ise yeşil ve kırmızı formalarıyla sahaya çıkmışlardır. Giresun Takımı maçta Nevzat, Ziya, Osman, Ali, Bekir, Hamdi Behçet, Hamdi, Necati, Faruk, Kasım, Hayri Beylerden oluşan bir kadro ile yer almıştır. Çakmak, *age*, s. 152.

⁴⁸ Müsabaka Trabzon takımının ilk yarıda penaltıdan bulduğu golle 1-0 üstünlüğüyle bitmiştir. "Trabzonlu Misafirlerimiz", *İzler*, S. 16, 1 Temmuz 1926, s. 16.

⁴⁹ Karşılaşma Teyyaredüzü denilen Batlama civarındaki büyük arsada gerçekleştirilmiştir. Karaman, *Bilgi Yurdu Derneği*, s. 27.

⁵⁰ Çakmak, *age*, s. 153.

⁵¹ Oktay Karaman, "Türk Ocakları Giresun Şubesinin Kuruluşu ve Faaliyetleri", *Türk Yurdu*, c. 22, S. 181, Eylül 2002, s. 45-49.

⁵² Ali Bilir, *Geçmişten Günümüze Görele*, © Kitabevi, İstanbul, 2007, s. 272; Çakmak, *age*, s. 177.

⁵³ Çakmak, *age*, s. 177; Bilir, *age*, s. 272.

⁵⁴ Mehmet Serhat Yılmaz ve Erdoğan Ersoy, *Kastamonu Türk Ocakları (1923-1931)*, Töre Basım, Kastamonu, 2012, s. 57.

⁵⁵ *Kastamonu*, 29 Haziran 1926; Şahingöz ve Ünal, *agm*, s. 547; Yılmaz ve Ersoy, *age*, s. 57.

1923 yılında kurulmuş olan İnebolu Türk Ocağı spor faaliyetleri yönüyle Kastamonu ve çevresinde faaliyetleri ile en dikkat çeken Ocak şubelerinden biri olmuştur. İnebolu Türk Ocağı 1926 yılı Eylül ayında spor şubesini oluşturmuş, bu şubede bir de futbol takımı kurarak ilk müsabakalarını bu yıl içinde gerçekleştirmiştir.⁵⁶ Spor şubesinin idari heyetinde başkanlığa Mustafa Nuri Bey, başkan yardımcılığına Şevket, kâtipliğe Hilmi, kaptanlığa Hamdi, azalığa da Cemal Azmi, Naim, Hüseyin, Avni, Faik Sabri Bey'ler getirilmiştir. Spor şubesi kurulmadan önce Ocağa bilardo temin edilerek çeşitli spor yarışlarının düzenleneceği beyan edilmiştir.⁵⁷ 1926 yılında İdman Yurdu ve Türk Ocağı Spor Şubesi'nin kurulmasıyla birlikte ilçede sportif alandaki faaliyetler hızlanmıştır.⁵⁸ İnebolu Türk Ocağı Spor Şubesi Futbol Takımı ilk maçını 29 Ekim 1926'da İnebolu İdman Yurduna karşı yapmıştır. Maç 2-2 beraberlikle sonuçlanmıştır.⁵⁹ İnebolu Türk Ocağı Spor Şubesi Futbol Takımının ilk kadrosu şu isimlerden oluşmuştu: Cemal, Azmi, Naim, Abdullah, Hamdi, Abdullah, Sabri, Celal, Hilmi, Remzi, Kenan, Şevket.⁶⁰

1926 yılı sonlarında İnebolu Türk Ocağı Futbol Takımının Kastamonu ve Taşköprü'de de maçlar yaptığını hem yerel hem de ulusal basından öğreniyoruz.⁶¹ 1926 yılında çeşitli zorluklarla yürütülen spor faaliyetlerine karşın İnebolu Türk Ocağı eleştirilere uğramaktan kurtulamamıştır.⁶² Spor şubesinin kurulmasıyla takdir toplayan Ocağın bu alana ilişkin faaliyetlerinin devamı gelmemiştir. Spor şubesiyle ilgilenen kişilerin yaşlarının ileri olmasının bu duruma sebep olduğu ifade edilmiştir.⁶³ 1930 senesinde İnebolu

⁵⁶ Açıksöz, 29 Kânunuevvel 1926; Açıksöz, 7 Teşrinisanî 1926; Ahmet Emre Fakazlı, "Erken Cumhuriyet Dönemi İnebolu'da Spor Faaliyetleri (1923-1952)", *Geçmişten Geleceğe İnebolu, Tarih, Arkeoloji, Kültür ve Ekonomi*, ed. Şerif Demir ve Orçun Nalezen, Ankara, 2023, s. 158.

⁵⁷ Açıksöz, 12 Eylül 1926; "İnebolu Türk Ocağı", *Türk Yurdu*, c. 15-1, S. 164-3, Aralık 1924, 1924, s. 124.

⁵⁸ Şahingöz ve Ünal, agm, s. 547; Fakazlı, agm, s. 157.

⁵⁹ Açıksöz, 7 Teşrinisanî 1926; Güneş, *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Ocaklarında Beden Eğitimi Spor*, s. 34.

⁶⁰ Türk Ocağı, İdmanyurdu müsabakasına beyaz gömlek üzerine omuzdan bele kadar inen siyah bant ve siyah şort ile çıkmıştır. Açıksöz, 7 Teşrinisanî 1926.

⁶¹ *Hakimiyet-i Milliye* 20 Nisan 1926; Hüseyin Tuncer, Yücel Hacaloğlu ve Ragıp Memişoğlu, *Türk Ocakları Tarihi Açıklamalı Kronoloji (1912-1931)*, 1. Cilt, Türk Ocakları Genel Merkezi Yayınları, Ankara, 1998, s. 181.

⁶² Fakazlı, agm, s. 159.

⁶³ Açıksöz, 29 Kânunuevvel 1926.

Türk Ocağına bağlı olarak zenginleşen spor faaliyetleri çerçevesinde futbol, voleybol, denizcilik ve atıcılık şubeleri dikkat çeken çalışmalar yapmışlardır.⁶⁴ İnebolu Türk Ocağı Spor Şubesi 30 Ağustos Zafer Bayramı kutlamalarında da aktif rol oynamış yüzme, yağlı direk, ördek yakalama başta olmak üzere deniz yarışmalarının hem destekçisi hem de düzenleyicisi olmuştur. Bir bilardo salonu bulunan İnebolu Türk Ocağında gençler bilardo oynayarak hoş vakit geçiriyorlardı.⁶⁵ Türk Ocaklarının spor şubelerinin 1930 yılında faaliyet içinde bulunduğu şubelerden biri de İnebolu Türk Ocağı olduğu Genel Merkeze gönderilen raporlardan anlaşılmaktadır.⁶⁶

Trabzon'da Türk Ocağı faaliyete geçmeden önce canlı bir spor yaşamı bulunuyordu. Nitekim 1922 yılı içinde İdman Zafer Yurdu, 1922 yılı sonlarında Şark Altınordu Kulübü ve 1923 yılı Mart ayında Necmiati Spor Kulübü kurulmuştur.⁶⁷ Trabzon Türk Ocağı'nın oldukça güçlü bir futbol takımı vardı. Dönemin kaynaklarından bu takımın hem Trabzon da hem de bölgede faaliyet gösteren Türk Ocağı şubelerinin takımları ile yaptığı maçlarda başarılı sonuçlar elde ettiğini öğrenmekteyiz.⁶⁸ Trabzon Türk Ocağı üyeleri arasında birlikteliği sağlamak ve güveni temin etmek için spor müsabakaları ile birlikte çay ziyaretleri de gerçekleştirmiştir. Sporu ve sporcuyu destekleyen Trabzon Türk Ocağı modern ve geleneksel sporların halka tanıtılmasında etkin rol oynamış, Ocak üyeleri spor kulüplerinde görev almış, spor kongrelerine önderlik etmiştir. Bu kongrelerden biri de 20 Kasım 1925'de Trabzon Türk Ocağı'nda, yedi kulübün katılımıyla yapılmıştır. Kongre Reisliğine, Ocak Başkanı Reşid Bey seçilmiştir. Seçim sonuçlarına göre heyetlerde görev yapacak isimler şu şekilde yer almıştır:

⁶⁴ *Türk Yurdu*, c. 17, (c. 5-25, S. 31-225, Temmuz 1930), s. 46; Yılmaz ve Ersoy, *age*, s. 79; Tuncer vd., *age*, s. 352-353.

⁶⁵ BCA, 490.01.74.279.1, s. 73.

⁶⁶ Güneş, *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Ocaklarında Beden Eğitimi Spor*, s. 29.

⁶⁷ Ülkü Köksal, *Trabzon'da Dernekleşme Süreci (1919-1950)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2015, s. 573- 576, 589; Ülkü Köksal, "Millî Mücadele Dönemi'nde Trabzon'da Kurulan Sosyal Yardım, Kültür, Mesleki Dayanışma ve Spor Cemiyetlerinde Öncü Kadrolar", *Millî Mücadele'nin Yerel Tarihi 1918-1923*, TÜBA Yayını, C. 15, Ankara, 2023, s. 494.

⁶⁸ Zehra Arslan, *Trabzon Türk Ocağı (1925-1931)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2008, s. 37-38.

Merkez Mıntika Heyeti: Reis Rasim Bey, Kâtip Tayyar Bey, Müfettiş Kadri Bey, Muhasebeci Hüseyin Avni Bey, Veznedar Hasan Tahsin Bey

Futbol Heyeti: Reis Süleyman Sırrı Bey, Kâtip Burhan Bey, Müfettiş Nef'i Bey, Muhasebeci Mustafa Bey: Defterdar Selahaddin Bey

Atletizm Heyeti: Reis Bahri Bey, Kâtip Ziya Abidin Bey, Müfettiş Ruhi Bey, Muhasebeci Mehmet Salih Bey, Veznedar Hüseyin Avni Bey

Su Sporü Heyeti: Reis Hamdi Bey, Kâtip Nevzat Bey, Müfettiş Sami Bey, Muhasebeci Osman Bey, Veznedar Selahaddin Bey.⁶⁹ Heyetlerde Trabzon Türk Ocağı üyelerinin güçlü bir şekilde temsili dikkat çekicidir.

Güçlü bir kadroya sahip olan Trabzon Türk Ocağı futbol takımı 25 Aralık 1925'te Necm-i Ati ile yaptığı karşılaşmadan 7-0 galip ayrıldı.⁷⁰ Trabzon'da faaliyet gösteren Türk Ocağı şubelerinden Of ve Sürmene'nin spor teşkilatı bulunmazken, Akçaabat Türk Ocağında faal bir spor topluluğu vardı.⁷¹

Trabzon Türk Ocağı cumhuriyetin ilk yıllarında sosyal faaliyetlerin içinde olmuş Giresun Türk Ocağı üyeleri ile pek çok etkinlikte yer aldıkları gibi görülmüştür.⁷² Giresun Türk Ocağı, Trabzon Türk Ocağı'nın sporcuları şerefine bir çay ziyafeti vermiştir. Türk Ocakları'nın feshinden sonra spor kulübü Cumhuriyet Halk Fırkasına devredilen binada faaliyetlerine devam etmiştir.⁷³ Trabzon kazalarından Sürmene de Türk Ocağı'nın feshedilmesinin ardından CHF'na geçen eşyalar içinde futbolcu formaları da bulunuyordu. Buradan hareketle Sürmene Türk Ocağı'nın bir futbol takımı olduğu sonucu çıkarılabilir. Ya da Sürmene Türk Ocağı gençleri belirlenen spor malzemeleri ile kendi aralarında egzersizler yapmış olabilirler.⁷⁴

1924 yılında kurulan Rize Türk Ocağı⁷⁵ sporla yakından ilgilenmiştir. Futbol başlıca branş olmuştur. Futbol dışında geleneksel

⁶⁹ *Yeniyol*, 21 Kasım 1925.

⁷⁰ *İkbal*, 28 Aralık 1925; Zehra Aslan, "Trabzon Türk Ocağının Sosyal ve Kültürel Faaliyetleri", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 178, Şubat 2009, s. 128.

⁷¹ Güneş, *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Ocaklarında Beden Eğitimi Spor*, s. 29.

⁷² Arslan, *Trabzon Türk Ocağı (1925-1931)*, s. 37-38.

⁷³ *BCA*, 490.01/67.254.2, 11.8.1931.

⁷⁴ Arslan, *Trabzon Türk Ocağı (1925-1931)*, s. 38.

⁷⁵ Şuun, *Türk Yurdu*, 1 (1), Teşrinievvel 1340, s. 79,

spor dalları da ocak şubesinde gençlerin rağbet gösterdiği bir alan olmuştur. Rize Türk Ocağı Spor Şubesi İdare Heyeti seçimi ilk kez 1926 yılında yapılmış ve Spor Şubesi Genel Kaptanı Fuat Bey olmuştur.⁷⁶ Ocakta futbol dışında farklı spor dalları da rağbet görmüştür.⁷⁷ Rize Türk Ocağı 1926 yılında olanakları ölçüsünde tenis kortu yaptırmıştır. Çeşitli zamanlarda spor gösterileri düzenleyen Ocak, boks da ilgilenmiştir.⁷⁸ Rize Türk Ocağında spor çalışmaları 1929 yılı sonlarına doğru zayıflamaya başlamıştır.⁷⁹ Türk Ocakları 1931 yılında CHF'ye iltihak ettiğinde Rize ve çevresinde ocak şubelerinde sportif bir teşkilat kalmadı.⁸⁰

Zonguldak Türk Ocağı spor faaliyetleri açısından Karadeniz bölgesinde en aktif ve başarılı şubelerden biri idi. Zonguldak Türk Ocağı Işıkspor ve İdmanyurdu'nun lağvedilmesi ile bünyesinde oluşturduğu spor kulübü Zonguldak ve çevresinde müsabakalara katıldığı gibi, Anadolu tanınan ve taraftarı da olan İstanbul kulüpleri Galatasaray, Fenerbahçe ve Beşiktaş ile karşılaşmalara çıkmıştır.⁸¹ Zonguldak Türk Ocağı faaliyet gösterdiği 1923-1931 yıllarında farklı spor branşlarıyla ilgilenmiş, sporu ve sporcuları desteklemiş bölgesinde sporun gelişmesi için önemli çalışmalarda bulunmuştur.⁸² Zonguldak Türk Ocağı Futbol Takımı kentin ilk futbol kulüpleri olan Işık Ocağı ve İdman Yurdu lağvedilerek oluşturulmuştur. Bedri Güneri'nin Zonguldak Türk Ocağı başkanlığına gelmesi ile spor faaliyetleri artarak genişlemiş, bölgedeki diğer kentler ve ilçe takımlarıyla müsabakalar zenginleşmiştir. Zonguldak Türk Ocağı Futbol takımını geliştirmek eksikliklerini gidermek için ünlü Fenerbahçeli futbolcu Sabih Arca Zonguldak'a getirilerek Türk Ocağı

⁷⁶ *Cumhuriyet Döneminde Rize I (1923-1950)*, ed. Zehra Aslan ve Mustafa Arıkan, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayını: 24, Ankara, 2018, s. 153.

⁷⁷ Sinan Başaran, "Cumhuriyet Döneminde Rize Türk Ocakları (1924-1931)", *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. 9, S. 2, Sonbahar 2017, s. 70.

⁷⁸ Şahingöz ve Ünal, agm, s. 546; Zehra Aslan, "Rize Türk Ocağı (1923-1931)", *Türk Yurdu*, c. 33, S. 309, 2013, s. 72-74; Güneş, *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Ocaklarında Beden Eğitimi Spor*, s. 34.

⁷⁹ Başaran, agm, s. 70-71.

⁸⁰ BCA, 490.01/65.246.1; BCA, 490.01/79.293.2.

⁸¹ Güneş, *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Ocaklarında Beden Eğitimi Spor*, s. 29.

⁸² Yücel Namal, *Zonguldak Türk Ocakları (1923-1931)*, Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 2014, s. 57.

takımının antrenörü yapılmıştır.⁸³ Sabih Bey'in Zonguldak'a gelişi ile Türk Ocağında futbol öncelikli alanlardan biri oldu. Voleybol ve teniste rağbet gören branşlar idi. Türk Ocağı spor kolunun 40 kadar üyesi bulunuyordu ve toplantılarını ocak binasında gerçekleştiriyorlardı.⁸⁴

1924 yılı Nisan ayında Zonguldak'ta faaliyet gösteren Terbiye-i Bedeniye Kulübü ile Gençler Yuvası almış oldukları kararla Türk Ocağına katılmışlar ve spor faaliyetlerini Türk Ocağı bünyesinde sürdürmüşlerdir. Bu birleşmenin ardından Zonguldak Türk Ocağında Spor etkinliklerini programlı bir şekilde yürütmek amacıyla 5 kişilik Spor Encümeni Heyeti oluşturulmuş, heyet İttihad Köprüsü Çayırında Ay ve Yıldız takımlarına ayrılarak müsabakalar gerçekleştirmiştir.⁸⁵ 7 Kasım 1924 tarihinde Karaelmas takımı ile Türk Ocağı maçı oynanmış müsabakayı Türk Ocağı takımı 3-0 kazanmıştır.⁸⁶ 1925 yılı Mayıs ayı içinde Zonguldak Türk Ocağı Karadeniz Ereğli'sine gezi düzenlemiş ziyaret esnasında at yarışı, 100 metre koşusu, 2500 metre koşusu, bayrak ve halat çekme yarışmaları gerçekleştirilmiştir. En çok ilgi gören karşılaşma ise Zonguldak Türk Ocağı- Karadeniz Ereğlisi futbol maçı olmuştur. Türk Ocağı Yeşil-Siyah, Karadeniz Ereğli ise yeşil-beyaz formalarla çıktıkları oyun 1-1 beraberlikle sonuçlanmıştır.⁸⁷ 8 Mayıs 1925 tarihinde ise Karaelmas takımı Türk Ocağı'nı 3-0'lık skorla yenilgiye uğratmıştır.⁸⁸ Zonguldak Türk Ocağı tarafından 1925 yılı Temmuz ayı içinde okul takımları ile çevre ilçelerin spor kulüplerinin katılımıyla İncirsuyu sahasında spor bayramı düzenlenmiştir. Spor Bayramına Zonguldak Türk Ocağı Spor Kulübü, Zonguldak Kız Mektebi, Zonguldak Orta Mektebi, Ereğli Spor Ocağı, Kozlu Gençlerbirliği, Yıldırım Terbiye-i Bedeniye Kulübü, Birleşme yurdu, Karaelmas İdman Birliği, Zonguldak Maden Mektebi, Ereğli İrfan Ocağı sporcuları katılmışlardır. Spor Bayramında son karşılaşma Ereğli İrfan Ocağı, Zonguldak Türk Ocağı müsabakası 3-3 berabere tamamlanmıştır.⁸⁹ Ertesi gün Bartın Birleşme Kulübü, Zonguldak Türk Ocağı ikinci ta-

⁸³ *Zonguldak Bölge Sporunda 50 Yıl*, haz. Kemal Köksal, Maden İşçileri Sendikası Matbaası, Zonguldak, 1973, s. 213, Gürdal Özçakır, *Karadeniz Ereğli Futbol Tarihi*, Yeşil Elma Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 30-31.

⁸⁴ *BCA*, 490.1/69.262.2.Ek.78.

⁸⁵ *Zonguldak*, 1 Mayıs 1340.

⁸⁶ *Namal, age*, s. 59.

⁸⁷ *Zonguldak*, 3 Mayıs 1341.

⁸⁸ *Zonguldak*, 14 Mayıs 1340.

⁸⁹ *Zonguldak*, 19 Temmuz 1341.

kımı maçı golsüz sona ermiştir. Ocak 23 Mayıs 1926 tarihinde İlkbahar İdman Bayramı,⁹⁰ 29 Ekim 1926'da da Sonbahar İdman Bayramı düzenlemiştir.⁹¹ Zonguldak Türk Ocağının 30 Ağustos Tayyare ve Zafer Bayramlarında Türkiye'de isim yapmış popüler kulüpleri Zonguldak'a getirmesi bunlarla müsabakalar yapması hem şehirde hem de ülke de büyük ses getirmiştir. 30 Ağustos 1927 tarihinde Zafer Bayramı etkinlikleri kapsamında düzenlenen Spor bayramında Beşiktaş İdman Kulübü Zonguldak'a davet edilmiştir. Atletizm, bisiklet, halat müsabakaları yanında gerçekleştirilen futbol maçını Beşiktaş 7-6 kazanmıştır.⁹² 1929 yılında kutlanan Tayyare ve Zafer Bayramında bu kez konuk bir başka İstanbul takımı Galatasaray olmuştur. Zonguldak Türk Ocağı, Galatasaray ile üç müsabaka yapmıştır. İlk Galatasaray maçına Zonguldak Maden Mektebi takviyeli çıkan Türk Ocağı oyunu 2-2 berabere tamamlarken, ikinci karşılaşma ise 5-0 Galatasaray'ın üstünlüğü ile sonuçlanmıştır.⁹³ Üçüncü maç yine Galatasaray'ın büyük üstünlüğü ile 4-0 tamamlanmıştır. Her üç müsabakanın ardından sporculara ziyafet verilmiştir.⁹⁴

29 Ekim 1930 tarihinde ise Cumhuriyet Bayramı kutlamaları çerçevesinde Zonguldak Türk Ocağı Spor ve İdman Şenlikleri düzenlemiştir. Bayrama Türkiye Futbol Şampiyonu Fenerbahçe davet edilmiştir. Fenerbahçe İdman Şenlikleri dolayısıyla şehirde Karalemas ve Türk Ocağı takımlarıyla iki karşılaşma gerçekleştirmiştir. Ağırlığı ikinci takım oyuncularında oluşmasına rağmen Fenerbahçe Karaelmas'ı 3-2, Türk Ocağı takımın da 4-1 mağlup etmiştir. Fenerbahçe oynadığı müsabakaların ardından 3 Kasım tarihinde Hilal Vapuruyla Zonguldak'tan ayrılmıştır.⁹⁵ Zonguldak Türk Ocağı Futbol Takımı belirttiğimiz müsabakalara genellikle şu oyuncularla sahaya çıkmıştır. Ulvi, Şükrü, Hikmet, Yusuf, Şevket, Burhan, Mustafa, Afif, Sadi, Ahmet, Abidin.⁹⁶ Zonguldak Türk Ocağı üç büyükler diye ifade edilen Fenerbahçe, Galatasaray ve Beşiktaş'ı davet ederek, müsabakalar yapan tek Türk Ocağı olmuştur. 1931 yılında Türk

⁹⁰ *Cumhuriyet*, 14 Ağustos 1926, Zonguldak Türk Ocağı futbol takımı İlkbahar İdman Bayramında Ereğli Gençlerbirliğini 4-2 mağlup etmiştir. *Zonguldak*, 23 Mayıs 1926.

⁹¹ Sonbahar İdman Bayramında Türk Ocağı takımı ilk kez bir yabancı takımla karşılaşmış, Çekoslovak-Macar karmasına karşı maçı 5-0 kazanmıştır. Namal, *age*, s. 63.

⁹² *Zonguldak*, 5 Eylül 1927.

⁹³ *Zonguldak*, 5 Eylül 1929.

⁹⁴ Namal, *age*, s. 64-66.

⁹⁵ *Zonguldak*, 6 Teşrinisani 1930.

⁹⁶ *Zonguldak Bölge Sporunda 50 Yıl*, s. 213; Namal, *age*, s. 58.

Ocakları kapatma kararı aldığında Zonguldak'ta Türk Ocağının kendi ismini taşıyan bir spor sahası bulunuyordu.⁹⁷

Zonguldak'ın bir kazası olan Devrek'te 1927 yılında Türk Ocağı çatısı altında Altın Orak Spor Kulübü oluşturulmuştur.⁹⁸ Spor Kulübünün başkanlığına Jandarma Komutanı Yüzbaşı Hakkı Hüsrev getirilirken, diğer yönetim kurulu ise Başmuallim Mehmet Bahattin Bey, Fuad, Hüseyin Avni Bey, Rıdvan Bey yer almışlardır.⁹⁹ Devrek Türk Ocağı 16 Eylül 1927 tarihinde Ocak menfaatine at koşusu ve pehlivan güreşleri organize etmiştir.¹⁰⁰ Devrek Türk Ocağı kapatıldığında malları CHF'ye geçerken spor teşkilatının ismen olduğu fakat aktif olmadığı ve binasının ve spor sahasının da bulunmadığı ifade edilmiştir. Oysa CHF'ye aktarılan mallar arasında 2 Boks mayosu, 6 konç, 1'er adet pinpon, voleybol, futbol topunun bulunması malzeme konusunda pek de sorun yaşanmadığını bize göstermektedir.¹⁰¹

Bartın Türk Ocağı 1924'te faaliyette olan Birleşme Yurdu ile birlikte kuruluşu sonrası Bartın gençliğini spor faaliyetlerine yönlendirmiştir.¹⁰² 1925 yılında Bartın Türk Ocağının futbol takımı bulunuyordu. Bu takım ilk müsabakalarına 1926 yılında çıkmıştır.¹⁰³ 30 Temmuz 1926 tarihinde Bartın Top Tarlasında Bartın Türk Ocağı ile Safranbolu Yeşilyurt futbol takımları müsabakası 1-1 beraberlikle sonuçlanmış, sporculara maç sonunda Bartın Türk Ocağında eğlence tertip edilmiş ve çay ziyafeti verilmiştir.¹⁰⁴

Bartın'da, Bartın Türk Ocağının girişimleri ile aralıklarla at yarışları da yapılmıştır. Bartın Ömer Tepesi'nde 13 Mayıs 1927 tarihinde gerçekleştirilen yarışlara ilgi büyük olmuştur.¹⁰⁵ Benzer bir etkinlikler olarak 21 Mayıs tarihinde¹⁰⁶ ve 23 Eylül tarihinde de at

⁹⁷ Yüce, *İdmancı Ruhlar*, s. 240-241.

⁹⁸ *Bartın*, 5 Eylül 1927.

⁹⁹ Güneş, *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Ocaklarında Beden Eğitimi Spor*, s. 29.

¹⁰⁰ *Bartın*, 29 Ağustos 1927.

¹⁰¹ *BCA*, 490.1/69.262.2, Ek:57; *BCA*, 490.1/69.262.2, Ek: 67.

¹⁰² Ömür Çelikdönmez, "Bartın Türk Ocağı (1914-1931), *Türk Yurdu*, c. 33, S. 313, Eylül 2013, s. 69.

¹⁰³ Namal, *age*, s. 109.

¹⁰⁴ Betül Ayhan, *Erken Cumhuriyetten İl Sürecine Bartın Spor Tarihi (1923-1991)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Bartın, 2017, s. 21.

¹⁰⁵ *Bartın*, 16 Mayıs 1927.

¹⁰⁶ Güneş, *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Ocaklarında Beden Eğitimi Spor*, s. 30.

yarışları tekrar edilmiş, yarışların organizasyonunu da Bartın Türk Ocağı yapmıştır. Sonbahar At yarışları içinde iplik, halat, atletizm ve bisiklet yarışları da programda yer almıştır.¹⁰⁷

Bartın Türk Ocağı Spor şubesinin faaliyetleri 1929 yılından sonra durma noktasına gelmiş, bu tarihten sonra dağılmıştır.¹⁰⁸ Bölgede futbol takımı olan ocak şubelerinden biri de Karadeniz Ereğli Türk Ocağı idi. Gayyur Futbol Takımı adıyla gençleri bünyesine toplamıştı.¹⁰⁹ Ocak 86 üyesi bulunan Müttehit Gençler Spor Kulübüne de destek olarak himayesi altına almıştır. Bu kulüp ocak kapanıncaya kadar toplantılarını ve müsabakalarını ocak gözetiminde gerçekleştirmiştir.¹¹⁰

Karadeniz bölgesinde sportif anlamda etkin olan kentlerinden biri de Samsun idi. Cumhuriyet döneminin Samsun'da kurulmuş olan ilk spor kulübü Al Yıldız Cumhuriyetin İlk yıllarında çeşitli spor dallarında faaliyet gösterdi. Futbolun dışında atletizm ile de uğraştı.¹¹¹ Kentin güçlü kulüplerinden Al Yıldız 1926 yılı Ekim ayında Türk Ocağı ile birleşerek adını Samsun Türk Ocağı Spor Kulübü olarak değıştirmiştir.¹¹² Samsun Türk Ocağı bu birleşmeden bir yıl önce Mayıs 1925'de bölgedeki Türk Ocaklı gençleri ve halkı kaynaştırmak amacıyla Giresun'da bir futbol maçı düzenlemiştir. 3.000'e yakın seyircinin takip ettiğı oyunda Giresun Türk Ocağı ve Ordu İdmanyurdu takımları karşı karşıya gelmişlerdir.¹¹³

Cumhuriyetin ilk yıllarında aktif bir spor yaşamına sahip bulunan Çarşamba'da Yeşilırmak İdman Derneğı isimli bir spor kulübü bulunuyordu. Kulüp Çarşamba Türk Ocağı'nın desteğı katkısıyla kurulmuştu. Çarşamba Türk Ocağının çoğı gençlerden oluşan 200 üyesi Türk Ocağı'nın iki yüz kadar üyesi vardı.¹¹⁴ Ocak, Yeşilırmak İdman Derneğinin müsabakalarını desteklemek için müsamerelere gerçekleştirmiştir.¹¹⁵ Yeşilırmak İdman Derneğı ile İdman Yurdu arasında 1925 yılının Nisan ayında bir dostluk maçı için gelir

¹⁰⁷ *Bartın*, 19 Eylül 1927; Namal, *age*, s. 112, Ayhan, *agt*, s. 23.

¹⁰⁸ *BCA*, 490.1/69.262.2.Ek: 78.

¹⁰⁹ Gürdal Özçakır, *Karadeniz Ereğli Futbol Tarihi 1923-1950*, Yeşil Elma Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 33-37.

¹¹⁰ *BCA*, 490.1/69.262.2, Ek: 68.

¹¹¹ *Haber*, 13 Temmuz 1340.

¹¹² Yüce, *İdmanlı Ruhlar*, s. 178.

¹¹³ Tuncer vd., *age*, s.150.

¹¹⁴ *Haber*, 27 Mart 1340; Barış Özınan, "Haber Gazetesine Göre Samsun'da Spor (1924-1925)", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, c. 18, S. 35, 2019, s. 115.

¹¹⁵ Güneş, *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Ocaklarında Beden Eğıtimi Spor*, s. 30.

elde etmek amacıyla Çarşamba Türk Ocağı, Tayyar Paşa Okulu'nda bir müsamere düzenlemiştir.¹¹⁶

Karadeniz bölgesinde spor kulübü olan ve bölgesel turnuvalara katılan ocak kulüplerinden bir diğeri de Amasya Türk Ocağı İdmanyurdu idi. Daha 1925 yılında Amasya'da gerçekleştirilen lig müsabakalarında yer alan Al Bayrak kulübü Amasya Türk Ocağının desteğini almış olan bir kulüptü.¹¹⁷ Amasya Türk Ocağının takımı İdmanyurdu 1929-1930 Amasya bölgesel lig müsabakalarında güçlü rakiplerine karşı boy göstermiştir.¹¹⁸ 1930 yılında Amasya Türk Ocağı gençliği sportif faaliyetlere yönlendirmek amacıyla Beden Terbiyesi Bürosuna dış aza olarak gençler alınmaya başlanmıştır.¹¹⁹ Geleneksel sporlara ciddi bir ağırlık veren Amasya Türk Ocağı tarafından 1925 yılında gerçekleştirilen pehlivan güreşlerine çevre kaza ve köylerden pek çok kişi katılmıştır.¹²⁰

Cumhuriyet döneminde 1925 yılında faaliyetlerine başlamış olan Bolu Türk Ocağı geleneksel Türk sporlarına ağırlık vermiş ve 1925 yılı Nisan ayı ortalarında Türkiye ağırsıklet şampiyonu Pehlivan Urfalı Raşit'i Bolu'ya getirmiştir.¹²¹ Raşit Pehlivan Bolu'da iki, Gerede ve Mudurnu'da birer gösteri güreşi gerçekleştirmiştir.¹²² Bolu Türk Ocağı ilkbaharda Ocak adına at yarışları gerçekleştirmiştir. At koşuları için Nisan ayının ilk yarısında yoğun bir çalışma içine girilmiştir.¹²³ Tarihi önceden belirlenmiş olan at yarışları Karaçayır'da 12 Haziran 1925 tarihinde gerçekleştirilmiştir.¹²⁴ At yarışlarının dışında söz konusu spor etkinliğinde gençlerin kendi aralarında yaptığı çeşitli mesafelerden oluşan on dalda koşular yapılmıştır. Aynı alanda 13 Haziran 1925'de pehlivan güreşleri yapılmıştır. Güreş ve at yarışları gibi etkinlikleri Bolu halkının katılımını

¹¹⁶ *Haber*, 21 Nisan 1341

¹¹⁷ Yüce, *İdmançı Ruhlar*, s. 123.

¹¹⁸ Güneş, Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Ocaklarında Beden Eğitimi *Spor*, s. 30.

¹¹⁹ *Amasya*, 23 Kânunusani 1930.

¹²⁰ *Amasya*, 2 Kânunuevvel 1341,

¹²¹ *Altın Yaprak*, 15 Haziran 1341; Arda Baş, *Bolu Türk Ocağı*, Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 2018, s. 32-33.

¹²² Ağır sıklet şampiyonu Urfalı Raşit Pehlivan'ın 29 Mayıs 1925 tarihinde Mudurnu Beşkavak'ta yaptığı gösteriler içinde taş kaldırma gösterisi de vardı. *Altın Yaprak*, 15 Nisan 1341, Arda Baş, *age*, s. 42. Mehmet Solak, Murat Tarhan ve Fahri Kılıç, "Bolu Türk Ocağı'nın Faaliyetlerinden Bir Kesit", *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. 16, Yıl: 16, S. 3, 2016, s. 224.

¹²³ *Altın Yaprak*, 15 Nisan 1341; Solak, Tarhan ve Kılıç, *age*, s. 421-422.

¹²⁴ Şahingöz ve Ünal, *age*, s. 547; *Altın Yaprak: Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Eğitime Taşradan Bir Bakış*; ed. Fahri Kılıç, Siyasal Kitabevi, Bolu, 2016, s. 195.

sağlamak ve yarışmaları halkın rahat izleyebilmesi Bolu Türk Ocağı büyük çaba göstermiştir.¹²⁵ 1928 yılı Haziran ayı sonunda Bolu Türk Ocağı İdman Yurdu ile Düzce Türk Ocağı İdman Yurdu arasında bir futbol müsabakası gerçekleştirilmiştir. Hendekten gelen sporcular da bu müsabaka öncesi ve sonrasında Türk Ocağında ağırlanmışlardır.¹²⁶ Bolu Türk Ocağı zaman zaman da gelir elde etmek amacıyla güreş müsabakaları düzenlemiştir.¹²⁷

Gerede Türk Ocağında at yarışı, güreş ve futbol gibi spor faaliyetleri içinde yer almıştı.¹²⁸ Düzce Türk Ocağının da spor şubesinin olduğunu yerel basın ve arşiv belgelerinden öğreniyoruz. Düzce Türk Ocağı özellikle geleneksel sporlardan pehlivan güreşlerini organize ederek dikkat çekmiştir.¹²⁹ Kapatıldığında aktif olmayan spor şubesinin elinde 1 düzine spor fanılası, spor çorabı dışında malzemesi kalmamıştır. Kapatıldığı 1931 yılında Düzce Türk Ocağının spor sahası ve spor faaliyetlerini yürüteceği spor salonu bulunmuyordu.¹³⁰ Mudurnu Türk Ocağına ait bir spor şubesi aktif olarak faaliyette idi. Ancak binası ve sahası yoktu. Malları CHF'ye devredildiğinde Mudurnu Türk Ocağı envanterinde spor malzemesi olarak spor ayakkabıları, formalar, şortlar, tenis takımı, pinpon topları, futbol topu gibi pek çok spor malzemesi çıkmıştır.¹³¹ Bolu'da faaliyet gösteren Türk Ocağı şubelerinden Akçakoca Türk Ocağının spor teşkilatı ve sahası bulunmuyordu.¹³²

Gazi'nin Ordu ziyareti sırasında Gençlik Yükselme Birliği Mustafa Kemal Paşa'yı derneklerine davet etmişlerdir. Bu davet üzerine bu derneği de ziyaret etmiş olan Ulu Önder bölgedeki tüm

¹²⁵ *Altın Yaprak*, 15 Haziran 1341.

¹²⁶ *Bolu*, 28 Haziran 1928; Baş, age, s. 48; Zafer Özgün, *Cumhuriyetin İlk Dönemlerinde (1923-1950) Bolu'da Yapılan Beden Eğitimi ve Spor Faaliyetleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu, 2019, s. 29.

¹²⁷ *BCA*, 490.1.0.0/67.255.1; *Cumhuriyet*, 16 Mayıs 1929.

¹²⁸ *BCA*, 490.1.1/67.255.1.112; *BCA*, 490.1.1/67.255.1.113; *Bolu*, 28 Haziran 1928; *Altın Yaprak*, 15 Nisan 1341; *Altın Yaprak*, 15 Haziran 1341; Erol Evcil, "Gerede Türk Ocağı (1923-1931)", "Gerede Türk Ocağı (1923-1931)", *Gerede Araştırmaları ve Halk Kültürü*, ed. Azize Aktaş Yaşa, Paradigma Akademi Yayınevi, Çanakkale, 2024, s. 281.

¹²⁹ *Hakimiyet-i Milliye*, 12 Şubat 1930; *Cumhuriyet*, 16 Mayıs 1929; Karaer, age, s. 306, Tuncer vd., age, s. 301; Güneş, *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Ocaklarında Beden Eğitimi Spor*, s. 36.

¹³⁰ *BCA*, 490.1.00/67.255.1.

¹³¹ Baş, age, s. 91.

¹³² *BCA*, 490.1.0.0/67.255.1.

gençlerin tek çatı altında toplanmasının daha faydalı olacağını belirterek Türk Ocakları'nı işaret etmiştir. Aynı gün Ordu'ya geçen Atatürk, "Ordu Gençler Kulübü"nün, Türk Ocağına çevrilmesini ve Türk Ocağı etrafında toplanmalarının daha faydalı olacağını" belirterek birleşme önerisinde bulunmuştur.¹³³ Bunun üzerine Gençlik Yükselme Birliği üyesi gençler derneği kapatarak 1925 yılında Ordu'da şubesi açılan Türk Ocağına üye olmuşlardır.¹³⁴

Spor faaliyetleri konusunda en zayıf Ocak Şubesi Çankırı idi. Fiziki durumunun yetersizliği gerekçe gösterilmiş, Nitekim Çankırı Türk Ocağının 1926 yılı Kongresinde bu durum açıkça ifade edilmiş ve spor teşkilatıyla yeteri kadar ilgilenemedikleri belirtilmiştir.¹³⁵

Sonuç

Cumhuriyetin ilk yılları, yalnızca siyasal ve toplumsal dönüşümlerin değil, aynı zamanda sporun kurumsallaşma sürecinin de belirleyici bir dönemi olmuştur. Bu süreçte Türk Ocakları, millî kimliğin inşasında üstlendikleri kültürel ve sosyal misyonun yanı sıra, beden terbiyesi ve spor alanında da dikkat çekici işlevler yerine getirmiştir. Özellikle Karadeniz bölgesindeki şubeler, sporun örgütlenmesi ve genç nesiller arasında yaygınlaştırılması bağlamında öncü rol üstlenmiş, yerel ölçekte başlattıkları girişimler ulusal düzeyde spor kültürünün gelişmesine katkı sağlamıştır.

Giresun, Akçaabat, Görele, Trabzon, Bolu, Bartın, Bayburt, Samsun, Çarşamba, Kastamonu, Karadeniz Ereğlisi, Düzece, Zonguldak, Amasya, Ordu, İnebolu ve Rize gibi şehirlerde faaliyet gösteren Türk Ocakları şubeleri; futbol, atletizm, güreş, deniz sporları, boks ve voleybol gibi farklı branşlarda düzenledikleri organizasyonlarla gençleri bir araya getirmiş, hem rekabet hem de dayanışma ortamı oluşturmuştur. Bu faaliyetler, yalnızca sportif bir uğraşın ötesinde, Cumhuriyetin erken dönem modernleşme politikalarının toplumsal alandaki yansımalarını temsil etmiştir. Zira müsabakalar ve turnuvalar, bölge gençliği arasında bedensel gelişimin yanı sıra millî aidiyet duygusunu pekiştirmiş, şehirlerarası ilişkilerin güçlenmesine ve toplumsal kaynaşmaya aracılık etmiştir.

¹³³ Karaer, *age*, s. 21; Nermin Kılıç, *Türk Ocakları ve Atatürk*, Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları, Ankara, 2012, s. 110.

¹³⁴ Sıtkı Çebi, *Ordu Şehri Hakkında Derlemeler ve Hatıralar*, Orsev Yayınları, Ordu, 2000, s. 250.

¹³⁵ *Halk Yolu*, 31 Mart 1926; Mehmet Serhat Yılmaz, *Çankırı Türk Ocağı (1924-1931)*, I. Baskı, Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 2023, s. 67.

Türk Ocaklarının sporu teşvik eden faaliyetleri, aynı zamanda modern spor branşlarının Anadolu'ya taşınmasını ve halk nezdinde benimsenmesini kolaylaştırmıştır. Özellikle Zonguldak Türk Ocağı'nın büyük kulüplerle (Fenerbahçe, Galatasaray, Beşiktaş) gerçekleştirdiği karşılaşmalar ile Giresun ve Trabzon'daki futbol heyetlerinin örgütlü çalışmaları, sporun ulusal ölçekte görünürlüğünü artırmıştır. Bu yönüyle Türk Ocakları, hem geleneksel sporların devamlılığını sağlamış hem de modern sporların benimsenmesinde aracı kurum işlevi görmüştür.

Karadeniz Türk Ocaklarının spor faaliyetleri, Cumhuriyetin erken döneminde devlet politikalarıyla uyumlu bir biçimde toplumsal modernleşmeye hizmet eden önemli bir kültürel araç olarak değerlendirilmelidir. Ocakların 1931 yılında kapatılmasıyla bu faaliyetler kurumsal düzeyde sona ermiş olsa da, Karadeniz'deki Türk Ocaklarının bıraktığı miras, bölgenin spor kültürünün gelişiminde kalıcı izler bırakmıştır. Bu çerçevede, Türk Ocaklarının spor alanındaki işlevleri, yalnızca yerel tarih açısından değil, aynı zamanda Cumhuriyet dönemi spor politikalarının toplumsal etkilerini anlamak bakımından da dikkate değer bir inceleme alanı oluşturmaktadır.

KAYNAKLAR

1. Arşivler

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

2. Gazete ve Dergiler

Açıksöz

Ahenk

Altın Yaprak

Amasya

Bartın

Bolu

Cumhuriyet

Doğu

Haber

Halk Yolu

Hakimiyet-i Milliye

İkbal Gazetesi

İzler

Kastamonu

Samsunspor

Spor Âlemi

Yeniyol

Zonguldak

3. Kitap ve Makaleler

Altın Yaprak: Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Eğitime Taşradan Bir Bakış, ed. Fahri Kılıç, Siyasal Kitabevi, Bolu, 2016.

ARIKAN, Mustafa ve DENİZ, Ahmet, "Türk Ocakları'nın Kapatılışı, Borçları ve Emlakinin Tasfiyesi", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 15, 2004, s. 401-432.

ARSLAN, Zehra, *Trabzon Türk Ocağı (1925-1931)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2008.

ARSLAN, Zehra, "Trabzon Türk Ocağının Sosyal ve Kültürel Faaliyetleri", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 178, Şubat 2009, s. 111-134.

_____, "Rize Türk Ocağı (1924-1931)", *Türk Yurdu*, S. 309, Mayıs 2013, s. 72-74.

AYHAN, Betül, *Erken Cumhuriyetten İl Sürecine Bartın Spor Tarihi (1923-1991)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Bartın 2017.

BAŞ, Arda, *Bolu Türk Ocağı*, Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 2018.

BAŞARAN, Sinan, "Cumhuriyet Döneminde Rize Türk Ocakları (1924-1931)", *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. 9, S. 2, Sonbahar 2017, s. 63-81.

BAYRAKTUTAN, Yusuf, *Türk Fikir Tarihinde Modernleşme, Milliyetçilik ve Türk Ocakları*, Kültür Bakanlığı Yayını, İstanbul, 1999.

BİLİR, Ali, *Geçmişten Günümüze Görele*, © Kitabevi, İstanbul, 2007.

BOZKURT, Uğur, *İstanbul Türk Ocağı Kuruluşu ve Faaliyetleri 1912-1931*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 2016.

CANDAN, Nurullah ve BAĞIRGAN, Tanju, "Türk Ocaklarından Halkevlerine: Türkiye'de Sporun Erken Dönem Öyküsü",

- Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, c. 15, S. 3, 2010, s. 17-32.
- Cumhuriyet Döneminde Rize I (1923-1950)*, ed. Zehra Aslan ve Mustafa Arıkan, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayını: 24, Ankara, 2018.
- ÇAKMAK, Serhat, *Türk Milliyetçiliğinin Teşkilatlanması Sürecinde Giresun Türk Ocağı (1917-2021)*, Der Yayınları, İstanbul, 2022.
- ÇEBİ, Sıtkı, *Ordu Şehri Hakkında Derlemeler ve Hatıralar*, Orsev Yayınları, Ordu, 2000.
- ÇELİKDÖNMEZ, Ömür, “Bartın Türk Ocağı (1914-1931)”, *Türk Yurdu*, c. 33, S. 313, Eylül 2013, s. 68-72.
- ERGÜN, Ahmet, “Samsunumuzun Spor Tarihine Bir Bakış I” *Samsunspor*, S. 3, 1 Aralık 1951, s. 4-10.
- EVCİL, Erol, “Gerede Türk Ocağı (1923-1931)”, *Gerede Araştırmaları ve Halk Kültürü*, ed. Azize Aktaş Yaşa, Paradigma Akademi Yayınevi, Çanakkale, 2024, s. 269-290.
- FAKAZLI, Ahmet Emre, “Erken Cumhuriyet Dönemi İnebolu’da Spor Faaliyetleri (1923-1952)”, *Geçmişten Geleceğe İnebolu, Tarih, Arkeoloji, Kültür ve Ekonomi*, ed. Şerif Demir ve Orçun Nalezen, Ankara, 2023, s. 155-169.
- FİŞEK, Kurthan, *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1985.
- GÖKTAŞ, Serdar, “Cumhuriyet Döneminde Bayburt’ta Spor”, *Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi*, c. 2, S. 3, 2019, s. 43-49.
- GÜÇER, Nazım, “Bayburttta Spor ve Gençlik”, *Doğu*, 3 Şubat 1938.
- GÜNEŞ, Günver, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Modern Sporların İzmir’e Girişi (1850-1922)*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı No: 82. İzmir, 2012.
- _____, “II. Meşrutiyet Döneminde Spor”, *Osmanlı Tarihi Araştırmaları II, II. Meşrutiyet*, ed. Saime Selenga Gökgöz ve Ahmet Oğuz, Kriter Yayınları, İstanbul, 2020, s. 243-297.
- _____, “Millî Mücadele Dönemi’nde Beden Eğitimi ve Spor Faaliyetleri”, *Uşak’ın Yunan İşgalinden Kurtuluşunun 100. Yıl Hatırası*, C. 2, ed. Sadiye Tutsak, Filiz Çolak, Barış Metin, Mehmet Önder Duran ve Serkan Erdoğan, Nobel Yayınevi, Ankara, 2023, s. 1155-1185.

- _____, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Ocaklarında Beden Eğitimi Spor Faaliyetleri (1923-1931)”, *Belgi Dergisi*, S. 27, Kış 2024, s. 19-43.
- KAÇMAZ, İbrahim, *Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı’nın Kuruluşu ve Gelişiminde Rol Oynayan Siyasi, İdari ve Sosyal Faktörler*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 2000.
- KARAER, İbrahim, *Türk Ocakları (1912-1931)*, Türk Yurdu Neşriyatı, Ankara, 1992.
- KARAMAN, Oktay, “Türk Ocakları Giresun Şubesinin Kuruluşu ve Faaliyetleri”, *Türk Yurdu*, c. 22, S. 181, Eylül 2002, s. 45-49.
- _____, “Bilgi Yurdu Derneği ve Türk Ocağı Giresun Şubesi”, *Yeşil Giresun Gazetesine Göre Cumhuriyetin İlk Yıllarında Giresun*, Ümit Ofset Matbaacılık, Ankara, 2003, s. 21-38.
- KILIÇ, Nermin, *Türk Ocakları ve Atatürk*, Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları. Ankara, 2012.
- KORKMAZ, Sevgi ve BİÇER, Turgay, “Erken Cumhuriyet Döneminde Türk Ocakları ve Spor”, *İÜ Spor Bilimleri Dergisi*, c. 8, S. 2, s. 77-87.
- KÖKSAL, Ülkü, *Trabzon’da Dernekleşme Süreci (1919-1950)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2015.
- _____, “Millî Mücadele Dönemi’nde Trabzon’da Kurulan Sosyal Yardım, Kültür, Mesleki Dayanışma ve Spor Cemiyetlerinde Öncü Kadrolar”, *Millî Mücadele’nin Yerel Tarihi 1918-1923*, C. 15, TÜBA Yayını, Ankara, 2023, s. 481-502.
- KÜÇÜKUĞURLU, Murat, “Bayburt Türk Ocağı ve Faaliyetleri”, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 1, Ocak 2011, s. 43-55.
- KURULOĞLU, Fehim, *Altay Spor Kulübü Tarihi*, Ecem Basın Yay, İzmir, 2014.
- NAMAL, Yücel, *Zonguldak Türk Ocakları (1923-1931)*, Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 2014.
- ÖKSÜZ, Hikmet, USTA, Veysel ve BÖLÜKBAŞI, Atilla Alp, *Trabzon’da Spor*, C.1, Seçil Ofset, İstanbul, 2011.
- ÖYMEN, K. Örsan, “Trabzon ve Futbol”, *Fırtına, İhtilal, Efsane, Trabzonspor*, der. Hakan Kulaçoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 15-24.

- ÖZÇAKIR, Gürdal, *Karadeniz Ereğli Futbol Tarihi*, Yeşil Elma Yayıncılık, İstanbul, 2008.
- ÖZDEMİR, Nuray, “Türkiye Cumhuriyeti’nin Katıldığı İlk Uluslararası Organizasyon: 1924 Paris Olimpiyatları”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk Yolu Dergisi*, S. 51, Bahar 2013, s. 717- 744.
- ÖZGÜN, Zafer, *Cumhuriyetin İlk Dönemlerinde (1923-1950) Bolu’da Yapılan Beden Eğitimi ve Spor Faaliyetleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu, 2019.
- ÖZİNAN, Barış, “Haber Gazetesine Göre Samsun’da Spor (1924-1925)”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, c. 18, S. 35, s. 109-123.
- ÖZMADEN, Harun, *Cumhuriyet Dönemi İlk Spor Teşkilatı Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (1922-1936)’nın Yapılanma Sürecinde Beden Eğitimi ve Sporun Fonksiyonları, Fonksiyonlardaki Değişimler ve Toplumsal Hayata Etkileri*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1999.
- SARINAY, Yusuf, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1912-1931)*, İstanbul, 1994.
- SARISAMAN, Sadık, “Giresun Basınına Göre Cumhuriyetin İlk Yıllarında Giresun’da Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Hayat”, *Giresun Kültür Sempozyumu Bildirileri (30-31 Mayıs 1998)*, Mega Basın Yayın, İstanbul, 1999.
- SOLAK, Mehmet, TARHAN, Murat ve KILIÇ, Fahri, “Bolu Türk Ocağı’ndan Kesitler”, *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. 16, Yıl: 16, S. 3, 2016, s. 211-230.
- SONCU, Ayşegül, *Kimliklerin İnşasında Kurumsal Dergilerin Rolü: Türk Yurdu ve Ülkü*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012.
- ŞAHİNGÖZ, Mehmet ve ÜNAL, Tekin, “Türk Ocaklarının Spor’a Bakışı ve Faaliyetleri”, *Türk Halklarının Geleneksel Spor Oyunları III*, ed. Cengiz Buyar, Mehmet Türkmen ve Nurdin Useev, Kırgızistan Manas Üniversitesi Yayını No: 307, Bişkek, 2019, s. 541-550.
- TUNCER, Hüseyin, HACALOĞLU, Yücel ve MEMİŞOĞLU, Ragıp, *Türk Ocakları Tarihi Açıklamalı Kronoloji (1912-1931)*, 1. Cilt, Türk Ocakları Genel Merkezi Yayınları, Ankara, 1998.
- Türk Ocağı Esas Nizamı*, Orhaniye Matbaası, İstanbul, 1334.

- Türk Ocakları Mesai Programı*, Matbaa-i Osmaniye, İstanbul, 1926.
- Türk Ocakları 1928 Senesi Kurultayı Zabıtları*, Türk Ocakları Merkez Matbaası, Ankara, 1930.
- Türk Ocakları 1930 Senesi Kurultayına Arzedilen, Merkez, Murakabe, İlim ve Sanat Heyeti Raporları*, Türk Ocakları Merkez Matbaası, Ankara, 1931.
- Trabzon Bölge Sporunda 50. Yıl (1923-1973)*, T.C. BTGM Yayınları, Ankara, 1973.
- ÜSTEL, Füsun, *İmparatorluktan Ulus Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997.
- YILMAZ, Mehmet Serhat ve ERSOY, Erdoğan, *Kastamonu Türk Ocakları (1923-1931)*, Töre Basım, Kastamonu, 2012.
- YILMAZ, Mehmet Serhat, *Çankırı Türk Ocağı (1924-1931)*, I. Baskı, Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 2023.
- YURTOĞLU, Nadir, “Atatürk Döneminde Türkiye’de Spor Politikası (1922-1938)”, *Sporda Finansal, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar*, ed. İbrahim Yaşar Gök ve Faruk Dayı, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2020, s. 1-45.
- YÜCE, Mehmet, *Osmanlı Melekleri, Futbol Tarihimizin Kadim Devreleri*, C.1, I. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.
- _____, *İdmancı Ruhlar, Futbol Tarihimizin Klasik Devreleri: 1923-1952, Türkiye Futbol Tarihi*, İkinci Cilt, I. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.
- Zonguldak Bölge Sporunda 50 Yıl*, haz. Kemal Köksal, Maden İşçileri Sendikası Matbaası, BTGM Yayını, Zonguldak, 1973.

CUMHURİYET DÖNEMİNDE BOLU HALKEVİ TARAFINDAN YÜRÜTÜLEN SPOR FAALİYETLERİ

Fahri KILIÇ*

Giriş

Bolu, Batı Karadeniz'in dağlık yapısı nedeniyle geleneksel sporlara ve doğa sporlarına uygun bir bölge özelliğine sahiptir. Osmanlı döneminde Bolu'da özellikle okçuluk, cirit, güreş, avcılık gibi sporlar halk arasında yaygın olarak yapılagelmıştır. Panayırlar ve köy şenlikleri sırasında ödüllü güreş müsabakaları düzenlenmiştir. Bu etkinliklere halk yoğun ilgi göstermiş sporu eğlenceye dönüştürmüştür. Bu dönemde güreş kadar at yarışları da ilgi görmüş, özellikle bayram ve düğünlerde Bolu Karaçayır'da ve Düzce'de Marif Çayırı'nda geleneksel olarak at yarışları yapılmıştır. Ayrıca orman bakımından oldukça zengin Bolu'da avcılık sporu da daha çok gündelik ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla da olsa gerçekleştirilmiştir.¹

Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarında Bolu'daki beden eğitimi ve spor faaliyetlerinin daha çok okullarda yürütüldüğü bilinmektedir. Bolu Orman Mektebi, Düzce Orta Mektep, Muallim Mektebi, Bolu Orta Mektep, Bolu İmam Hatip Mektebi ve Erkek Sanayi Mektebi öğrencileri tarafından birçok spor branşında faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Bolu'daki okullarda daha çok izcilik, atletizm, futbol, basketbol, voleybol, hentbol, kayak branşlarında sportif faaliyetler düzenlenmiştir. Cumhuriyet döneminin ilk bayramlarından olan Mektepliler Bayramı 15 Mayıs 1924 tarihinde Bolu'da da kutlanmış, erkek ve kız öğrencilerin katıldığı yarışmalar yapılmıştır. İzci birlikleri törenlerde, milli bayramlarda, gezilerde ön plana

* Prof. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi Bölümü, Bolu, kilic_f@ibu.edu.tr, ORCID. 0000-0002-0882-5811.

¹ *Bolu İl Yıllığı*, Bolu Valiliği, Ankara, 1998, s. 300.

çıkmiş okullar arası atletizm yarışmaları futbol turnuvaları, basketbol, voleybol, hentbol maçları düzenlenmiştir.²

Bu arada kayak sporu, tabiat koşullarının elverişliliği sebebiyle Bolu'da okullarda öncelikli spor dallarından biri olmuştur. Cumhuriyet döneminde Bolu'da okul sporlarının gelişmesinde Beden Eğitimi Öğretmenliği yapan Mehmet Can (Canyolaç) Bey önemli rol oynamış, örnek olan çalışmalar yapmış, Bolu'daki birçok okulda spor ve izci birlikleri kurulmasına ön ayak olmuştur. Halkevlerinin spor şubelerinde yürütülen faaliyetlerle de Türkiye'de sporun gelişmesinde önemli katkılar sağlanmıştır. Halkevleri tarafından birçok branşta yürütülen spor aktiviteleri ile gençler, disiplinli ve sistemli olarak spor yapma fırsatı bulmuşlardır. Bolu Halkevi'nin kurulması ile halkevi modern sporların tanıtımı, yaygınlaştırılması ve halka ulaştırılması noktasında sorumluluk alarak spor şubesi aracılığı ile başta gençler olmak üzere Bolu halkına spor yapma imkânı sunmuştur. Bolu halkı, halkevi spor şubesine kaydolarak spora devam etmiştir. Kayaktan futbola, su sporlarından basketbola kadar pek çok spor etkinliği halkevi bünyesinde gerçekleştirilmiştir. Milli bayramlar ise Mustafa Kemal Atatürk'ün Bolu'ya geldiği 17 Temmuz 1934 günü de dâhil her yıl Abant Gölü'nün etrafında düzenlenen çeşitli spor faaliyetleriyle kutlanmıştır.³

1. Bolu Halkevi

II. Meşrutiyet Döneminde 25 Mart 1912 tarihinde kurulan ve 10 Nisan 1931 tarihinde kapatılan Türk Ocakları'nın yerini, 19 Şubat 1932 tarihinde açılmasına karar verilen halkevleri almıştır. Halkevleri Cumhuriyet kazanımlarını halka aktaracak bir kültür kurumu kimliğiyle faaliyetlerini yürütecektir. Öncelikle buralarda örgün eğitim çağını tamamlamış vatandaşlara yaygın halk eğitimi verilecektir. Halkevleri; Dil, Tarih, Edebiyat, Güzel Sanatlar, Temsil, Spor, İçtimai Yardım, Halk Dershaneleri ve Kurslar, Kütüphane ve Neşriyat, Köycülük, Müze ve Sergi şubelerinden oluşturulmuştur.⁴

² Fahri Kılıç ve Murat Tarhan, *Yeşil Yaprak Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Eğitime Taşradan Bir Bakış*, Siyasal Kitabevi, Bolu, 2018, s. 75-77.

³ Zafer Özgün, *Cumhuriyetin İlk Dönemlerinde (1923-1950) Bolu'da Yapılan Beden Eğitimi Ve Spor Faaliyetleri*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu, 2019, s. 48.

⁴ C.H.F. *Halkevleri Talimatnamesi*, Hakimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara, 1932, s. 6.

Türkiye’de açılan ilk on dört Halkevinden birisi olan Bolu Halkevi, 26 Şubat 1932 tarihinde görkemli bir törenle açılmıştır. Bolu Halkevi birinci kuruluş yıl dönümünde Dil-Edebiyat ve Tarih, Spor, Halk Dershaneleri, Neşriyat, Güzel Sanatlar, İctimai, Köycülük, Temsil, Kütüphane ve Yardım kollarını faal duruma getirmeyi başarmış, faaliyetlerine başlamıştır. Kısa bir süre sonra Akçakoca, Gerede, Göynük ve Mudurnu ilçelerinde de Bolu Halkevinin birer şubesi açılmıştır.⁵

Halkevleri Cumhuriyet’in ilk yıllarında halk eğitime ve modernleşmeye hizmet eden bir araç olarak kullanılmıştır. Halkevlerinin dokuz şubesinden birisi olan Spor Şubesinin kuruluş amacı Türk halkında spor bilincini oluşturmak, sporu bir kitle hareketine dönüştürmek ve halka spor yapmayı öğretmek, spora karşı sevgi ve ilgiyi arttırmak olarak belirlenmiştir. Halkevlerinin Spor Şubeleri spor kulüplerinin gelişmesini destekleyecek, yeni spor kulüpleri kurulmasına katkı sağlayacaktır. Bu amaçlar doğrultusunda Halkevlerinin Spor Şubelerinin bünyesinde başta eskrim, avcılık, boks, güreş, bisiklet ve cirit oyunları gibi spor branşları halka öğretilcek, yarışmalar düzenlenecek, kayak, dağcılık ve kır gezileri gerçekleştirilecektir.⁶

Bolu’nun spor hayatında Bolu Halkevi Spor Şubesi etkin bir rol oynamıştır. Basketbolun kurulduğu ilk yıllardan itibaren düzenli olarak futbol müsabakaları, atletizm yarışları ve basketbol turnuvaları düzenlemiş, dağcılık ve yürüyüş etkinlikleri, kadınların da katıldığı modern sporların tanıtılıp öğretildiği beden eğitimi faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde Bolu Halkevi Spor Şubesinin 3’ü kadın, 50’si erkek olmak üzere toplam 53 üyesi mevcuttur. Şubenin; basketbol, atletizm, voleybol, güreş, kamp ve yürüme, jimnastik, binicilik, tenis, futbol, koşu, avcılık ve salon oyunları kollarında faaliyetleri olmuştur.⁷

Bolu Halkevi Spor Şubesinin 1935 yılında 5’i kadın, 92’si erkek olmak üzere 97 üyesi, bunlar arasında 3 avukat, 1 doktor, 15 öğretmen, 21 tüccar, 31 işçi, 19 çiftçi, 7 güzel sanatlar mensubu yer

⁵ CHF Bolu Halkevi Cumhuriyetin Onuncu Yıldönümü Broşürü, Bolu Vilayet Matbaası, Bolu, 1933, s. 1.

⁶ Fatih Özçelik, *Sosyal ve Kültürel Hayatta Bolu Halkevleri*, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 57.

⁷ *Cumhuriyetin 15. Yılında Bolu*, Bolu Vilayet Matbaası, Bolu, 1938, s. 68-74.

almaktadır. Bolu Halkevi Spor Şubesinin 1935 yılında yönetim kurulu Başkan Mehmet Canyolaç, üyeler Sabri, Kâmil, Vehab Tuncer ve Eşref Bey'den oluşmaktadır.⁸

Bolu Halkevi Spor şubesi, 1936 yılına gelindiğinde 5'i kadın 101'i erkek toplam 106 üyeye ulaşmıştır. Üyeleri arasında 3 avukat, 1 doktor, 15 öğretmen, 16 tüccar, 38 işçi, 12 çiftçi, 3 güzel sanatlar ve 18 serbest meslek mensubu bulunmaktadır. Beş kişilik yönetim kurulu ise Başkan Mehmet Canyolaç üyeler, Orhan Özese, Sabri İlkaz, Basri Sürekçioğlu ve Ali Cengiz Beylerden meydana gelmektedir.⁹

Bolu Halkevi Spor Şubesinin 1937 yılında 5'i kadın 121'i erkek olmak üzere 126 üyesi bulunmaktadır. Üyeleri arasında 3 avukat, 1 doktor, 18 öğretmen, 17 tüccar, 42 işçi, 16 çiftçi, 5 güzel sanatlar ve 24 serbest meslek mensubu üyesi ve 3 kişilik yönetim kurulunda ise Başkan Mehmet Canyolaç, Üyeler Basri Sürekçioğlu ve Ali Can-kız yer almaktadır.¹⁰

Bolu Halkevi Spor Şubesinin savaş yıllarında üye sayısında azalma görülmekle birlikte, 1938 yılında 4 kadın, 97 erkek ve toplamda 101 üyesi mevcuttur. Bu üyeleri arasında 3 avukat, 1 doktor, 19 öğretmen, 19 güzel sanatlar, 21 çiftçi, 12 memur, 13 işçi, 9 serbest meslek mensubu bulunmaktadır. Şubenin 1938 yılında yönetim kurulu; Başkan Ferit Mancarcı, üyeler Mehmet Canyolaç, Ferit, Mustafa Kepekçioğlu ve Ali Cengiz Beylerden oluşmaktadır.¹¹

2. Bolu Halkevi Spor Şubesi Tarafından Yürütülen Spor Faaliyetleri

2.1. Kayak

Bolu kayak sporu için hem iklim yapısı bakımından hem de coğrafi koşulları bakımından oldukça elverişli ve cazip bir bölgedir. Halkevinin öncülüğünde yürütülen faaliyetler sonucunda Bolu'da kayak sporu yaygınlaştırılması ve geniş kitlelere ulaştırılması amaç edinilmiştir.¹² Coğrafi yapısı ve iklim koşulları kayak sporu yapmak için oldukça uygun bir alana sahip olan Bolu, 1940 yılında

⁸ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BCA), 490.1.0.0. 982.808.1-150.

⁹ BCA, 490.1.0.0. 1207.2.2.-106.

¹⁰ BCA, 490.1.0.0. 1207.2.2.-99.

¹¹ BCA, 490.1.0.0. 982.808.1-31.

¹² Fahri Kılıç, "Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi Yaygın Halk Eğitimi: Bolu Halkevi Örneği", 9. Atatürk Kongresi, C. 1, 2021, s. 737.

Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü tarafından kayak bölgesi ilan edilmiştir. Bu amaçla dağ ve kayak sporları için bina ve gerekli tesisat yapılmak üzere Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü tarafından Abant Gölü çevresinde çalışmalar yapılmıştır.¹³

Ayrıca kayak alanı olarak Gerede'de Esentepe bölgesi ile Abant Gölü çevresi seçilmiştir. Bu amaçla Bolu ve Gerede'de birer kayak evi yaptırılmıştır. Esentepe'de yapılan tesisin açılışı törenle gerçekleştirilmiş, Bolu ve çevre şehirlerden gelen sporcular kayak gösterileri yapmışlardır. Kayak evlerinin yapılmasından sonra Gerede ve Abant'ta da kayak kursları düzenlenmeye başlanmıştır. Bolu'nun kayak bölgesi ilan edilmesiyle kayak sporu, Bolu Halkevi Spor Şubesinin en önemli sportif faaliyeti haline gelmiştir.¹⁴

Halkevleri öncelikle kayak sporunun yapılmasına uygun bölgelerde eğitimler vererek, kayak malzemeleri dağıtarak bu sporun yayılması için çalışmalar yapmıştır. Türkiye'de ilk kayak evi yapılan yerlerden olan Bolu'da sporcular kış mevsimi başlangıcında temel eğitime tabii tutulmuştur. Bu gençlerin içinden kayak sporuna yetenekli olanlar belirlendikten sonra düzenli olarak kayak kampına alınarak daha kapsamlı eğitimler verilmeye başlanmıştır. Bu kamplar genellikle 15-20 kişilik sporculardan oluşturulmuş, kampın süresi de sağlanan bütçeye göre 10-15 gün olarak gerçekleştirilmiştir. Kamp sürecinde görevli eğitimciler, seçilen gençleri kapsamlı bir program dâhilinde çalıştırıp bölgeler arası müsabakalara hazırlamışlardır. Bolu'da dereceye giren sporcular, Bursa Uludağ'da yapılacak batı grubu Türkiye şampiyonasına katılmışlardır. Bu kamp faaliyetleri, kurs programları ve çalışmalar esnasında çekilen fotoğraflar kurs bitiminde bir faaliyet raporu ile Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine gönderilmiştir.¹⁵

Bolu Halkevi Spor Şubesi tarafından 1941 yılının şubat ayında üç kayak kampı gerçekleştirilmiştir. İlk kamp, Küçük Ilıca dağlarında on gün yapılmış ve bu kampa 15 kayakçı katılmıştır. Ardından 13 kayakçının katıldığı bir kamp daha gerçekleştirilmiştir. Daha sonra yapılan son kampa ise on bir sporcu iştirak etmiştir. Bolu'nun yanı sıra Gerede Esentepe kayak merkezinde de kamp yapılmıştır. Bu kamp 1941 yılında şubat ayında gerçekleşmiş, kursa 40 sporcu katılmıştır.¹⁶ Sonrasında Türkiye kayak müsabakalarına

¹³ BCA, 30-18-1-2/-107-109.

¹⁴ BCA, 30-10.-0-0-145-40.

¹⁵ BCA, 490.1.0.0. 1101.22.1-23

¹⁶ BCA, 490.1.0.0. 1101.22.1-13.

katılacak isimleri belirlemek için Bolu'da Karaçalılık mevkiinde kayak müsabakaları yapılmıştır.¹⁷ Kampların sona ermesinden sonra tüm sporcularla Bolu'nun Elmalık köyüne gidilerek gün boyu kayak gösterileri yapılmıştır.¹⁸

Kayak eğitimi Bolu Halkevi tarafından 1940 yılından 1944 yılına kadar aralıksız olarak sürdürülmüştür. Bu süre içerisinde 260 kişiye kayak sporu öğretilmiştir. Ayrıca kayak takımlarının bakımı, düz yürüyüş, dönüş, düşme-kalkma, çıkış, düşük eğimli alanlarda kayma, yamaç kayması, iz atlama, sıçrama, kar sapanı, kar sapanı dönüşü ve duruşu gibi kayak sporunun teknikleri uygulamalı olarak öğretilmiştir. Bunların yanı sıra profesyonel kayak dersleri de verilerek müsabık sporcular yetiştirilmeye yönelik eğitimler verilmiştir.¹⁹ Bolu'da bu dönemde kadınlar da kayak sporuna ilgi göstermeye başlamıştır. Özellikle kayak sezonlarında hafta sonlarında erkek sporcuların yanı sıra kadın sporcular da kayak pistlerinde yer almaya başlamıştır. Kadın kayakçılar erkek sporcularla beraber düzenli olarak Elmalık Köyünde gerçekleştirilen kayak antrenmanlarına ve gösterilerine katılmışlardır.²⁰

Bolu'da kayak sporunun yaygınlaştırılması için zaman zaman Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği para ve kayak malzemesi göndermiştir. Örneğin 17.01.1941 tarihinde CHP Bolu Halkevine 10 çift kayak, 10 çift kayak ayakkabısı ve 11.11.1943 tarihinde ise 200 lira para aktarılmıştır.²¹ Bolu'da açılan kursların yanı sıra Gerede'de düzenli olarak Esentepe kayak merkezinde kayak kursları açılmıştır. CHP Genel Sekreterliği tarafından bu kursların yürütülebilmesi için çeşitli yardımlarda bulunulmuştur. Örneğin 24.11.1944 tarihinde Gerede Halkevine 10 çift kayak ayakkabı, bir yıl sonra 16.03.1945 tarihinde de 10 çift kayak tozluğu, 10 çift kayak eldiveni, 10 kutu kayak vaksi gönderilmiştir. Örneğin Gerede'de 26 Ocak 1945'te başlayan 15 günlük bir kamp programı gerçekleştirilmiştir. Ardından da kategorilere göre yarışmalar düzenlenmiştir. Kategorilerinde başarılı olan sporculara çeşitli ödüller dağıtılmıştır. Gerede de yarışmalarda başarılı olan sporcular Bolu'da törenlerle karşılanmıştır. Bolu Halkevi bandosu tarafından

¹⁷ *Abant*, Abant Bolu Halkevi Kültür Dergisi, C. 1, Bolu, 1944, s. 47.

¹⁸ *Duygular*, Bolu Halkevi Dergisi, C. 1, Bolu, 1941, s. 16.

¹⁹ *BCA*, 490.1.0.0.1101.22.1-23.

²⁰ *BCA*, 490.1.0.0.1101.22.1-40.

²¹ *BCA*, 490.1.0.0.1121.89.3-1.

bir gösteri düzenlenmiş, Halkevinde kayakçıların onuruna bir çay partisi verilmiştir.²²

Bu dönemde Bolu'da kayak sporuna ilgi bir hayli artmıştır. Bolu Halkevi artan bu talepleri karşılamak için CHP Genel Sekreterliğinden kayak malzemesi ve para talep etmiştir.²³ Bu talep üzerine CHP Genel Sekreterliği tarafından kayak malzemesi ve kamp masrafları için 21 Aralık 1944'te Bolu Halkevine 400 lira göndermiştir.²⁴ Ardından bir yıl sonra 18 Ocak 1945 tarihinde 400 lira daha aktarılmış, ertesi yıl beşer çift kayak ayakkabısı, kayak tozluğu, rüzgâr ceketi ve kayak eldiveni gönderilmiştir. Bu malzemelerle gerçekleştirilen kampa 1945 yılında 25 genç katılmıştır. Kayak sporunun merkezi olma yolunda ilerlemeye devam eden Bolu'da Bakanlar Kurulu'nun 2 Nisan 1945 tarihli kararıyla bir kayak merkezinin kurulmasına karar verilmiştir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından imzalanan karar gereği Abant Gölü çevresinde, kayak ve dağ sporlarına elverişlilik gösteren alanlarda yapılaşma ile ilgili tesislerin inşasına yönelik resmî düzeyde izin verilmiştir.²⁵ Bolu'da kayak sporu ile ilgili faaliyetler ilerleyen yıllarda da CHP Genel Sekreterliği tarafından sağlanan kayak malzemesi ve para yardımları ile sürdürülmüştür.²⁶ Bolu Halkevi Spor şubesinin öncülüğünde Abant ve Gerede'de 15 günlük kayak kampları düzenli olarak yapılmıştır.²⁷

2.2. Futbol

Ülke genelinde olduğu gibi Bolu'da da geniş kesimler tarafından ilgi gören bir spor dalı olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁸ Halkın ve gençlerin yoğun ilgisi karşısında Karaçayır adı verilen yerdeki futbol sahası yetersiz gelmeye başlayınca Bolu Belediyesi günümüzde Bolu Spor stadyumunun bulunduğu Karagözler Çayırı adı verilen yerde 1933 yılında tribünü de bulunan bir futbol sahası inşa

²² *Abant*, C. 1, 1945, s. 35.

²³ *BCA*, 490.1.0.0. 1101.22.1-28.

²⁴ *BCA*, 490.1.0.0. 1101.22.1-19.

²⁵ *BCA*, 30.18.1.2. 107.109.2-2.

²⁶ *BCA*, 490-1-0-0- 1121-89-3

²⁷ *Abant*, C.2 1946, s. 32.

²⁸ *Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Çalışma Broşürü*, 1933, 2.

etmiştir.²⁹ Futbol takımları kendi aralarında ve çevre illerin takımlarıyla futbol müsabakalarını bu sahada yapmaya başlamıştır.³⁰

Halkevi Spor Şubesinin öncülüğünde 9 Kasım 1934 tarihinde “Yeşilova” adıyla bir spor kulübü kurulmuştur. Sarı lacivert renklere sahip kulübün yönetim kurulu ve tüzüğü oluşturulmuştur. Ardından da Yeşilova Spor Kulübü’nün rakibi olarak Kırmızı Beyaz renkleri alan “Abant Spor Kulübü” kurulmuştur.³¹ Bolu’da bu iki kulübün kurulması ile çekişmeli maçlar yapılmaya başlanmıştır. Örneğin 25 Haziran 1935’te Abant ile Yeşilova takımları arasında oynanan maç yağmur nedeniyle yarım kalmış, maç daha sonra 30 Haziran günü tekrar yapılmış ve maçı 2-1 Abant Spor kazanmıştır. Yine aynı yıl ağustos ayında yaklaşık iki bin kişinin izlediği Düzce Halkevi takımı ile Yeşilova ve Abant takım karmaları arasında yapılan maçı Düzce takımı kazanmıştır.³²

Ardından Gerede Halkevi Spor Şubesi gençleri ile Bolu Yeşilova Spor Kulübü arasında gerçekleşen karşılaşma, Yeşilova Spor Kulübü’nün 5-0 yenmesiyle sonuçlanmıştır. Yine 1935 yılı Eylül ayında Karagözler Çayırı’nda, Bolu karması ile Kocaeli’nin şampiyon temsilcisi Adapazarı İdman Yurdu’nun karşı karşıya geldiği kalabalık bir seyircinin önünde oynanan maçı Bolu karması 2-1 kazanmıştır.³³

Bu arada çevre illerden de Bolu’ya maç yapmak için futbol takımları gelmeye başlamıştır. Örneğin 1936 yılı Ağustos ayında Bolu Halkevi Spor takımı ile Zonguldak Halkevi Spor takımı arasında oynanan maçı Bolu Halkevi 3-2 kazanmıştır.³⁴ Bolunun ilçelerinde de futbol oldukça ilgi görmüş kulüpler kurulmuş, maçlar tertip edilmiştir.³⁵ Örneğin Düzce’de 30 Ağustos Zafer Bayramı’ndan dolayı 1936 yılında Siyah Beyaz Spor Kulübü ile Sönmez Spor Kulübü arasında Mudurnu’da, 4 Temmuz 1937 tarihinde spor bayramı anısına Mudurnu Halkevi sporcuları ile Göynük Halkevi sporcuları arasında futbol maçları yapılmıştır.³⁶

²⁹ *Bolu*, Vilayet Matbaası, Bolu, 4.07.1935, s. 1.

³⁰ *Hakimiyeti Milliye*, Hakimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara, 15.08.1933, s. 3.

³¹ *Bolu*, 26.09.1935, s. 2.

³² *Ulus*, 20.08.1935, s. 5.

³³ *Bolu*, 29.08.1935, s. 2.

³⁴ *Bolu*, 20.08.1936, s. 2

³⁵ *Bolu*, 3.09.1936, s. 2.

³⁶ *Bolu*, 1.07.1937, s. 2.

Bu arada 1937 yılının sonlarına doğru Bolu'nun halkevi takımlarından Yeşilova Spor Kulübü ile Abant Spor Kulübü birleşerek "Yeşil Abant", Düzce'nin takımları Siyah Beyaz Spor Kulübü ile Sönmez Spor Kulübü de birleşerek "Düzce Gücü" adını almıştır.³⁷ Bu birleşmeden sonra 28 Ağustos 1938 Pazar günü Bolu'da Yeşil Abant Spor Kulübü ile Düzce Gücü arasında oynanan maçı Düzce Gücü 2-1 kazanmıştır.³⁸ Bu dönemde Halkevinin düzenlediği futbol turnuvaları ile ilgili haberler yerel ve ulusal basında da sık sık yer aldığı için Bolu'da futbola ilgi daha da artmıştır.

Bolu Spor, Türkiye'de 1959 yılında profesyonel ligler kurulduktan sonra Bolu Spor futbol takımı da ulusal ligde yer almaya başlamıştır. Bolu Spor 28 Aralık 1965 tarihinde Abant Spor ile Bolu Gençlik'in birleşmesi sonrasında kurulmuştur. Bolu Spor 1966/1967 sezonunda Türkiye Profesyonel Liglerine II. Ligden katılmıştır. Bolu Spor, kuruluşundan dört sezon sonra şampiyon olarak o dönemki 1. Lig olan Süper Lig'e yükselmeyi başarmıştır. Bolu Spor 1972/1973 sezonunda ligi 33 puan ile 5. sırada tamamlamış, Balkan Kupası'na katılmaya hak kazanmıştır. Bolu Spor 1973/1974 sezonunda ligi 3. sırada tamamlayarak Türkiye'yi UEFA Kupası'nda temsil etmeye hak kazanmıştır. Bolu Spor, kurulduğu tarihten itibaren 20 sezon Süper Lig'de yer almış, ulusal ve uluslararası turnuvalarda Türk Futboluna önemli katkılar sağlamıştır.³⁹

2. 3. Güreş

Bolu'da her dönem en çok sevilen spor türlerinden birisi de ata sporu olan güreştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk Ocağı tarafından düzenlenen güreş müsabakaları her zaman büyük ilgi görmüştür. Örneğin 1925 yılı Nisan ayında, Türkiye ağır sıklet şampiyonu olarak tanınan ve Demirtürk lakabıyla bilinen Urfalı Raşit Pehlivan, Bolu'ya gelerek kalabalık bir seyirci topluluğu önünde iki gösteri güreşi yapmıştır.⁴⁰ Bolu'da 12 Haziran 1925 tarihinde cuma günü Karaçayır'da pehlivan güreşleri düzenlenmiştir. Yaz aylarında yapılan bu güreşlerin ardından sonbaharda 14 Kasım 1930

³⁷ *Ulus*, 14.12.1937, s. 6.

³⁸ *Bolu*, 2.09.1938, s. 2.

³⁹ <https://boluspor.org.tr/boluspor/tarihce/> 11.10.2025 tarihinde erişilmiştir.

⁴⁰ Mehmet Solak, Murat Tarhan ve Fahri Kılıç, "Bolu Türk Ocağı'nın Faaliyetlerinden Bir Kesit", *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (3), 2016, s. 221; 224.

Cuma günü yine Bolu Türk Ocağı yararına Karaağaç Mevkiinde pehlivan güreşleri yapılmıştır.⁴¹ Türkiye’de 1931 yılında yapılan başpehlivanlık güreş müsabakalarında Bolulu Cemal Pehlivan da Kara Ali, Manisalı Rifat, Dinarlı Mehmet, Çoban Mehmet, Bulgaristanlı Arif, Edirneli Himmet ve Kırkağaçlı Hasan gibi ünlü pehlivanlar arasında finale kalmayı başarmıştır.

Bolu Halkevi kurulduktan hemen sonra 1932 yılının ilkbaharında spor kolu tarafından ödüllü yağlı güreş müsabakaları düzenlenmiş, müsabakalar büyük ilgi görmüştür.⁴² Halkevi bünyesinde kurulan Yeşil Abant Kulübü’nde her hafta cumartesi günleri düzenli olarak serbest ve grekoromen güreş müsabakaları yapılmıştır. Yine şehir dışından gelen dönemin ünlü pehlivanlarının katıldığı güreş müsabakaları düzenlenmiştir. Örneğin 1932 yılının Temmuz ayında düzenlenen yarışmalara 20’ye yakın pehlivan katılmıştır. Müsabakalar sonunda Kırkpınar başpehlivanı Tekirdağlı Hüseyin pehlivan baş, Bursalı İbrahim pehlivan orta Hendekli Bekir pehlivan da ayak kategorisinde birinci olmuşlar, 150, 75 ve 25 lira ödül kazanmışlardır.⁴³

Bolu genelinde kutlanan 17 Temmuz Spor Bayramı 1935 yılında Gerede de kutlanmış günün anısına pehlivan güreşleri yapılmış, Tekirdağlı Hüseyin Pehlivan başpehlivanlığı kazanmıştır. Aynı yıl Eylül ayında yapılan geleneksel Gerede panayırında yapılan güreşlerde yine Tekirdağlı Hüseyin Pehlivan başpehlivanlığı elde etmiştir.⁴⁴ Yine spor bayramı kapsamında 1937 yılı Temmuz ayında Mudurnu Halkevi tarafından baş kategorisine 50, orta kategorisine 30, ayak kategorisine ise 20 lira ikramiye verilen bir güreş müsabakası düzenlenmiştir.⁴⁵

1941 yılının Mart ayında halkevi salonunda kalabalık bir seyirci önünde serbest güreş müsabakaları düzenlenmiştir. En hafif sıkllette Hakkı Özçimen, hafif sıkllette İsa Ayvacı, orta sıkllette Abdurrahman Demirtaş birinciliği elde etmiştir.⁴⁶ Bolu Halkevinin sosyal yardım kolu yararına 6 Eylül 1946 Pazar günü halkın büyük

⁴¹ Fahri Kılıç, Mehmet Solak ve Murat Tarhan, *Cumhuriyet’in ilk Yıllarında Eğitime Taşradan Bir Bakış Altın Yaprak*, Siyasal Yayınevi, Ankara, 2016, s. 115.

⁴² *Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Çalışma Broşürü*, 1933, 3

⁴³ *Akşam*, 4.07.1932, s. 9.

⁴⁴ *Bolu*, 12.09.1935.

⁴⁵ *Bolu*, 15.07.1937, s. 2

⁴⁶ *Ulus*, 17.3.1941, s. 2

ilgi gösterdiği bir yağlı güreş turnuvası düzenlemiştir.⁴⁷ Halkevinin bu ve benzeri faaliyetleri ile Bolu'da güreşe olan ilgi ve alaka daha da artmış ilerleyen yıllarda şehir bir Güreş kamp merkezi haline gelmiştir.

2.4. Atletizm

Bolu'da Halkevinin öncülüğünde yürütülen spor branşlarından birisi de atletizmdir. 1937 yılı kış sezonu atletizm programı çerçevesinde, farklı mesafelerde gerçekleştirilen yarışmalar iki aşamadan oluşmuş; ilçelerde birinciliği elde eden sporcular, merkezde yapılacak bölge final müsabakalarına katılmıştır.⁴⁸

1938 yılının ilk altı ayı içinde 5 kere kır koşusu düzenlenmiştir. Bu koşulara 16 Ocak 1938 Pazar günü 3.000 metre ve 6.000 metre teşvik koşusu, 13 Şubat 1938 Pazar günü 3.500 metre ve 7.000 metre teşvik koşusu, 26 Şubat 1938 Pazar günü 3.000 metre ve 6.000 metre teşvik koşusu, 8 Mart 1938 Bölge birincilik koşusu 3.000 metre ve 6.000 metre, 3 Nisan 1938 Pazar günü 20.000 metre maraton koşusu olarak kategorilere göre gerçekleştirilmiştir. Bolu merkez ile Düzce, Gerede, Mudurnu, Göynük ve Akçakoca ilçelerinde 1938 yılında kır koşuları düzenlenmiştir. 3.000 m koşu yarışının birinciliğini ortaokul öğrencilerinden Haydar, 6.000 m koşusunu ise Muzaffer elde etmiştir. Sporculara Halkevi tarafından hediyeler verilmiştir. 13 Şubat 1938'de Düzce Halkevi'nin düzenlediği dördüncü yaya koşusu yapılmıştır. 3.500 m ve 7.000 metreden oluşan koşulardan ilk olarak yapılan 3.500 m koşusunu Fethi, 7.000 m koşusunu ise Muzaffer kazanmıştır. Dereceye giren sporculara halkevi tarafından hediyeler verilmiştir. Aynı tarihte Bolu merkezde gerçekleştirilen 3.500 metrelik teşvik koşusunda birincilik derecesi Mehmet Varol'un olmuştur. 7.000 m yarışında ise Mustafa Ceylan ilk sırayı almıştır. Bu müsabakalarla birlikte, aynı gün 400 metrelik bayrak yarışı da organize edilmiştir. Bu müsabakaların ardından, ilçelerde ilk iki dereceyi elde eden atletlerin katılımıyla 8 Mart 1938 Salı günü Bolu Karaçayır mevkiinde bölge müsabakası düzenlenmiştir. Yapılan değerlendirme sonucunda 3.000 m koşusunda, altı ilçeden katılım sağlayan toplam 11 atlet arasında Bolu adına yarışan Mehmet Varol birinci sırayı elde etmiştir. 6.000 metrelik yarışta ise toplam on atlet mücadele etmiş

⁴⁷ Abant, 1946, C. 2, s. 1, s. 35.

⁴⁸ Ulus, 14.12.1937, s. 6.

ve bu kategoride de Bolu'dan Mustafa Ceylan birincilik elde etmiştir.⁴⁹

Bolu'da dereceye giren Mustafa ve Mehmet Ceylan ile ikinci ve üçüncü sırada yer alan Muzaffer Uğuroğlu ve Mustafa Türkoğlu, Ankara, Balıkesir, Kocaeli, İzmir, İstanbul, Muğla, Kastamonu ve Ordu bölgelerinin temsilcilerinin de katılım sağlayacağı Türkiye kır koşuları birincilik yarışlarına katılmaya hak kazanmışlardır. Söz konusu müsabakaların 20 Mart 1938 tarihinde Ankara'da yapılması kararlaştırılmıştır.⁵⁰ İlerleyen yıllarda da Bolulu sporcular atletizm alanında, Türkiye geneli yarışmalara katılmaya devam etmişlerdir. Örneğin 1946-1947 sezonunda Atletizm Federasyonu tarafından yapılan Türkiye kır koşusu müsabakalarına Bolulu sporcular da katılmışlardır.⁵¹ Atletizm dalında Bolu'da ilerleyen yıllarda Türkiye dereceleri elde edilmeye başlanmıştır. Örneğin, Bolu Kız İlköğretmen Okulu öğrencilerinden Aysel Olcay, 1974 yılında Ankara'da yapılan lise ve dengi okullar Yıldız Kızlar Ferdi Türkiye Atletizm Şampiyonasında 400 ve 800 metrelerde iki branşta da Türkiye birincisi olmuştur.⁵²

2.5. Kampçılık ve Dağcılık

Bolu Halkevi tarafından çeşitli zamanlarda gezinti ve kamp- lar da gerçekleştirilmiştir. Avcılar kolu da iki defa Aladağlarda sü- rek avları, Abant Gölü civarında 1932 yılında spor ve izcilik kamp- ları düzenlemiştir.⁵³ Daha sonra Abant Gölü kenarında 1935 yılında 10 gün boyunca devam eden bir kamp gerçekleşmiştir. Yine 1935 yılının yaz döneminde, Halkevi bünyesindeki tüm şubelerden ikişer temsilcinin katılımıyla Abant'ta bir kamp organizasyonu düzenlen- miştir.⁵⁴ Yine Abant'ta 1936 yılında 15 gün süren spor kampları ge- çleştirilmiştir.⁵⁵ Bu kampın malzemeleri, kamp hayatını teşvik etmek için yerli esnaf tarafından temin edilmiştir.⁵⁶ 1937 yılında

⁴⁹ Zafer Özgün ve Sabri Özçakır, "Bolu'da 1923-1950 Yılları Arasında Ger- çekleşen Beden Eğitimi ve Spor Faaliyetleri", *Uluslararası Bozok Spor Bi- limleri Dergisi*, 6 (1), 2025, s. 35.

⁵⁰ *Bolu*, 10.03.1938, s. 1.

⁵¹ *Ulus*, 30.03.1947.

⁵² *Bolu Gazetesi*, 1974, s. 1-2

⁵³ *Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Çalışma Broşürü*, s. 3.

⁵⁴ *Bolu*, 1.08.1935, s. 1.

⁵⁵ *BCA*, 490.1.0.0. 982.808.1-144

⁵⁶ *BCA*, 490.1.0.0. Yer No: 982.808.1-120.

Halkevi tarafından büyük katılımlı Abant'ta bir kamp daha düzenlenmiştir.⁵⁷ Bu kamplar Atatürk'ün Bolu'ya gelişi olan 17 Temmuz günlerinde de yapılmıştır. Gençlik ve Spor Bayramı olan 19 Mayıs 1938'de Yeşil Abant Kulübü, Halkevi tarafından temin edilen spor malzemeleri ile törene katılmışlardır. Ayrıca şubenin avcılar koluna mensup almış yaya ve otuz atlı avcı da bütün av malzemeleri ile törene katılmışlardır.⁵⁸

Bolu'nun bir kamp bölgesi niteliği taşıması çeşitli amaçlarla birçok kampın açılmasını sağlamıştır. Düzenli olarak yapılan kamplarda kapsamlı bir program uygulanmıştır. Örneğin 1948 yılında açılan kampta 50 kişi katılmıştır. 1. Devre 7-22 Temmuz tarihleri arasında toplam 15 gün süreyle her kademededen okul öğretmenlerine yönelik olarak oyun ve dinlenme şeklinde uygulanmıştır. İkinci dönem kamp faaliyetlerine ise 50 kişilik bir grup katılım sağlamış; 25 Temmuz-9 Ağustos tarihleri arasında yine 15 gün süreyle düzenlenen bu etkinliklere çeşitli okullarda görev yapan öğretmenler ile aileleri katılmıştır. Üçüncü devre kamp programı ise 12-27 Ağustos tarihleri arasında, 15 günlük bir süreyle lise ve üniversite gençliği için düzenlenmiştir.⁵⁹

2.6. Su Sporları

Bolu'nun Abant gibi çok sayıda göle sahip olması nedeniyle burada su sporları etkinliklerinin yapılmasına olanak sağlamıştır. Çeşitli dönemlerde sık sık periyodik olarak su sporları ile ilgili yarışmalar yapmışlardır. Örneğin 1937 yılının yaz aylarında Abant Gölü'nde yapılan yüzme müsabakalarında Akçakocalı sporculardan Ahmet birinciliği, Sadettin ikinciliği, Düzceli sporculardan Avni ise üçüncülüğü elde etmiştir.⁶⁰ Yine 24 Ağustos 1941 Pazar günü halkevi sporcuları tarafından Abant'ta yüzme ve kürek yarışmaları yapılmıştır.⁶¹ 18 Temmuz 1944 tarihinde de Bolu Halkevi ve Beden Terbiyesi ile Abant'ta bir yüzme müsabakası daha düzenlenmiştir.⁶² Bu arada 28 Temmuz 1946 Pazar günü Abant Bayramı kutlanmıştır. Aslında her sene 17 Temmuz'u takip eden pazar günü yapılan bayram, o sene seçimlere denk gelmesi sebebiyle 28 Temmuz

⁵⁷ *Akşam*, 18.07.1937, s. 2.

⁵⁸ *BCA*, 490.1.0.0. 982.808.1-46.

⁵⁹ *Ulus*, 20.6.1948, s. 6.

⁶⁰ *Bolu*, 22.07.1937, s. 1.

⁶¹ *Duygular*, 1941, C. 5, s. 16.

⁶² *Abant*, 1944, C. 2, s. 65.

günü yapılmıştır. Bu yüzme müsabakalarına tüm il ve ilçe halkevi-leri sporcuları ve halk katılmıştır.⁶³ Bolu'da su sporları yalnızca göller ile sınırlı kalmamış, Karadeniz kıyısında bulunan Akçakoca ilçesinde de yüzme ve kürek yarışmaları yapılmıştır.⁶⁴ Akçakoca Halkevi tarafından 1946 yılı Eylül ayında yüzme ve kürek yarışmaları düzenlenmiştir.⁶⁵

2.7. Voleybol

Bolu Halkevi Spor Şubesinde çok sık olmasa da yapılan etkinlikler arasında yer almaktadır. Örneğin 26 Haziran 1936 Pazar günü Akçakoca Halkevi sporcuları Ereğli gençleri ile tanışmak ve bir voleybol maçı yapmak üzere vapurla Ereğli'ye gitmişlerdir. Büyük bir seyirci kitlesi önünde oynanan maçı Akçakoca takımı kazanmıştır. Gece oyuncuları şerefine çay ziyafeti ve salon oyunları düzenlenmiştir.⁶⁶

Bolu'da Ağustos 1936 tarihinde Zonguldak'tan gelen sporcularla Bolulu sporcular iki voleybol maçı yapmıştır. İlk maçı Zonguldak takımı bir gün sonra yapılan ikinci maçı ise Bolu Halkevi sporcuları kazanmıştır. Maçtan sonra Halkevinde sporcular şerefine bir akşam yemeği verilmiştir.⁶⁷ 1937 yılında Abant'ta yapılan spor müsabakaları kapsamında bir de voleybol maçı düzenlenmiştir. Bolu ve Akçakoca sporcularının karşılaştığı maçı Akçakocalı sporcular kazanmıştır.⁶⁸ 1944 yılının Eylül aylarında Nallıhan'dan Mudurnu'ya gelen gençlerle Mudurnu halkevi sporcuları bir voleybol maçı yapmışlardır.⁶⁹

Bu arada Bolu Kız Öğretmen Okulu öğrencileri, voleybol branşında ulusal ve uluslararası turnuvalarda tarihi başarılar kazanmıştır.⁷⁰ Bolu Kız Öğretmen Voleybol Takımı, gençlerde 4 kez Türkiye şampiyonluğu, 5 kez Türkiye ikinciliği, yıldızlarda ise 1 Türkiye şampiyonluğu, 2 Türkiye ikinciliği ve 1 Türkiye üçüncülüğü elde etmiştir. Bolu Kız Öğretmen Okulu Voleybol Takımı, 1972-1973

⁶³ *Abant*, 1946, s. 35-36.

⁶⁴ *Ulus*, 9.09.1935.

⁶⁵ *Abant*, 1946, C. 2, s. 35.

⁶⁶ *Bolu*, 9.07.1936, s. 1.

⁶⁷ *Ulus*, 17.08.1936, s. 2

⁶⁸ *Bolu*, 22.07.1937, s. 1.

⁶⁹ *Abant*, 1944, C. 1, s. 65

⁷⁰ Derya Kaya, *Bolu Kız Öğretmen Okulu (1952-1975)*, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu, 2022, s. 81-82.

ve 1973-1974 Türkiye şampiyonluklarını iki ayrı takımla kazanmıştır. Bu şampiyonluğun ardından Bolu Kız Öğretmen Okulu Voleybol Takımı, 1974 yılında Kız Okulları Dünya Voleybol Şampiyonası'nda Türkiye'yi temsil etmeye hak kazanmıştır.⁷¹

İzmir'de yapılan dünya şampiyonasında Bolu Kız Öğretmen Okulu Voleybol takımı bütün maçları alarak dünya şampiyonluğunu kazanmıştır.⁷² Bolu Kız Lise ve İlköğretmen Okulu Voleybol Takımı, 1975 yılında Balıkesir'de yapılan şampiyonada yine Türkiye genç kızlar voleybol birincisi olmuştur. Diğer taraftan Gülşen Garipoğlu turnuvarının en iyi antrenörü, takım kaptanı olan Şukriye Yılmaz da takıma en faydalı sporcu seçilmişler ve özel ödülleri almışlardır.⁷³

2.8. Avcılık ve Atıcılık

Bolu'nun ormanlık alanlarla çevrili dağlık coğrafi yapısı, bölgede avcılığın gelişmesi için elverişli bir ortam oluşturmuştur. Bu doğal koşulların etkisiyle 1933 yılında ilin farklı semt ve ormanlık bölgelerinde çeşitli avcılık faaliyetleri düzenlenmiştir.⁷⁴ 1935 yılının bahar döneminde ise Gerede Halkevi Spor ve Avcılar Kolu tarafından 15 kişiden oluşan bir grup ile Mengen Geyik Gölü çevresinde bir süre avı düzenlemiş, bu ava çevre köylerden avcılar da katılmıştır.⁷⁵

Bolu'da atıcılık alanında dikkat çeken etkinlikler gerçekleştirilmiştir. Beden Terbiyesi Genel Direktörü General Cemil Taner'in Bolu'da bulunduğu dönemde kış sporlarının yanında atıcılığa da yer verilmiştir. Örneğin 23 Şubat 1941 tarihinde bir atış müsabakası gerçekleştirilmiş ve yarışmada birinciliği Nureddin Saymaz kazanmıştır.⁷⁶ Aynı yılın haziran ağustos ayları arasında Halkevi Spor Kolu tarafından düzenlenen atış yarışmaları ise halkın yoğun ilgisini çekmiş, dereceye giren sporcular çeşitli hediyelerle teşvik edilmiştir.⁷⁷

⁷¹ Derya Kaya ve Fahri Kılıç, "İz Bırakan Bir Eğitim Kurumu: Bolu Kız Öğretmen Okulu (1952-1975)", *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3, 2022, s. 1151.

⁷² Cem Atabeyoğlu, "Türk Sporuna Dünya Şampiyonluğu Kazandırdılar", *Hayat Spor*, 2 (36), 1974.

⁷³ *Bolu*, 1975, s. 1-2.

⁷⁴ *Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Çalışma Broşürü*, 1933, s. 3.

⁷⁵ *Bolu*, 14.03.1935, s. 1

⁷⁶ *Ulus*, 2.3.1941, s. 4

⁷⁷ *Duygular*, 1941, 4, s. 16.

2.9. At Yarışları

Cumhuriyetin erken yıllarında Bolu'da ilgi gören spor dallarından biri olmuştur. Türk Ocağı tarafından 12 Haziran 1925 Cuma günü Karaçayır mevkiinde, çeşitli at yarışları düzenlenmiştir.⁷⁸ Kalabalık halk önünde yapılan at yarışlarından ilkini Düzce'den Kasapzade Ziya Bey'in atı, dayanıklılık koşusunu ise Bolu'dan Talat Efendi'nin atı elde etmiştir. 1.600 metrelik halk koşusunda birinciliği Bolu'dan Dumanoglu Ahmed Beyin atı, 3.200 metrelik sürat koşusunda da birinciliği Bolu'dan Talat Efendinin atı kazanmıştır.⁷⁹

24 Haziran 1932 Cuma günü, yılın ilk at yarışı Bolu'da gerçekleştirilmiştir. Yarışlara olan ilgi dikkat çekici düzeyde olmuş; vali başta olmak üzere çevre il ve ilçelerden birçok seyirci etkinliği takip etmek üzere kente gelmiştir. Düzenlenen yarışlarda sürat koşusunun birinciliğini Talat Bey'e ait at elde ederken, tay koşusunda ise Şemseddin Bey'in atı birinci olmuştur. Daha sonra yapılan halk koşusunda ise birinciliği, Çakıcı isimli at mukavemet koşusunda birinciliği yine Talat Bey'in atı, engelli subay koşusunda ise birinciliği Faik Bey elde etmiştir.⁸⁰ Bunun yanında Halkevinin Koşu ve Bincilik Kolu tarafından 1932 yılının ilk ve sonbahar ayları ile 1933 yılının ilkbahar ayında ödüllü at yarışları yapılmıştır.⁸¹

Bolu'da Karaçayır mevkiinde düzenlenen at yarışları arasında bisiklet yarışları da dâhil edilmiştir. Örneğin 12 Haziran 1925 Cuma günü Türk Ocağı tarafından gerçekleştirilen at yarışı etkinlikleri sırasında 1.600 metrelik bir bisiklet yarışı gerçekleştirilmiş ve bu yarışta birincilik Düzce'den katılan Mustafa Efendi tarafından kazanılmıştır. Benzer şekilde, 24 Haziran 1932 Cuma günü yapılan yılın ilk at yarışlarında da bisiklet yarışına yer verilmiş; bu müsabakada Bolu'dan Mehmet Efendi birinci olmuştur.⁸²

Bolu Halkevi Spor Şubesi, 1932 yılının ilkbahar ve sonbahar dönemlerinde, ayrıca 1933 yılının ilkbaharında ödüllü bisiklet müsabakaları düzenlemiştir. 1944 yılında ise Halkevinin bisikletçileri Gere de ilçesine gidiş ve dönüş sürüşü yapmışlardır. Bolu'da bu spor branşlarının dışında Halkevi Spor Şubesinin öncülüğünde masa tenisi, eskrim, boks, satranç, salon oyunları ve tenis ile ilgili faaliyetler yapılmıştır. Örneğin 1933 yılında Halkevi salonunda masa tenisi

⁷⁸ Solak vd., agm, s. 221-222.

⁷⁹ Kılıç vd., age, s. 195.

⁸⁰ Akşam, 1.07.1932, s. 8.

⁸¹ Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Çalışma Broşürü, 1933, s. 3.

⁸² Kılıç vd., age, s. 195.

turnuvası yapılmıştır. Yine 1935 yılında Spor Şubesi tarafından eskrim, boks ve beden terbiyesi dersleri verilmiştir. Halkevi binasının spor salonunda masa tenisi, satranç ve diğer salon oyunları, orduesine ait tenis kortunda da tenis oynanmıştır.⁸³

Sonuç

Cumhuriyet değerlerini topluma benimsetmek için açılan halkevlerinin 1932-1951 yıllarında Türkiye'nin sosyo-kültürel tarihinde önemli rolü olmuştur. Evrensel ve ulusal bir kültür aktarım aracı olan halkevleri Dil-Tarih-Edebiyat, Güzel Sanatlar, Temsil, Spor, İhtimai Yardım, Halk Dershaneleri ve Kurslar, Kütüphane ve Neşriyat, Köycüler, Müze ve Sergi şubesi ile dokuz ayrı kategoride faaliyetler yürütmüştür. Örgün eğitim çağını aşmış vatandaşlara halkevleri ve halkodaları ile yaygın bir halk eğitimi verilmiştir. Bu kapsamda Halkevlerinin spor şubelerinde yürütülen faaliyetlerle Türkiye'de sporun gelişmesinde önemli katkılar sağlanmıştır. Halkevleri tarafından birçok branşta yürütülen spor aktiviteleri ile gençler, disiplinli ve sistemli olarak spor yapma fırsatı bulmuşlardır.

Bolu Halkevi Türkiye'de 1932 yılında açılan ilk halkevlerinden biridir. Dokuz kolda faaliyetlerine başlayan Halkevinin Spor Şubesi tarafından kayaktan masa tenisine kadar pek çok spor branşında eğitimler verilmiş, müsabakalar düzenlenmiştir. Yürütülen bu spor faaliyetleri ile Bolu'nun spor altyapısı oluşturulmuş, kültürel ve sosyal yaşantısına önemli katkılar sağlanılmıştır.

İlin iklim koşulları ve coğrafi yapısının elverişliliği sebebiyle yaygın olarak yapılan sporlardan biri kayak olmuştur. Halkevinin kurduğu Abant ve Yeşilova futbol kulüpleri futbolun gelişmesine katkıda bulunmuştur. Düzenlenen güreş müsabakaları ile güreşe olan ilgi arttırılmış, milli güreşçilerin yetişmesinin alt yapısı oluşturulmuştur. Halkevi tarafından geliştirilen bir diğer spor branşı ise atletizm olmuş, çeşitli branşlarda ve mesafelerde düzenli olarak yarışmalar yapılmıştır. Bu sporların dışında avcılık, kampaçılık ve dağcılık faaliyetleri düzenlenmiş, su sporları, at yarışları, tenis, voleybol, masa tenisi, bisiklet, satranç, eskrim, binicilik ve jimnastik olmak üzere çeşitli salon sporları geliştirilip yaygınlaştırılmıştır.

Bolu Halkevi Spor şubesinin faaliyetleri Bolu'nun spor hayatını canlandırmış, spor aktivitelerinin daha disiplinli ve daha sistemli yapılmasını sağlamıştır. Spor faaliyetleri genellikle ulusal

⁸³ Özçelik, age, s. 141

bayramlarda ve Bolu için önemli ve özel günlerde de yapılmıştır. Atatürk'ün Bolu'ya geldiğı 17 Temmuz 1934 günü, Abant Gölü'nün etrafında düzenlenen spor faaliyetleriyle kutlanmıştır. Bu etkinliklerle ulusal kamuoyu tarafından adı duyulmaya başlanan Abant bir spor mekânına dönüşmeye başlamıştır. Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğünün destekleriyle yaz ve kış sporlarının yapılabilmesi için çeşitli spor tesislerinin yapılması kararlaştırılmıştır.

Bolu'da düzenlenen futbol maçları halkevinin kurulmasından sonra artmıştır. Halkevi, kendi takımlarını kurarak ve futbol kulüpleri arasında müsabakalar düzenleyerek Bolu futboluna hizmet etmiştir. Halkevi tarafından kurulan Abant ve Yeşilova kulüpleri sayesinde futbola olan ilgi artmıştır. Bolu Halkevi'nin önem verdiği ve ilgi duyulan bir diğer spor ise atletizmdir. Bolu Halkevi tarafından farklı zamanlarda, çok sayıda kişinin katıldığı doğa etkinlikleri (kamp ve gezintiler) de düzenlenmiştir. Bolu ilinin bir kamp bölgesi özelliğı taşıması dağcılık ve kampçılık gibi doğa sporlarının yapılmasına zemin hazırlamıştır. Abant Gölü ve çevresi dağcılık ve kampçılık dışında su sporlarının yapılmasına da imkân tanımıştır.

Bolu ilinin coğrafi yapısı bakımından su sporlarına uygun olması, her türlü su sporunun gelişmesine de katkı sağlamıştır. Bu sporlar daha çok Abant Gölü ve çevrede yer alan diğer göllerde yapılmıştır. Bunun yanında. Karadeniz kıyısındaki Akçakoca' da yüzme ve kürek yarışmaları yapılmıştır. Bolu'da ilgili dönemde yapılan sporlara binicilik, voleybol, masa tenisi, bisiklet, eskrim, tenis, at yarışları, boks ve satranç da eklenebilir. Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan beden eğitimi ve spor etkinlikleri Bolu merkezi ile sınırlı değildir. Düzce, Göynük, Mudurnu, Gerede ve Akçakoca ilçelerinde de spor çoğunlukla halkevi bünyesinde sürdürölmüştür.

1950'lerden itibaren Bolu'da futbol başta olmak üzere çeşitli branşlarda kulüpler kurulmuştur. Bolu Spor Kulübü, 1965 yılında kurulmuş ve kentin spordaki simgesi haline gelmiştir. Bolu Spor, 1970'lerde 1. Lig (bugünkü Süper Lig)'de oynayarak Türkiye çapında tanınmasına yol açmıştır. Bu dönem Bolu'nun "futbol kenti" olarak anıldığı yıllar olmuştur. Ayrıca kayak ve atletizmde de başarılar görölmüş, Bolu'nun coğrafi yapısı (Abant, Gölcük, Kartalkaya, Yedigöller) sayesinde kış sporları ve doğa sporları gelişmiştir. Kartalkaya 1980'lerden itibaren Türkiye'nin önde gelen kayak merkezlerinden biri haline gelmiştir. Abant İzzet Baysal Üniversitesinin açılmasıyla birlikte spor eğitimi ve araştırmaları güçlenmiştir. Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu (BESYO bugün Spor Bilimleri Faköltesi), 1990'lardan itibaren birçok sporcu yetiştirmiştir. Bolu'da

günümüzde futbolun yanı sıra Voleybol, Basketbol, Atletizm, Kayak, Dağcılık, Yüzme gibi branşlarda faaliyet gösteren birçok kulüp bulunmaktadır. Şehir, kamplar için elverişli iklimi nedeniyle birçok Süper Lig takımının yaz hazırlık kampı yaptığı bir merkez hâline gelmiştir.

KAYNAKLAR

1. Arşiv Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

2. Gazete ve Dergiler

Abant

Akşam

Bolu

Duygular

Hakimiyeti Milliye

Ulus

3. Kitap, Makale ve Diğer Yayınlar

ATABEYOĞLU, Cem, "Türk Sporuna Dünya Şampiyonluğu Kazandırdılar", *Hayat Spor*, 2 (36), 1974.

Bolu İl Yıllığı, Bolu Valiliği, Ankara, 1998.

C.H.F. Halkevleri Talimatnamesi, Hakimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara, 1932.

CHF Bolu Halkevi Cumhuriyetin Onuncu Yıldönümü Broşürü, Bolu Vilayet Matbaası, Bolu, 1933.

Cumhuriyetin 15. Yılında Bolu, Bolu Vilayet Matbaası, Bolu, 1938.

KAYA, Derya, *Bolu Kız Öğretmen Okulu (1952-1975)*, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu, 2022.

KAYA, Derya ve KILIÇ, Fahri, "İz Bırakan Bir Eğitim Kurumu: Bolu Kız Öğretmen Okulu (1952-1975)", *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 3 2022, s. 1138-1162.

KILIÇ, Fahri, "Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi Yaygın Halk Eğitimi: Bolu Halkevi Örneği", 9. *Atatürk Kongresi*, s. 727-755.

KILIÇ, Fahri, SOLAK, Mehmet ve TARHAN, Murat, *Cumhuriyet'in ilk Yıllarında Eğitime Taşradan Bir Bakış Altın Yaprak*, Siyasal Yayınevi, Ankara, 2016.

KILIÇ, Fahri ve TARHAN, Murat, *Yeşil Yaprak Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Eğitime Taşradan Bir Bakış*, Siyasal Kitabevi, Bolu, 2018.

ÖZÇELİK, Fatih, *Sosyal ve Kültürel Hayatta Bolu Halkevleri*, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2018.

ÖZGÜN, Zafer ve ÖZÇAKIR, Sabri, "Bolu'da 1923-1950 Yılları Arasında Gerçekleşen Beden Eğitimi ve Spor Faaliyetleri", *Uluslararası Bozok Spor Bilimleri Dergisi*, 6(1) 2025, s. 26-41.

ÖZGÜN, Zafer, *Cumhuriyetin İlk Dönemlerinde (1923-1950) Bolu'da Yapılan Beden Eğitimi ve Spor Faaliyetleri*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu, 2019.

SOLAK, Mehmet, TARHAN, Murat ve KILIÇ, Fahri, "Bolu Türk Ocağı'nın Faaliyetlerinden Bir Kesit", *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(3) 2016, s. 211-230.

4. İnternet Kaynakları

<https://boluspor.org.tr/boluspor/tarihce/Erişim Tarihi> (11.10.2025).

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE BARTIN'DA SPOR

Mustafa MUTLU*

Giriş

Cumhuriyet'in ilanını takip eden süreçte Türkiye'de spor, yalnızca bedensel bir faaliyet değil, toplumsal dönüşümün, modernleşmenin ve genç kuşakların disiplinli biçimde yetiştirilmesi için önemli araçlarından biri olarak görülmüştür. Bu dönüşüm, büyük şehirler kadar Anadolu'nun taşra yerleşimlerinde de kendisini göstermiştir. Ancak, İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük merkezlerde yürütülen spor faaliyetleri üzerine yapılan araştırmalar artarken, taşra düzeyindeki spor faaliyetleri üzerine yapılan akademik çalışmalar oldukça sınırlı kalmıştır. Bartın gibi küçük ölçekli yerleşimlerde spora yönelik sivil ve kurumsal girişimlerin tarihsel gelişimi, bölgesel modernleşme pratikleri açısından dikkate değer bir boşluk alanı oluşturmaktadır. Bu çalışmanın temel amacı, erken Cumhuriyet dönemi Bartın'ında sporun gelişimini, yerel inisiyatifler ve devlet destekli politikalar çerçevesinde iki dönem üzerinden incelemek ve bu alanı literatüre kazandırmaktır.

Bartın, ilk defa 1867 yılında Sultan Abdülaziz zamanında kaza olmuştur. 1920 yılına kadar Bolu Mutasarrıflığına, 1924 yılına kadar da Zonguldak Mutasarrıflığına bağlı kalmıştır.¹ Zonguldak'ın 1924 yılında il olmasından sonra ise bu ilin ilçesi haline gelmiştir.² Bartın, gerek coğrafi konumu gerekse sosyo-ekonomik yapısıyla Cumhuriyet dönemi boyunca Batı Karadeniz havzasının bir parçası olan küçük ama dinamik bir taşra kenti olmuştur. Bölgenin kömür

* Doç. Dr., Bartın Üniversitesi, Ortak Dersler Bölümü, Bartın, mmutlu@bartin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3357-4567.

¹ Nurettin Cansever, *Bütün Yönleriyle Bartın*, Ersan Kollektif Şirketi Matbaası, İstanbul, 1965, s. 7.

² Erkan Aşçıoğlu, *Bartın*, Bartın Ticaret ve Sanayi Odası Yayını, 2001, s. 5; Metin Tuncel, "Bartın", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 5, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, s. 89.

havzasına yakınlığı, ulaşım ağları ve görece kapalı yapısı, sportif faaliyetlerin örgütlenmesinde sınırlayıcı etkiler oluşturmıştır.

Özellikle 1923-1950 yılları arasında Bartın'da spor, dönemin genel gençlik ve kültürel politikalarıyla uyumlu biçimde gelişirken, kentte sivil girişimlerin ve devlet destekli kurumların etkisiyle farklı evrelere ayrılmıştır. Bu bağlamda çalışmanın birinci bölümü, 1923-1935 yılları arasındaki süreci kapsamaktadır. Bu dönemde sporun gelişimi, tamamen yerel halkın, öğretmenlerin ve birtakım derneklerin bireysel çabalarıyla şekillenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümü ise, 1935 sonrasında Halkevlerinin kurulmasıyla başlayan ve devlet destekli gençlik politikalarının Bartın'da somutlaştığı süreci kapsamaktadır. Diğer yandan Beden Terbiyesi Kanunu çerçevesinde Bartın'da kurulan Gençlik Teşkilatı'na ve Bartın'da spor alanlarının gelişimine dair bilgiler de aktarılmıştır.

Bu çalışma, 1923-1950 yılları arasında Bartın'daki spor faaliyetlerini iki ana döneme ayırarak, önce sivil toplum temelli spor girişimlerini, ardından Halkevi ve devlet destekli kurumsal spor örgütlenmesini ele almakta ve bu süreçlerin Bartın'ın sosyal, kültürel ve gençlik dinamikleri üzerindeki etkilerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çalışma, o dönemin tek yerel basını konumunda olan Bartın Gazetesi³ ile mevcut akademik literatürün sentezine dayanmaktadır.

1. Bartın'da Sporun Sivil Toplum Temelli İlk Örgütlenmeleri (1923-1935)

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Bartın'daki sportif yaşam hem bireysel inisiyatifler hem de sivil toplumun desteklediği örgütlü yapılar aracılığıyla biçimlenmiştir. Bu dönemin temel özelliği, sportif faaliyetlerin devlet kurumsallığı dışında, öğretmenler öncülüğünde ve çeşitli derneklerin çatısı altında gelişmesidir. Spor, bu bağlamda yalnızca bir beden terbiyesi aracı değil, aynı zamanda toplumsal dayanışmanın, kültürel dönüşümün ve ulus inşasının yerel düzeydeki bir bileşeni hâline gelmiştir. Erken Cumhuriyet dönemi Bartın

³ 6 Eylül 1924 tarihinde İbrahim Cemal Aliş önderliğinde kurulan Bartın gazetesi, çalışmanın kapsadığı dönemde kentte yayımlanan tek basın organıdır ve sunduğu haberler, yorumlar ve ilanlar aracılığıyla dönemin spor faaliyetlerinin yerel yansımalarını belgelemektedir. Ayrıca Bartın gazetesi, günümüzde hâlâ yayın hayatını sürdürmesi bakımından bölgenin en köklü yazılı basın kuruluşu olma niteliğini taşımaktadır. Çetin Asma, *Bartın'da Yerel Basın 1924-2012*, Bartın Belediyesi Kültür Yayınları, Bartın, 2012, s. 9-10.

sporuna bakıldığında temel anlamda futbol, at yarışları, güreş, voleybol ve su sporları gibi branşların oynandığı görülmektedir.

1.1. Futbol

Sözlü tarih anlatılarına göre, Bartın'da futbol ilk kez Rum gençler tarafından oynanmış ve bu faaliyetler yerel halkın dikkatini çekmiştir. Bugünkü Atatürk Stadı'nın bulunduğu alan o dönemde "Top Tarlası" olarak anılmakta, saman ve bezle yapılan ilkel top- larla futbol oynanmaktaydı. Başlangıçta Türk gençleri tarafından yadırganan bu oyun, zamanla benimsenmiş ve yaygınlaşmıştır.⁴

O dönemin şahitlerinden Necati Özener'in aktardığına göre, Bartın'a futbolun -özellikle okul düzeyinde- gelişimi, 1922 yılında Kırtepe Mektebinde öğretmenlik yapan, İstanbul Dârülmuallimin mezunu ve Kurtuluş Savaşı gazisi İsmail Bey (Erdoğan) sayesinde olmuştur. Geleneksel medrese öğreticiliğinden farklı olarak modern eğitim anlayışını benimseyen İsmail Bey, öğrencileriyle sahaya çıkarak futbolu hem teorik hem de pratik düzeyde tanıtmış, böylece yerel spor kültürünün filizlenmesine öncülük etmiştir. Özellikle İstanbul ve İzmir gibi büyük şehirlerden gelen öğrencilerin katkıları, futbolun Bartın'da yaygınlık kazanmasında etkili olmuştur. Bu dönemde İstikbal Kulübü, Birleşme Yurdu ve Türk Ocağı gibi dernekler bünyelerinde spor şubeleri kurarak takımlar oluşturmuştur.⁵

Futbolun kurumsallaşma sürecinde, İsmail Bey'in öncülük ettiği girişimler sayesinde, ilerleyen yıllarda Bartınsporun kurulmasından önce İstikbal Kulübü adıyla bir takım kurulmuştur. Bartın eşrafından Samancıoğlu Galip Bey'in öncülüğünde, Muallim İsmail Bey'in teşvikleriyle kurulan bu yapı, Hamam Sokağı'ndaki İncoğlu Oteli'nin altındaki kösedeki binada faaliyete geçmiştir. Bu süreçte Yirmibeşoğlu Hasan Efendi, Hacıbalızkâde Hüseyin Bey gibi yerel kanaat önderleri de spora hem maddi hem de manevi destek sunarak gelişime katkı sağlamışlardır.⁶

Bu dönemde Bartın Türk Ocağı'nın gerçekleştirdiği spor faaliyetleri de bu süreçte dikkat çekicidir. 15 Mart 1925 tarihinde Bartın Türk Ocağı, İlm-ü İrfan Derneğinin kurucularının da bulunduğu

⁴ Betül Ayhan, Taner Bozkuş ve Çetin Asma, *Erken Cumhuriyetten İl Sürecine Bartın Spor Tarihi 1923-1991*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2020, s. 71.

⁵ Necati Özener, "Futbolun Bartın'a Gelişi", *Bartın*, 12 Kasım 1988, s. 3.

⁶ Selahattin Çilsüleymanoğlu, *Bartın Halk Kültürü*, Cilt 1, Eser Matbaacılık, Bartın, 1996, s. 258.

geniş bir katılımıla resmen faaliyete geçmiş⁷ ve Ocak ilk idare heyetini oluşturmuştur. Türk Ocağı bünyesinde kurulan futbol takımı, özellikle Zonguldak ve Safranbolu'daki takımlarla yapılan karşılaşmalar sayesinde bölgesel bir tanınırlık kazanmıştır.⁸

Bartın Türk Ocağı 1925 yılında bir futbol takımı kurmakla beraber⁹ yerel basında ilk faaliyetini 1926 yılında yaptığı görülmektedir. 15 Nisan 1926 tarihinde Bartın Türk Ocağı futbol takımı, Zonguldak Türk Ocağı ile bir karşılaşma gerçekleştirmiş; müsabaka yoğun ilgi görmüştür. Yine 30 Temmuz 1926 Cuma günü Bartın Türk Ocağı ve Safranbolu Yeşilyurt futbol takımlarının yaptıkları karşılaşma beraberlikle sonuçlanmıştır. Bu maç Asma mevkiindeki Top Tarlası'nda bugünkü adı ile Atatürk Şehir Stadyumunun bulunduğu yerde yapılmıştır. 30 Temmuz 1926'da Top Tarlası'nda oynanan ve 0-0 sonuçlanan bu müsabakada, her ne kadar Bartın takımında tecrübesizlik ve uyum eksikliği göze çarpsa da karşılaşma sonrasında iki şehir gençliği arasında kurulan sosyal temas dikkat çekicidir. Safranbolulu sporcular Bartın'daki ilgi ve misafirperverlikten övgüyle söz etmiş, Bartın Türk Ocağı ve Birleşme Yurdu organizasyonları çerçevesinde eğlenceler ve çay ziyafetleri düzenlenmiştir.¹⁰

Futbola dair diğer bir önemli gelişme 1930'da yaşanmıştır. Bartın'da gençler tarafından kurulan *Kardeşlik Yurdu* adlı sivil inisiyatifin teşekkül süreci önemli bir haber olarak basına yansımıştır. 18-19 yaşlarındaki gençlerin öncülüğünde kurulan bu cemiyet, gençliği zararlı alışkanlıklardan korumayı ve aralarında ahlaki dayanışmaya dayalı bir kardeşlik bağı tesis etmeyi amaçlamıştır. 14 Ekim 1930 tarihinde gerçekleştirilen olağanüstü toplantıda, futbol

⁷ Bartınlıların Türk Ocağı mefkuresiyle tanışıklığı Cumhuriyet öncesine uzanmaktadır. 4 Mayıs 1914 tarihli arşiv belgesinde Türk Ocağı Bartın Şubesinin, Sultan Mehmet Reşat'ın Osmanlı tahtına geçmesiyle gönderdiği tebrik telgrafından bahsedilmekte, adı geçen Bartın Türk Ocağının Culus-ı Hümayun münasebetiyle gerçekleştireceği tören programı hakkında bilgi verilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ömür Çelikkönmez, "Bartın Türk Ocağı (1914-1931), *Türk Yurdu*, 313, Eylül 2013, s. 68-71.

⁸ Yücel Namal, *Zonguldak Türk Ocakları (Zonguldak, Devrek, Bartın, Kdz. Ereğli) 1923-1931*, Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 2014, s. 99; İbrahim Karaer, *Türk Ocakları (1912-1931)*, Türk Yurdu Neşriyatı, Ankara, 1992, s. 98; Hüseyin Tuncer, Yücel Hacaloğlu ve Ragıp Memişoğlu, *Türk Ocakları Tarihi Açıklamalı Kronoloji 1912-1997*, Cilt 1, Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 1998, s. 214.

⁹ *Türk Yurdu*, 9. Cilt (16-2), (1925), Ed. Murat Şefkatli, Tutibay Yayınları, Ankara, 2001, s. 307.

¹⁰ Namal, *age*, s. 109-110.

ve voleybol branşlarında şubeler açılması kararlaştırılmış, bu doğrultuda gerekli spor malzemelerinin İstanbul'dan temin edilmesine yönelik adımlar atılmıştır. Dönemin kaymakamı Tevfik Bey'in de desteklediği bu oluşum, Cumhuriyet'in erken yıllarında yerel düzeyde gençliğe yönelik sportif ve ahlaki örgütlenme pratiklerinin dikkat çekici bir örneği olarak görülmüştür.¹¹

Bartın gazetesinin sahibi Cemal Aliş Bey, 1933 yılında kaleme aldığı bir yazıda Bartın'daki gençlik ve spor faaliyetlerine ilişkin önemli gözlemlerini aktarmıştır. Uzun süredir kullanılmayan futbol sahasında gençlerin yeniden toplanarak antrenman yapmaya başlaması, yerel ölçekte bir canlanma işareti olarak değerlendirirken, diğer yandan bu hareketliliğin sürdürülebilirliği için programlı ve düzenli bir çalışmanın gerekliliği vurgulamıştır. 1926-1927'li yıllarda sportif canlılığın yeniden tesis edilebileceğini ifade ederken, Bartın'daki gençlik teşkilatlarının etkisiz kaldığını, buna karşılık Ereğli ve Safranbolu gibi kazalarda örgütlü ve başarılı örneklerin bulunduğunu belirtmiştir. Gençlik hareketlerinin ihyasında Cumhuriyet Halk Fırkasının belirleyici bir rol üstlenmesi yönünde bir beklenti dile getiren Aliş, geçmişteki dinamizmin yeniden kazanılabileceğine dair iyimser bir yaklaşım sergilemiştir.¹²

Bartın'daki dikkat çekici futbol organizasyonlarından biri de 1934 yılında Ereğli Gençler Birliği'nin Bartın'a yaptığı ziyarette gerçekleşmiştir. Ereğli'den gelen 41 kişilik genç kafilenin futbol takımıyla birlikte kente gelmesi, Bartınlı gençlerle dostane bir müsabaka yapılmasına vesile olmuştur. Müsabaka sonucunda Bartın takımı 6-1 galip gelirken, organizasyonun esas amacı iki kent gençliği arasındaki sosyal kaynaşmayı teşvik etmek olmuştur.¹³

1.2. Binicilik

Bartın'da ilk dönemde (1923-1935) sporun yalnızca futbol üzerinden değil, at koşuları gibi geleneksel kökenli etkinliklerle de şekillendiği gözlemlenmiştir. At koşuları, Türk kültüründe derin köklere sahip bir spor olarak Erken Cumhuriyet Dönemi'nde varlığını sürdürmüştür. Bartın'da bu geleneğin izleri, düğün ve bayram gibi törenlerde yapılan yarışmalara kadar uzanmakta, özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren daha düzenli bir karakter kazandığı görülmektedir. 1877 Osmanlı-Rus Harbi sonrasında bölgeye

¹¹ Ayhan vd., *age*, s. 80-81.

¹² İ. Cemal Aliş, "Futbol Maçı", *Bartın*, 12 Eylül 1933, s. 1; Ayhan vd., *age*, s. 81-82.

¹³ *Bartın*, 25 Temmuz 1934, s. 2.

yerleşen Tatar ve Abaza topluluklarının biniciliğe olan yatkınlığı, bu gelişimi pekiştirmiştir. Tuna Mahallesi ve Çaycuma Saltukova beldesine yerleşen bu topluluklar, yerel halk arasında biniciliğin yaygınlaşmasında önemli rol oynamıştır.¹⁴

Bartın'da ilk resmî at yarışının 1919 yılında İlm-ü İrfan Derneği tarafından tertip edildiği, 1931 tarihli Bartın gazetesinde yer alan Cemal Aliş imzalı yazıdan anlaşılmaktadır.¹⁵ 1927 yılında Mayıs ve Eylül aylarında Bartın'da uzun süre yapılmayan at yarışları Bartın Türk Ocağı tarafından daha kapsamlı ve kamuoyuna açık bir şekilde planlanmış; dayanıklılık, sürat ve tay koşuları olmak üzere üç ana kategoride düzenlenmiştir. Etkinliğe Zonguldak Valisi Akif Bey'in yanı sıra çeşitli devlet erkânı da katılım sağlamış, yarışlar valinin gözetiminde gerçekleştirilmiştir. Dikkat çekici bir diğer unsur ise yarışların geniş katılımlı bir seyirci kitlesine hitap etmiş olmasıdır. Gazete verilerine göre yaklaşık dört bin kişilik izleyici kitlesi etkinliği takip etmiş, bu sayı o dönemin Bartın nüfusunun yaklaşık yarısına tekabül etmektedir. Bu organizasyonlar izci yürüyüşleri, beden eğitimi gösterileri, kız ve erkekler arasında halat çekme, bisiklet ve dayanıklılık koşuları gibi etkinliklerle sosyo-kültürel bir şölene dönüşmüştür.¹⁶

Söz konusu organizasyon, yalnızca sportif bir etkinlik olmanın ötesinde, erken Cumhuriyet döneminde toplumsal seferberlik ve sivil örgütlenme açısından da anlamlıdır. Yarışlara gösterilen yoğun ilgi, halkın kitlesel etkinliklere olan eğilimini ortaya koyarken, dönemin sosyo-kültürel yapısına dair önemli ipuçları da sunmuştur. Bu çerçevede en dikkat çekici unsurlardan biri, kadınların da yarış alanında yer almış olmalarıdır. Döneme ait görsel materyaller ve yazılı kaynaklar, kadınların yalnızca izleyici olarak değil, aynı zamanda organizasyonun hazırlık aşamalarında görev alarak sosyal yaşama aktif biçimde katıldıklarını göstermektedir. Özellikle öğretmen kadınların gönüllü katkıları, dönemin toplumsal dönüşüm sürecinde kadınların kamusal alandaki görünürlüğünün artmakta olduğunu göstermesi bakımından kayda değerdir.¹⁷

At koşuları, 1930'lu yıllarda yalnızca sportif yarışmalar değil, aynı zamanda sosyal dayanışmayı teşvik eden, kamu yararına düzenlenen etkinlikler hâline gelmiştir. Bartın Cumhuriyet Halk Fır-

¹⁴ Ayhan vd., *age*, s. 51.

¹⁵ Ayhan vd., *age*, s. 51.

¹⁶ Namal, *age*, s. 111-113.

¹⁷ Ayhan vd., *age*, s. 52-54.

kası, Kardeşlik Yurdu, Genç Demokratlar gibi siyasal ve sivil toplum kuruluşlarının desteğiyle organize edilen yarışlardan elde edilen gelirler, Hususi Orta Mektep yapımı ve Bartın Su Yollarını Onarma Derneği gibi yerel hizmetlere aktarılmıştır. Bu yönüyle at koşuları, sporun sosyal refaha katkı sağlayan bir araç olarak işlev kazandığını göstermektedir. Yarışlar, ilkbahar ve sonbahar aylarında düzenli olarak gerçekleştirilmiş, atların yaş, boy ve köken gibi özelliklerine göre katılım şartları belirlenmiştir. 1931 yılı itibarıyla bu koşulların daha profesyonel bir biçimde tasnif edildiği görülmektedir. Ayrıca yarışlar, yalnız başına değil; atletizm, bisiklet, halat çekme ve pehlivan güreşleri gibi etkinliklerle bütünleşik bir şekilde düzenlenmiş, gençliğe hitap eden bir eğitici program işlevi kazanmıştır. Özellikle izci geçit törenleri ve okullar arası yarışmalar, gençliği bedenî terbiyeye yönlendirmede etkili olmuştur.¹⁸

1.3. Güreş, Su Sporları ve Voleybol

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Bartın'da düzenlenen büyük halk etkinliklerinin ayrılmaz parçası olarak güreş müsabakaları da dikkat çekmektedir. Özellikle Ömer Tepesi gibi alanlarda gerçekleştirilen at koşularından önce veya sonra yapılan pehlivan güreşleri, halk arasında büyük ilgi görmüş, seyirci kitlesiyle birlikte sporun toplumsal bir şenliğe dönüşmesine zemin hazırlamıştır.¹⁹ Güreşin Bartın'daki yerel yaşam kültüründeki bu varlığı, sadece Türk toplumu içinde değil, bölgeye göç eden Abaza ve Çerkez topluluklarının da güreşe verdiği değerle pekişmiştir.²⁰

1930'lu yıllarda Himaye-i Etfal Cemiyeti ve Türk Hava Kurumu gibi çeşitli yerel derneklerin ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin güreş müsabakaları tertip ettiği görülmektedir. Bu müsabakalar, genellikle birkaç gün süren programlar çerçevesinde gerçekleştirilmiş, bisiklet yarışları ve kayık yarışları gibi etkinliklerle birlikte planlanarak bütüncül bir halk eğlencesi kimliği kazanmıştır.²¹

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Bartın, sahip olduğu doğal ve coğrafi avantajlar sayesinde su sporları ve takım sporları gibi alanlarda belirgin bir gelişim göstermiştir. Bartın'da su sporlarına dair ilk belgeli etkinlikler, 19. yüzyılın başlarına kadar uzanır. 1822 yılında Mora İsyanı sonrasında Niğde'den Bartın'a yerleştirilen Rum

¹⁸ Ayhan vd., *age*, s. 54-60; *Bartın*, 13 Nisan 1931, s. 2; *Bartın*, 25 Mayıs 1931, s. 1; *Bartın*, 21 Eylül 1931, s. 1.

¹⁹ *Bartın*, 1 Nisan 1930, s. 1; *Bartın*, 21 Eylül 1930, s. 1.

²⁰ Ayhan vd., *age*, s. 103.

²¹ *Bartın*, 10 Mart 1930, s. 1; *Bartın*, 5 Temmuz 1932, s. 1.

ve Ermeni topluluklarının Asma Sempti'nde gerçekleştirdiği Pas-kalya kutlamalarında yapılan haç çıkarma törenleri, yerel su sporlarının başlangıç evresi olarak değerlendirilebilir. Bu törende gençler, Asma köprüsünden atılarak Bartın Çayı'na bırakılan haçı en hızlı şekilde yüzerek çıkarmaya çalışmış, bu etkinlik zamanla Müslüman Türk gençlerinin de katılımıyla ortak bir kültürel deneyime dönüşmüştür. “Po Mehmet” adındaki bir Türk gencinin üç yıl üst üste birincilik kazanması, Bartın'da yüzme sporunun erken dönem itibarıyla kabullenildiğini ve yaygınlaştığını göstermektedir.²²

1930'lu yıllarda devletin spor politikalarında beden eğitimi ve doğa sporlarına verdiği önem doğrultusunda, Bartın'da da su sporlarına yönelik faaliyetler artış göstermiştir. 1932 yılında Cumhuriyet Halk Fırkasının öncülüğünde Bartın Çayı'nda düzenlenen yüzme, dalma, yağlı direk ve kayık yarışları dikkat çekicidir. Bu yarışmalar, Gazhane Burnu ile Kaynarca arasındaki hatta gerçekleştirilmiş ve halkın büyük ilgisiyle izlenmiştir.²³

Voleybol ise Bartın'da 1930'lu yıllarda gelişmeye başlamıştır. Özellikle Kardeşlik Yurdu adlı gençlik cemiyetinin 1930 yılında gerçekleştirdiği toplantıda, futbolla birlikte voleybol branşında da faaliyet gösterileceği ilan edilmiştir. Gerekli malzemeler İstanbul'dan temin edilmiş, kayıtlar açılmış ve voleybol şubesi faaliyete geçmiştir. Bu gelişme, dönemin gençlik politikalarıyla da doğrudan ilişkili olmuştur. Cumhuriyet'in erken döneminde gençleri “fena temayüllerden” uzak tutmak ve onları spor aracılığıyla beden ve zihnen disipline etmek amacı güdülmüştür. Kardeşlik Yurdu bu hedef doğrultusunda hem sportif hem de ahlaki bir rol üstlenmiştir. Bartın Gazetesi'nde yer alan yorumlara göre, bu spor faaliyetleri büyük hedefler taşımaktan ziyade, gençleri bir araya getirerek toplumla barışık ve sağlıklı bireyler yetiştirmeyi amaçlamıştır. Voleybol gibi takım sporları, bu bağlamda hem fiziksel gelişimi hem de sosyal uyumu destekleyen araçlar olarak değerlendirilmiştir.²⁴

1.4. Bartın'da Sporun Gelişiminde Rol Oynayan Sivil Toplum Kuruluşları

Bu dönemde spor faaliyetlerinin temel taşıyıcılarından biri de sivil toplum kuruluşları olmuştur. Cumhuriyet öncesinde kurulan ve 1919'da faaliyete geçen İlm-ü İrfan Derneği, Bartın'daki ilk sosyal-kültürel yapılanmalardan biri olarak bir kütüphane açarak

²² Ayhan vd., *age*, s. 115.

²³ *Bartın*, 23 Ağustos 1932, s. 1.

²⁴ Ayhan vd., *age*, s. 133, *Bartın*, 19 Mayıs 1930, s. 1.

bölgedeki kültürel altyapının şekillenmesine katkı sağlamıştır. Ancak kurucuların büyük bir kısmının İstiklal Harbi'ne katılması nedeniyle dernek çalışmaları kısa süreli olmuştur. Bu yapının devamı niteliğindeki Birleşme Yurdu, 1924 yılında kurularak halkın katılımını teşvik eden spor ve müzik kollarını bünyesinde barındırmıştır.²⁵

1926 yılında kurulan Liseli Gençler Birliği, lise öğrencilerinin tiyatro ve sahne sanatlarıyla meşgul olmasını sağlayarak, kültürel faaliyetlerin gelişmesine öncülük etmiştir. Aynı yıl içerisinde Ahmet Vefik Paşa'nın çevirdiği *Zoraki Tabip* oyununun sahnelenmesi, Bartın'da tiyatro kültürünün ilk temsili örneklerinden biri olarak kayıtlara geçmiştir. Bu tür etkinliklerin spor karşılaşmaları öncesinde gerçekleştirilmesi, sporu sosyal ve kültürel bütünlük içinde ele alan bir anlayışın varlığını ortaya koymaktadır.²⁶

1926 yılında kurulan Bartın Türk Ocağı, aynı yıl içerisinde Birleşme Yurdunu bünyesine katarak faaliyetlerini genişletmiş ve 1930'da Kardeşlik Yurdu adını almıştır. Bu yapı, gençler arasında sosyal dayanışmayı temel alan katılımcı bir anlayış benimsemiştir. Kardeşlik Yurdu, 1933 yılında adını Gençler Birliği olarak değiştirerek Cumhuriyet'in kültürel yayılma politikaları doğrultusunda Halkevleri ile bütünleşmiştir.²⁷

1923-1935 yılları arasına bakıldığında, Bartın'da sporun yalnızca bir boş zaman faaliyeti değil, aynı zamanda bireylerin fiziksel, kültürel ve ideolojik olarak şekillendiği bir alan hâline geldiği görülmektedir. Bu dönemde Bartın'da sporun gelişimi, yerel dinamiklerin, modern eğitimin, geleneksel kültürün ve sivil toplumun ortak çabasıyla ilerlemiş ve bu yapı, 1935 sonrasında Halkevi çatısı altında yeni bir evreye geçmiştir.

2. Bartın'da Sporun Gelişiminde Yeni Evre: Halkevi Dönemi (1935-1950)

Cumhuriyet Halk Partisi'nin yönlendirmesi ve 1931 yılında Türk Ocaklarının feshedilmesiyle başlayan süreçte, yerel düzeyde sosyal, kültürel ve sportif yaşamın yeniden örgütlenmesi amacıyla Halkevleri kurulmuştur. Bu doğrultuda, Türkiye genelinde olduğu gibi Bartın'da da Halkevinin açılması yalnızca eğitim ve kültürel

²⁵ Çilsüleymanoğlu, *age*, s. 408.

²⁶ Çilsüleymanoğlu, *age*, s. 409.

²⁷ Hasan Bayrı, "Tarihi ve Tatlı Anılar - Kardeşlik Yurdu", *Bartın*, 30 Mayıs 1985, s. 2; Erkan Aşçıoğlu, *Bartın ve Kökleri*, Bartın, 2006, s. 84.

anlamda değil,²⁸ sportif yaşam açısından da önemli bir dönüm noktası teşkil etmiştir. 22 Şubat 1935 tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi Bartın İlçe İdare Heyeti'nin desteğiyle kurulan Bartın Halkevinin ilk başkanlığına Hasan Altınok seçilmiş, Altınok'un 25 Haziran 1935'te kendi isteğiyle görevden ayrılmasının ardından Kemal Samancıoğlu bu göreve getirilmiştir.²⁹

Bartın Halkevinin kuruluş hazırlıkları, daha önce Bartın başınında da sıklıkla gündeme getirilmiş, yerel aydınlar Halkevi'nin bölgeye sağlayacağı sosyal ve kültürel katkılara dikkat çekmiştir. Nitekim *Bartın* gazetesi sahibi ve başyazarı İbrahim Cemal Aliş, Halkevinin yalnızca bir kültür kurumu değil, aynı zamanda geniş kapsamlı spor faaliyetlerinin merkezi olacağını vurgulamış, sporun yalnızca futbol olarak değil, avcılık, binicilik, kürek çekme ve güreş gibi branşları da kapsayacağını belirtmiştir.³⁰

Halkevinin açılışı Bartın kamuoyunda büyük bir heyecan yaratmış, her kesimden yurttaşın katıldığı toplantılar düzenlenmiş ve spor başta olmak üzere tüm çalışma kollarının teşkilatlanma süreci hız kazanmıştır. 7 Temmuz 1935 tarihinde Halkevi bünyesinde yedi farklı çalışma kolunun kuruluşu resmen ilan edilmiş,³¹ bu çerçevede en erken faaliyete geçen birimlerden biri spor kolu olmuştur.³²

Bartın Halkevinin spor kolu, 20 Mart 1935 tarihinde resmen kurulmuş ve ilk olarak 64 üyeye faaliyete başlamıştır. Komitenin başkanlığına Eczacı Saim Kahramanoğlu seçilirken; spor kolu bünyesinde farklı meslek gruplarından temsilciler yer almıştır.³³ Spor kolunun kurumsal yapısı kısa sürede geliştirilmiş, futbol, voleybol, tenis, güreş, boks, atletizm, bisiklet, binicilik, atıcılık, deniz ve kara avcılığı, kürek çekme, yüzme, salon sporları ve jimnastik branşlarında faaliyetler organize edilmiştir.³⁴

²⁸ *Bartın İli Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Eğitim*, Haz. Ali Rıza Yılmaztürk-Mehmet Demircioğlu, Bartın İl Eğitim Müdürlüğü, Bartın, 1998, s. 115.

²⁹ İ. Cemal Aliş, "Bartın Halkevi", *Bartın*, 20 Şubat 1935, s. 1; *Bartın*, 27 Mart 1935, s. 1.

³⁰ İ. Cemal Aliş, "Halkevi Hazırlığı", *Bartın*, 7 Mart 1934, s. 1.

³¹ Erkan Aşçıoğlu, *Bartın'da Tarih*, Sargın Ofset Matbaacılık, Bartın, 2011, s. 253.

³² Aliş, "Bartın Halkevi", s. 1.

³³ *Bartın*, 10 Temmuz 1935, s. 1.

³⁴ Betül Ayhan ve Taner Bozkuş, "Cumhuriyet Döneminde Bartın'da Modern Spor Faaliyetlerinin Temellerini oluşturan Bartın Halkevi Spor Komitesi Raporlarının İncelenmesi (1935-1951)", *International Journal of Contemporary Educational Studies*, 6 (2), December 2020, s. 274.

1935 yılı itibarıyla spor kolu, sporun yerel ölçekte yaygınlaşması ve gençler arasında disiplinli bir beden eğitimi anlayışının gelişmesi amacıyla kapsamlı bir çalışma planı hazırlamıştır. Bu plan doğrultusunda, tüm spor faaliyetlerinin halkın ilgisini çekecek biçimde teşvik edilmesi, gençlerin fenni sistemlere uygun şekilde yetiştirilmesi, federe kulüplerle yakın temas kurulması, sporu yalnızca fiziksel bir etkinlik değil, yurt sevgisini pekiştiren bir ülkü aracı olarak yaygınlaştırmak temel hedefler arasında sayılmıştır.³⁵

Özellikle salon sporlarına duyulan ilginin artmasıyla birlikte masa tenisi, lobut ve paralel bar gibi branşlarda antrenmanlar başlatılmış, 1935 yılı içerisinde yalnızca salon sporlarına katılan gençlerin sayısının 2035'e ulaşması dikkat çekici bir gelişme olarak kaydedilmiştir.³⁶

Bu bütüncül yaklaşımla Bartın Halkevi, 1935-1950 yılları arasında yalnızca sportif faaliyetlerin değil, aynı zamanda ulusal dayanışmanın, sosyal kaynaşmanın ve Cumhuriyet ideallerinin yerel ölçekte benimsenmesinin önemli bir aracı hâline gelmiştir.

2.1. Binicilik ve At Yarışları

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye genelinde olduğu gibi Bartın'da da spor, modernleşme, toplumsallaşma ve yerel kalkınma politikalarının önemli araçlarından biri olarak görülmüştür. Bu kapsamda binicilik ve at yarışları, Bartın'da hem geleneksel köklere dayanan hem de Cumhuriyet rejiminin disiplin ve modernlik anlayışıyla yeniden şekillendirilen etkinlikler arasında öne çıkmaktadır.

Bartın'da binicilik kültürü, 1919 yılında İlmü-İrfan Derneği tarafından düzenlenen ilk resmî at yarışlarıyla kurumsal bir çerçeveye kavuşmuştur. Sonraki yıllarda bu geleneği Birleşme Yurdu, Türk Ocağı, Kardeşlik Yurdu ve Gençler Birliği devam ettirmiş; nihayet 1935'ten itibaren Cumhuriyet Halk Partisi ve Bartın Halkevi, at yarışlarının ve binicilik faaliyetlerinin kurumsal yürütücüsü konumuna gelmiştir.³⁷

1935 yılı itibarıyla Halkevi bünyesinde Spor kolunun oluşturulmasıyla binicilik ve at yarışları, Cumhuriyet'in sportif modernleşme projeleriyle bütünleşmiştir. Bartın Gazetesinin sahibi Cemal Aliş Bey, Bartın Halkevi spor kolunun, binicileri bir araya toplamasının, muhitte yeniden at merakını uyandırması bakımından etkili

³⁵ Ayhan ve Bozkuş, agm, s. 274-275.

³⁶ Ayhan ve Bozkuş, agm, s. 276, 279.

³⁷ İ. Cemal Aliş, "At Yarışları ve Atçılık", *Bartın*, 20 Ağustos 1936, s. 1, 4.

olduğunu ifade etmiştir. Son birkaç yıl içinde, Zonguldak'tan damızlık atlardan alınan yavrular çoğalmaya başladığını gerek bu gerekse Halkevinin biniciliği teşkilat altına alınışının Bartın'da at merakını arttırarak bu milli sporun daha iyi bir şekilde canlanmasına vesile olacağını belirtmiştir. Her yıl Bartın'da müsabakalar tertip edilmesi ve bütün kazaların iştirakiyle ilkbahar ve sonbaharda koşular hazırlanması da bu gelişimi teşvik edecek tedbirlerden olduğunu ifade etmiştir.³⁸

17 Mayıs 1935'te Halkevi tarafından düzenlenen at koşusu bu sürecin ilk adımı olmuştur.³⁹ 24 Mayıs 1935'te Halkevi yararına yapılan yarışlarda Tay, Sürat ve Dayanıklılık koşuları düzenlenmiş, Zonguldak, Devrek ve Çaycuma gibi çevre bölgelerden de at sahipleri ve izleyiciler Bartın'a gelmiştir.⁴⁰

Bartın Halkevinin binicilik alanında örgütlenmesi, sadece sportif amaçlarla sınırlı kalmamış, köycülük faaliyetleriyle de bütünleşmiştir. Binicilik kolunun düzenlediği atlı gezintiler, köylerde sağlık taramaları yapılmasını, öğrencilere kırtasiye yardımı dağıtılmasını ve halkla devletin kaynaşmasını sağlamıştır.⁴¹ Ayrıca, tarih ve kültür araştırmalarını da kapsayan gezintiler, bölgedeki Kuş Kayası Anıtı ve çevresindeki arkeolojik kalıntılar üzerinde incelemeler yapılmasına zemin hazırlamıştır.⁴²

Halkevinin 1936 yılında tertip ettiği yarışlarda, ilk kez Tay, Sürat ve Büyük Koşu kategorileri sistematik biçimde organize edilmiştir. At sahiplerinden soy kütüğü belgeleri ve hayvanların sağlık durumunu gösteren belgeler talep edilmiştir.⁴³ Bartın'da 7 Haziran 1936'da planlanan büyük kır şenlikleri ve at yarışları, Zonguldak, Çaycuma, Safranbolu, Devrek ve Ereğli gibi yerlerden yoğun katılıma rağmen çıkan fırtına nedeniyle yarıda kalmış, bu durum organizasyon altyapısının yetersizliklerini ortaya koymuştur.⁴⁴

Yaşanan aksaklıklar, atçılık kültüründe köklü değişikliklerin önünü açmıştır. Büyük Koşu kategorisinin profesyonel atçılara avantaj sağlaması eleştirilmiş, ikramiyelerin tay yetiştiriciliğine

³⁸ İ. Cemal Aliş, "Binicilik", *Bartın*, 9 Ocak 1936, s. 1.

³⁹ *Bartın*, 24 Nisan 1935, s. 1.

⁴⁰ *Bartın*, 1 Mayıs 1935, s. 2; *Bartın*, 9 Mayıs 1935, s. 6; *Bartın*, 29 Mayıs 1935, s. 2.

⁴¹ *Bartın*, 16 Ocak 1936, s. 2; *Bartın*, 30 Ocak 1936, s. 2.

⁴² *Bartın*, 12 Mart 1936, s. 2.

⁴³ *Bartın*, 14 Mayıs 1936, s. 1, 4.

⁴⁴ *Bartın*, 21 Mayıs 1936, s. 1; *Bartın*, 11 Haziran 1936, s. 1.

yönlendirilmesi ve yerel at neslinin ıslahına odaklanılması kararlaştırılmıştır.⁴⁵

At yarışları, sadece sportif değil, aynı zamanda sosyal dayanışmayı teşvik eden organizasyonlar olarak da faaliyet göstermiştir. 1947 yılında Suyollarını Onarma Derneği ve 1949 yılında Halkevi Sosyal Yardım Komitesi yararına düzenlenen yarışlar, sporu kamu hizmetlerinin finansmanına entegre etmiştir.⁴⁶ Bu organizasyonlarda, kayıt ücretleri, ikramiyeler, yarışma kategorileri ve sağlık kontrolleri gibi detaylı düzenlemeler getirilmiş, yarışlara katılacak atların soy kütüğü belgeleri ve sağlık raporları zorunlu tutulmuştur.⁴⁷

Bartın'daki at yarışlarının, sadece yerel halk değil, Zonguldak, Safranbolu, Karabük gibi çevre illerden de yoğun katılımıla gerçekleştiği ve bölgesel ölçekte sosyo-kültürel hareketliliği artırdığı görülmektedir.⁴⁸

At yarışları, Cumhuriyet modernleşmesinin yerel ölçekteki yansımalarından biri olarak değerlendirilebilir. Yarış organizasyonlarının merkezine konulan sağlık kontrolleri, belge zorunluluğu, bilet uygulaması ve tertip heyeti denetimleri, sporun geleneksel eğlenceden disiplinli ve planlı bir faaliyet alanına dönüştüğünü göstermektedir.⁴⁹

Cumhuriyet Halk Partisi ve Halkevlerinin at yarışlarını araçsallaştırarak hem sportif rekabeti hem de siyasi görünürlüğü artırmaya çalıştıklarını söylemek mümkündür. Aynı şekilde 1950'de iktidar değişikliğinin yaşanmasıyla birlikte Demokrat Parti'nin de bu geleneği sürdürdüğü görülmektedir. "Bartın Demokrat Parti At Yarışları" adıyla düzenlenen yarışlarda Tay, Sürat, Dayanıklılık ve Rahvan Koşusu gibi kategorilerin yanı sıra, eşek yarışı gibi halkın ilgisini çekecek unsurlar da programda yer almıştır.⁵⁰

2.2. Futbol

Cumhuriyet rejiminin spor politikaları kapsamında Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde sportif organizasyonların yaygınlaştırılması sürecinde Bartın'da futbolun ön plana çıkan branşlardan biri olduğu görülmektedir. 1930'lu yılların ortalarından itibaren Halkevi

⁴⁵ Aliş, "At Yarışları ve Atıcılık", s. 1, 4.

⁴⁶ *Bartın*, 17 Nisan 1947, s. 1; *Bartın*, 23 Nisan 1949, s. 1.

⁴⁷ *Bartın*, 15 Mayıs 1947, s. 2; *Bartın*, 22 Mayıs 1947, s. 2.

⁴⁸ *Bartın*, 17 Haziran 1948, s. 1; *Bartın*, 16 Haziran 1949, s. 1.

⁴⁹ *Bartın*, 2 Mayıs 1940, s. 4; *Bartın*, 29 Haziran 1950, s. 3.

⁵⁰ *Bartın*, 20 Temmuz 1950, s. 1.

öncülüğünde yürütülen futbol faaliyetleri, sportif rekabet alanı olmasının yanı sıra, bölgesel kaynaşma, gençlik hareketliliği ve Cumhuriyet modernleşmesinin sosyal zemini olarak işlev görmüştür.

1935 yılı itibarıyla Halkevi Spor Kolunun himayesinde faaliyet gösteren Bartın Spor Kulübü, Zonguldak Mıntika Başkanlığı nezdinde resmîyet kazanmak ve Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ) çatısı altında federasyona dahil olmak üzere girişimlerde bulunmuştur. Bu süreçte Bartın Spor Kulübü, mevcut futbol takımını güçlendirerek Zonguldak'taki kupa müsabakalarına hazırlanmıştır⁵¹. Aynı yıl Kozlu Spor ile yapılan karşılaşmada Bartın takımı 3-2 galip gelmiş, müsabakanın centilmence ve dostane bir atmosferde geçmesi sporun bölgesel kaynaşmadaki rolünü ortaya koymuştur.⁵²

Bartın futbolunun federasyona katılım süreci ise çeşitli idari aksaklıklarla sekteye uğramıştır. Kulübün TİCİ'ye katılma başvurusu 1935 yılında yapılmış, gerekli belgeler gönderilmesine rağmen tescil işlemleri bürokratik gecikmelere maruz kalmıştır. Özellikle Zonguldak Mıntika Başkanlığı'nın ilgisizliği, Bartın futbolunun resmî liglere katılımını geciktirmiştir.⁵³ Nihayetinde, 1937 yılına gelindiğinde federasyona tam üyelik sağlanmış ve Bartın takımı lig organizasyonlarında resmen yer almaya başlamıştır.⁵⁴

Federasyon süreciyle birlikte Bartın takımı, bölgesel müsabakalarda aktif rol oynamıştır. Özellikle Zonguldak, Devrek, Ereğli ve Sarıyer gibi komşu şehirlerle yapılan maçlar bölgesel spor rekabetini güçlendirmiştir. Zonguldak'ta yapılan ve 1-1 berabere biten müsabakanın ardından Bartın'da oynanan rövanş maçında Bartın takımı Zonguldak'ı 2-0 mağlup etmiş, üç bine yakın seyircinin takip ettiği müsabaka, bölgesel futbolun halk nezdindeki önemini göstermiştir.⁵⁵

Futbolun Bartın'daki sosyal işlevi, yalnızca sportif rekabetle sınırlı kalmamış; Halkevi ve yerel kulüplerin organizasyonlarıyla sosyal etkinliklerle iç içe geçmiştir. 1938 yılında Kozlu takımıyla yapılan müsabaka öncesinde Halkevinde güreş gösterilerinin sunulması, spor organizasyonlarının çok yönlü bir eğlence aracı olarak kurgulandığını göstermektedir.⁵⁶

⁵¹ *Bartın*, 17 Temmuz 1935, s. 1.

⁵² *Bartın*, 28 Ağustos 1935, s. 2.

⁵³ *Bartın*, 7 Mayıs 1936, s. 1.

⁵⁴ *Bartın*, 10 Haziran 1937, s. 1, 4.

⁵⁵ *Bartın*, 22 Temmuz 1937, s. 1; *Bartın*, 5 Ağustos 1937, s. 1, 4.

⁵⁶ *Bartın*, 11 Ağustos 1938, s. 1.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında dahi bölgesel futbol rekabeti devam etmiş, Bartın takımı Zonguldak ve Karabük gibi sanayi merkezleriyle sık sık müsabakalarda karşı karşıya gelmiştir. 1942'de Bartın, Karabük Demir-Çelik takımı karşısında 3-0 mağlup olmuş, kötü hava koşulları ve saha şartlarının Bartın aleyhine olması maç sonucunu etkilemiştir.⁵⁷ Buna rağmen, aynı yıl Safranbolu karşısında alınan 3-1'lik galibiyet, Bartın futbolunun rekabet gücünü sürdürdüğünü göstermiştir.⁵⁸

1945 sonrası dönemde Bartın futbol faaliyetleri, Ereğli, Çaycuma, Safranbolu ve Devrek gibi komşu ilçelerle yapılan müsabakalar üzerinden devam etmiş, Ereğli'de kazanılan 2-0'lık galibiyet Bartın'ın futbol alanında bölgesel bir aktör konumunu pekiştirmiştir.⁵⁹

1947 yılında Devrek Halkevi gençlerinin Bartın'a gelişi ve yapılan futbol müsabakasının ardından düzenlenen sosyal etkinlikler, Halkevleri aracılığıyla sporun gençlik hareketliliği ve sosyal etkileşimi teşvik eden adımlardan biri olmuştur.⁶⁰ Yine bu dönemde Çatalağzı, Çaycuma, Ereğli ve Kozlu takımlarıyla yapılan maçlar, karşılıklı ziyaret ve müsabakalar, Cumhuriyet dönemi spor anlayışının dostane rekabet, gençlik kaynaşması ve sosyal bütünleşme süreçlerine katkı sağladığını göstermektedir.⁶¹

2.3. Güreş, Su Sporları, Avcılık ve Voleybol

Cumhuriyet Dönemi'nde sporun, yerel düzeyde modern biçimleriyle teşvik edilmesi çerçevesinde, Bartın'da güreş branşının gelişim gösterdiği görülmektedir. Özellikle Türk Hava Kurumu ve Halkevi organizasyonları aracılığıyla pehlivan güreş faaliyetleri düzenlenmiştir.

1930'lu yılların ortalarında Bartın'da gerçekleştirilen pehlivan güreşleri, bölgedeki profesyonel ve yarı profesyonel sporcuların rekabetine sahne olmuş ve halk eğlencesi işlevi de görmüştür. 1935 yılında düzenlenen müsabakalarda Filyoslu Hakkı Pehlivan, Zonguldaklı Feramiz ve Uluslu Sağır Ahmet gibi ünlü isimler başaltı ve baş kategorilerinde karşı karşıya gelmiştir.⁶²

⁵⁷ *Bartın*, 20 Mart 1942, s. 2.

⁵⁸ *Bartın*, 29 Ağustos 1942, s. 1.

⁵⁹ *Bartın*, 9 Ağustos 1945, s. 1.

⁶⁰ *Bartın*, 23 Ağustos 1947, s. 1.

⁶¹ *Bartın*, 12 Temmuz 1947, s. 1; *Bartın*, 9 Ağustos 1947, s. 1; *Bartın*, 28 Haziran 1949, s. 1.

⁶² *Bartın*, 5 Haziran 1935, s. 2.

Bunun yanında, Halkevi öncülüğünde gençler arasında güreş sporunun yayılması için çalışmalar yürütülmüş, Halkevi salonunda güreş için özel eğitim köşeleri hazırlanmış ve minder temin edilmiştir.⁶³ Bu faaliyetlerin gençlerde ciddi bir ilgi uyandırdığı, düzenlenen egzersiz müsabakalarının geniş izleyici kitlesi çektiği aktarılmıştır.⁶⁴

Türk Hava Kurumu ve Halkevi gibi oluşumlar tarafından organize edilen pehlivan güreşleri hem bölgesel rekabeti hem de milli spor bilincini pekiştirmesi bakımından önemlidir.⁶⁵ Özellikle Halkevi bünyesinde faaliyet gösteren Bartın Spor Kulübü'nün federe olmasından sonra 1937 ve 1938 yıllarında düzenlediği pehlivan güreşlerinin haftalık veya iki haftada bir periyotla tertiplenmesi, yerelde güreş sporunun kurumsallaşma çabasının önemli göstergelerinden biri olmuştur.⁶⁶

Cumhuriyet'in spora ve gençliğe verdiği önemin Bartın'daki yansımalarından biri de su sporları alanında gözlemlenmektedir. 1936 yılı itibarıyla Bartın Halkevi, su sporlarını özellikle kürek sporunu geliştirme yönünde somut adımlar atmıştır. Mevsimsel şartların elverişli hale gelmesiyle Halkevi, beş çifte ve iki futadan oluşan kürek takımlarını yeniden organize etmiş, malzeme bakım ve onarımlarını tamamladıktan sonra gençlerin idmanlara başlamasını sağlamıştır.⁶⁷

Bartın Halkevi öncülüğünde yürütülen avcılık faaliyetleri ise, erken Cumhuriyet döneminde sporun sosyal yardımlaşma ve kırsal kültürle bütünleşik kullanımının önemli örneklerinden birini teşkil etmiştir. Örneğin; 1935 yılından itibaren Halkevi Spor Komitesine bağlı Avcılar Kolu, haftalık grup avları düzenlemiş, elde edilen avlar Halkevine bağışlanarak fakir ve kimsesiz çocukların okul ihtiyaçlarının karşılanmasında kullanılmıştır.⁶⁸

Toplu sürekle avlarının geniş halk katılımıyla yapılması, özellikle köylülerin de bu organizasyonlara dahil edilmesi, sporun yerel dayanışma ve sosyal bütünleşme aracı olarak işlev görmesi bakımından önemlidir.⁶⁹ Genel olarak avcılık faaliyetlerine bakıldı-

⁶³ *Bartın*, 7 Mayıs 1936, s. 1.

⁶⁴ *Bartın*, 24 Eylül 1936, s. 2; *Bartın*, 18 Şubat 1937, s. 2.

⁶⁵ *Bartın*, 10 Eylül 1936, s. 1, 4; *Bartın*, 19 Ağustos 1937, s. 2.

⁶⁶ *Bartın*, 4 Kasım 1937, s. 2; *Bartın*, 1 Eylül 1938, s. 1.

⁶⁷ *Bartın*, 7 Mayıs 1936, s. 1.

⁶⁸ *Bartın*, 21 Kasım 1935, s. 2.

⁶⁹ *Bartın*, 20 Şubat 1936, s. 2.

ğında “Avcılar Bayramı” ve “Av Eğlencesi” gibi etkinliklerle avcılığın yerel düzeyde özendirilmeye çalışıldığı da görülmektedir.⁷⁰ Bu gelişmeler, avcılığın Bartın’da yalnızca bireysel bir spor değil, aynı zamanda sosyal yardımlaşmayı ve kırsal dayanışmayı teşvik eden bir spor faaliyeti haline getirildiğini göstermektedir.

Bartın’da göze çarpan spor branşlarından birisi de voleyboldur. Voleybolun özellikle eğitim kurumları aracılığıyla gençlik içinde yaygınlaştırılmaya çalışıldığı görülmektedir. 1941 yılı şubat ve mart aylarında Bartın Ortaokulu’nun spor sahasında düzenlenen Voleybol Birincilik Müsabakaları, yerel düzeyde rekabet ortamının oluşturulmasına katkı sağlamıştır.⁷¹

2.4. Cumhuriyet Dönemi Bartın’ında Bayramlarda Yapılan Spor Faaliyetleri

Cumhuriyet’in toplumsal dönüşüm hedefleri doğrultusunda spor, yalnızca bireysel gelişim değil, aynı zamanda sosyal dayanışma, ulusal birlik ve modernleşme aracı olarak konumlandırılmıştır. Bu perspektif, Bartın gibi taşra kentlerinde özellikle bayram kutlamaları çerçevesinde düzenlenen sportif etkinliklerde açıkça görülmektedir. 1930’lu ve 1940’lı yıllarda Bartın’da gerçekleştirilen çeşitli bayram törenleri, sporu hem görsel bir şölen hem de genç kuşakların fiziksel terbiyesini teşvik eden disiplinli bir uygulama olarak öne çıkarmıştır.

Bartın’da 1 Mayıs 1935 tarihinde ilk defa düzenlenen İdman Bayramı, bu anlamda önemli bir başlangıç noktası olmuştur. Etkinlikte stadyumda yapılan geçit resminin ardından beden eğitimi öğretmenleri tarafından organize edilen jimnastik gösterileri büyük beğeni toplamış, şenlikler voleybol ve Halkevi gençleri arasında oynanan futbol müsabakasıyla tamamlanmıştır.⁷²

Cumhuriyet rejiminin spor politikalarında Atatürk’ün 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun’a çıkışı, gençlik ve sporun sembolik keşif noktası olarak belirlenmiş ve 19 Mayıs tarihli törenler, tüm yurttaki olduğu gibi Bartın’da da yaygın bir şekilde organize edilmiştir. 1936 yılında, Ortaokulun 10 Mayıs’ta gerçekleştirmeyi planla-

⁷⁰ *Bartın*, 1 Ekim 1936, s. 4; *Bartın*, 22 Ekim 1936, s. 1; *Bartın*, 20 Ocak 1938, s. 1.

⁷¹ *Bartın*, 29 Mart 1941, s. 1.

⁷² *Bartın*, 1 Mayıs 1935, s. 1.

dığı şenliklerin Bakanlık genelgesi doğrultusunda 19 Mayıs'a alınması, sporun ulusal hafıza inşasında ne derece merkezi bir yere sahip olduğunu göstermektedir.⁷³

19 Mayıs 1936 tarihindeki törenler, Atatürk Büstü önünde yapılan resmi açılış, Ortaokul öğrencilerinin jimnastik hareketleri ve gösteri güreşleriyle geniş kitlelerin katılımıyla gerçekleştirilmiştir.⁷⁴ Bu süreçte, Parti ve Halkevlerine gönderilen genelge ile, 19 Mayıs kutlamalarının resmi mahiyet kazanmasa da devlet görevlilerinin de katılımının arzu edildiği, sporun kitlesel ve ideolojik yönünün pekiştirildiği görülmektedir.⁷⁵

1937 yılındaki törenler, oldukça geniş bir katılımımla, Cumhuriyet Meydanı'ndan başlayan yürüyüş, spor sahasındaki geçit resmi ve ardından gerçekleştirilen jimnastik, halat çekme, nişan atma, yaya ve bisiklet yarışları gibi etkinliklerle kutlanmıştır. Bartın Halkevi avcılarının havaya atılan yumurtaları vurarak sergiledikleri atıcılık gösterileri ise dönemin spor anlayışında, geleneksel unsurların modern spor gösterileriyle bir arada kullanıldığını ortaya koymaktadır.⁷⁶

Bir sonraki yıl da benzer bir program dahilinde, jimnastik hareketleri, spor müsabakaları ve avcılarının gösterileriyle şenliklerin sürdüğü belirtilmiştir.⁷⁷ 1941 yılı kutlamalarında ise öğrenciler, izciler, sporcular ve halkın katılımıyla gerçekleştirilen yürüyüşün ardından, Ortaokul öğrencileri arasında düzenlenen 100 metre, 1000 metre, bisiklet ve kızlar için 80 metre koşuları dikkat çekmiştir. Ayrıca voleybol ve hentbol müsabakalarının programa dahil edilmesi, branş çeşitliliğinin artırıldığını göstermektedir.⁷⁸ 1943 yılı 19 Mayıs törenlerinde ise geleneksel jimnastik gösterilerinin devam ettiği, sporun disiplin ve görsel estetik boyutunun ön planda tutulduğu aktarılmaktadır.⁷⁹

Kısacası Bartın'da bayramlara entegre edilen sportif faaliyetler, Cumhuriyet'in gençlik ve spor politikalarının taşra düzeyinde uygulama biçimini yansıtmakta, bu etkinlikler aracılığıyla hem ideolojik yönlendirme hem de toplumsal birliktelik pekiştirilmektedir.

⁷³ *Bartın*, 7 Mayıs 1936, s. 1.

⁷⁴ *Bartın*, 21 Mayıs 1936, s. 1.

⁷⁵ *Bartın*, 29 Nisan 1937, s. 1.

⁷⁶ *Bartın*, 20 Mayıs 1937, s. 1.

⁷⁷ *Bartın*, 26 Mayıs 1938, s. 2.

⁷⁸ *Bartın*, 28 Mayıs 1941, s. 1.

⁷⁹ *Bartın*, 25 Mayıs 1943, s. 1.

Jimnastik, atletizm, futbol, güreş ve avcılık gibi farklı dallarda organize edilen faaliyetler, sporun yalnızca bedensel değil, aynı zamanda kültürel, ideolojik ve sosyal bir inşa aracı olarak kullanıldığını göstermektedir.

3. Beden Terbiyesi Kanunu ve Bartın'da Gençlik Teşkilatı

1938 yılında kabul edilen ve 16 Temmuz 1938 tarihinde yürürlüğe giren Beden Terbiyesi Kanunu, erken Cumhuriyet döneminin gençlik politikalarında yeni bir safhanın başlangıcı olarak değerlendirilebilir. Kanun, özellikle gençlerin serbest zamanlarında disiplinli bir biçimde beden terbiyesi faaliyetleriyle meşgul edilmesini ve bu yolla bedensel, ruhsal ve askeri kabiliyetlerinin geliştirilmesini hedeflemiştir.⁸⁰

Kanun çerçevesinde gençlik çalışmaları, ülke genelinde Bakanlar Kurulu kararına bağlı olarak aşamalı biçimde uygulanmış ve öncelikli olarak belirlenen vilayetlerde 15-20 yaş aralığındaki erkek gençlerin kulüp ve grup faaliyetlerine katılımı zorunlu tutulmuştur.⁸¹ Bartın da bu uygulamanın dahil olduğu bölgeler arasında yer almış, 1940 yılı itibarıyla gençlik kulüplerinin kurulması ve gençlerin beden terbiyesi mükellefiyeti kapsamında organize edilmesi için gerekli idari ve hukuki adımlar atılmıştır.

Bartın'da uygulama süreci, vilayet ve kaza düzeyinde oluşturulan İstişare Heyeti ile başlamıştır. Heyet, askerlik şube reisi, belediye başkanı, hükümet tabibi, maarif temsilcisi, beden eğitimi öğretmeni ve polis memurundan oluşmuş, gençlerin tespiti amacıyla hane bazlı anketler yapılmış ve mükellefiyet yaşındaki gençlerin cetvelleri hazırlanmıştır. Sağlık muayenesinden geçirilen ve uygun bulunan gençler, 30 Ağustos 1940 tarihinde resmen açılan Gençlik Kulübü'ne kaydedilmişlerdir.⁸²

Bartın Gençlik Kulübü'nün ilk idare heyeti Rıza Polat başkanlığında oluşturulmuş, idari yapı, gençlerin düzenli şekilde haftalık beden terbiyesi ve spor eğitimleri almalarını organize etmiştir. Eğitimler haftalık dört saatlik zorunlu beden çalışmaları şeklinde planlanmış, bunlar askeri talim ve jimnastik ile spor ve oyun olmak üzere iki kategoriye ayrılmıştır.⁸³

⁸⁰ *Bartın*, 10 Ağustos 1940, s. 1.

⁸¹ *T.C. Resmî Gazete*, Sayı 3961, 16 Temmuz 1938.

⁸² *Bartın*, 10 Ağustos 1940, s. 1; *Bartın*, 24 Ağustos 1940, s. 1.

⁸³ *Bartın*, 12 Ekim 1940, s. 1.

Uygulamanın askeri disiplin boyutu da vurgulanmış, haftalık askeri talimler, Jandarma Komutan Vekili Üstçavuş Şahab Yurdağüven tarafından gerçekleştirilirken, spor çalışmaları ise Sıdkı Şanoğlu nezaretinde yürütülmüştür. Ayrıca atış talimleri için Zonguldak'tan silah, mühimmat ve diğer spor malzemeleri temin edilmiştir.⁸⁴

Gençlik teşkilatı uygulamasında disiplinin ve devam mecburiyetinin altı çizilmiş, programa katılmayan gençler hakkında yasal işlem başlatılacağı ifade edilmiştir. Bu durum, Cumhuriyet rejiminin gençlik üzerinde kurduğu modernleşmeci, disiplinli ve merkezîyetçi yaklaşımın yerel ölçekte de sıkı biçimde tatbik edildiğini göstermektedir.⁸⁵

Beden terbiyesi mükellefiyetinin kurumsallaşma sürecinde, gençlerin askeri talimlerde kullanacağı kıyafetler de standartlaştırılmış, üç model elbise Bartın'a gönderilmiş ve gençlerin bu elbiseleri 850 kuruş bedelle temin etmesi öngörülmüştür. Böylelikle devletin gençlik üzerinde görünür bir kimlik ve aidiyet inşa etme çabasında olduğu görülmüştür.⁸⁶

Kısacası İkinci Dünya Savaşı'nın etkilerinin hissedilmeye başlandığı bu dönemde çıkarılan Beden Terbiyesi Kanunu, Türkiye'de gençliği sporun yanında askeri hazırlık ve toplumsal disiplin ekseninde de şekillendirmesi bakımından önemli bir adım olmuştur. Bartın örneği, bu sürecin taşra düzeyindeki pratik karşılığını ve erken Cumhuriyet'in gençlik politikalarının yerel organizasyon biçimlerini göstermesi bakımından değerlidir.

4. Bartın'da Spor Sahaları ve Tesisleşme Faaliyetleri

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Bartın'da sportif altyapının geliştirilmesine yönelik faaliyetler, büyük ölçüde Halkevi ve yerel idarelerin öncülüğünde yürütülmüştür. Özellikle 1930'ların ortalarından itibaren sporun kitlelere yayılması amacıyla saha ve tesis düzenlemeleri dikkat çekmektedir.

Halkevi yönetimi, kış mevsiminin sona ermesiyle birlikte spor faaliyetlerine hız verme kararı almış ve bu kapsamda mevcut spor alanlarının yetersizliğini gündeme getirmiştir. Bu doğrultuda, 1936 yılında sahaya bitişik bir tarlanın satın alınması için girişimde bulunulmuştur. Mülk sahibiyle yapılan pazarlık sonucunda muta-

⁸⁴ *Bartın*, 16 Temmuz 1941, s. 1.

⁸⁵ *Bartın*, 16 Temmuz 1941, s. 1.

⁸⁶ *Bartın*, 1 Ekim 1941, s. 2.

bakata varıldığı ve spor sahasının fenni esaslara uygun şekilde genişletileceği belirtilmiştir.⁸⁷ Ancak takip eden süreçte arazi sahibinin temsilcisiyle uzlaşamadığı, dolayısıyla genişletme çalışmalarının bir süre askıya alındığı anlaşılmaktadır.⁸⁸

1937 yılı itibarıyla Bartın Halkevinin spor faaliyetlerine yönelik yeni yatırımlar başlattığı görülmektedir. Bu çerçevede, mevcut futbol sahasının bitişiğinde çift maçlara uygun büyüklükte bir tenis kortunun yapımına başlanmış, aynı dönemde Asma köprü civarında deniz sporlarına yönelik bir kayıkhanesi inşasına girilmiştir.⁸⁹ Tenis kortunun direk ve tel düzenlemeleri tamamlanmış, kort yüzeyinin sıkılaştırılması sağlanmıştır.⁹⁰ 19 Mayıs 1937 Gençlik ve Spor Bayramı vesilesiyle tamamlanan tenis kortu, resmî törenle hizmete açılmış, ayrıca kortun yanına bir voleybol sahası da eklenmiştir.⁹¹

Bartın Ortaokulu da öğrenci aidatlarıyla oluşturulan “Okul Oyun Yuvası” aracılığıyla spor alanlarının geliştirilmesine katkı sağlamıştır. 1941 yılı itibarıyla yağışlar sonrası kullanılamayan okul spor sahası kanalizasyon çalışmasıyla düzenlenmiş, voleybol sahası ve kum havuzu kurulmuş, ayrıca parmaklıklar, masa tenisi ve atletizm malzemeleri temin edilmiştir. Basketbol sahasının ise kısa sürede hizmete alınacağı bildirilmiştir.⁹²

1945 yılında Asma'daki spor alanının kapsamlı bir biçimde düzenlenmesi yönünde önemli adımlar atılmıştır. Beden Terbiyesi İlçe İstişare Kurulu ve Parti talimatı doğrultusunda saha çevresinin parmaklıklarla kapatılması, bataklık alanların ıslah edilmesi ve futbol sahası çevresine voleybol, hentbol, atlama alanları ile yüzme havuzu inşa edilmesi kararlaştırılmıştır. İlgili çalışmalar için belediye ödeneğinden 2500 liralık kaynak tahsis edilmiştir. Ayrıca voleybol, hentbol ve jimnastik malzemeleri Halkevi tarafından sağlanmıştır.⁹³

Son olarak basında tespit edilen bilgiye göre 1949 yılı itibarıyla Asma spor alanının kamulaştırma işlemi tamamlanmış ve hak sahiplerine ödemeler yapılmıştır. Alanın düzenlenmesine başlanacağı, çevresinin ise geçici olarak dikenli tellerle çevrileceği açıklanmıştır.⁹⁴

⁸⁷ *Bartın*, 19 Mart 1936, s. 1.

⁸⁸ *Bartın*, 7 Mayıs 1936, s. 1.

⁸⁹ *Bartın*, 8 Nisan 1937, s. 1.

⁹⁰ *Bartın*, 15 Nisan 1937, s. 1.

⁹¹ *Bartın*, 6 Mayıs 1937, s. 2.

⁹² *Bartın*, 5 Şubat 1941, s. 2.

⁹³ *Bartın*, 30 Ağustos 1945, s. 1.

⁹⁴ *Bartın*, 23 Haziran 1949, s. 1.

Bunların yanında Bartın Ortaokulunun ilk müdürlerinden İhsan Atukeren'in kaleme aldığı eserinde Gazhane civarı, Kaynarca ve Mezbahabaşı noktalarından güreş toplantı yerleri olarak, Kagiller, Yirmibeş kuyusu, Gürgenpınarı ve Boğaz, Askersuyu, Amasra'dan ise gezinti yerleri olarak bahsedilmektedir.⁹⁵

Tüm bu süreç, Bartın'da sporun yaygınlaşması yönünde fiziki altyapının sistemli şekilde geliştirildiğini ortaya koymaktadır. Özellikle Halkevi'nin ve yerel idarenin öncülüğünde yürütülen saha genişletmeleri, tenis ve voleybol sahalarının kurulması, yüzme ve deniz sporlarına yönelik yatırımlar, Bartın'da modern spor kültürünün oluşturulmasına önemli katkılar sağlamıştır.

Sonuç

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye genelinde olduğu gibi Bartın'da da spor, yalnızca fiziksel bir faaliyet alanı olmaktan öte, gençliğin disipline edilmesi, ulusal dayanışmanın pekiştirilmesi ve modern toplum inşasının yerel ölçekte yaygınlaştırılması amacıyla stratejik bir araç olarak kullanılmıştır. 1923-1950 yılları arasında Bartın'da sporun gelişim süreci, sivil toplum inisiyatiflerinden devletin merkezî politikalarına evrilen çift yönlü bir dönüşümü yansıtmaktadır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Bartın'daki sportif faaliyetler büyük ölçüde bireysel girişimler ve yerel derneklerin çabalarıyla şekillenmiştir. Özellikle 1920'li yıllarda Türk Ocağı, Birleşme Yurdu ve Kardeşlik Yurdu gibi yapılanmalar, hem sportif hem de kültürel etkinlikler yoluyla gençliğe yönelik örgütlenme pratiklerinin öncüsü olmuştur. Futbol, at yarışları, güreş ve voleybol gibi branşlarda düzenlenen müsabakalar, Bartın'da sporun toplumsal kabul görmesini sağlamış, aynı zamanda sporun bir eğlence, sosyal kaynaşma ve kültürel temsil aracı olarak benimsenmesine katkı sunmuştur. 1925-1930 yılları arasında Bartın Türk Ocağı öncülüğünde düzenlenen futbol karşılaşmaları ve at yarışları, dönemin sportif yaşamının örgütlü biçimde ivme kazandığının göstergesidir.

Özellikle 1930 sonrasında, Türkiye genelinde olduğu gibi Bartın'da da sporun daha sistemli ve yaygın bir çerçevede ele alınması ihtiyacı doğmuştur. 1935 yılında Halkevlerinin kurulmasıyla birlikte, bu ihtiyaç yerel düzeyde somut karşılık bulmuştur. Bartın Halkevi'nin

⁹⁵ İhsan Atukeren, *Bartın Çevresi ve Ortaokulu*, Ülkü Basımevi, İstanbul, 1939, s. 23-24; Kemal Samancıoğlu, *İktisat ve Ticaret Bakımından Bartın*, Bartın Valiliği ve Belediyesi, Bartın, 1999, s. 115.

açılışı, bölgedeki spor faaliyetlerinin kurumsal ve kapsamlı zemine kavuşmasında önemli bir dönüm noktası olmuştur. 1935 yılı itibariyle Halkevi bünyesinde oluşturulan Spor Komitesi, futbol, güreş, binicilik, su sporları ve avcılık gibi çok sayıda branşta organizasyonlar tertip etmiştir. Bu kapsamda, 1937 yılında Bartınspor'un federe edilerek bölge maçlarına dahil olması, Bartın'daki spor kültürünün gelişiminde kayda değer bir aşama olarak öne çıkmaktadır.

Bartın Halkevi Spor Komitesi'nin faaliyetleri, yalnızca sportif müsabakalarla sınırlı kalmamış; aynı zamanda gençlerin ideolojik, ahlaki ve sosyal yönden disipline edilmesini de hedeflemiştir. Özellikle Halkevi raporlarında yer alan sportif programların, köy gezileri, avcılık etkinlikleri ve beden eğitimi ağırlıklı organizasyonlarla iç içe yürütülmesi, sporun Cumhuriyet ideolojisinin bir uzantısı olarak konumlandırıldığını göstermektedir. Aynı şekilde, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı kutlamaları çerçevesinde düzenlenen spor şenlikleri, dönemin gençlik politikalarının yerel tezahürü olarak dikkat çekmiştir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, 1923-1950 dönemi Bartın spor tarihi, modernleşme politikalarının yerel düzeyde sivil toplum yapıları ve devlet destekli örgütlenmeler aracılığıyla hayata geçirildiği bir süreci yansıtmaktadır. Bu bağlamda, Bartın örneği, erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde sporun ulus inşası ve toplumsal dönüşüm projelerinin önemli bir bileşeni olduğunu gösteren özgün bir yerel örnek olarak öne çıkmaktadır.

KAYNAKLAR

ALİŞ, İ. Cemal, "At Yarışları ve Atıcılık", *Bartın*, 20 Ağustos 1936, s. 1, 4.

_____, "Bartın Halkevi", *Bartın*, 20 Şubat 1935, s. 1.

_____, "Binicilik", *Bartın*, 9 Ocak 1936, s. 1.

_____, "Futbol Maçı", *Bartın*, 12 Eylül 1933, s. 1.

_____, "Halkevi Hazırlığı", *Bartın*, 7 Mart 1934, s. 1.

ASMA, Çetin, *Bartın'da Yerel Basın 1924-2012*, Bartın Belediyesi Kültür Yayınları, Bartın, 2012.

AŞÇIOĞLU, Erkan, *Bartın*, Bartın Ticaret ve Sanayi Odası Yayını, 2001.

_____, *Bartın ve Kökleri*, Bartın, 2006.

_____, *Bartın'da Tarih*, Sargın Ofset Matbaacılık, Bartın, 2011.

- ATUKEREN, İhsan, *Bartın Çevresi ve Ortaokulu*, Ülkü Basımevi, İstanbul, 1939.
- AYHAN, Betül, BOZKUŞ, Taner ve ASMA, Çetin, *Erken Cumhuriyet'ten İl Sürecine Bartın Spor Tarihi 1923-1991*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2020.
- AYHAN, Betül ve BOZKUŞ, Taner, "Cumhuriyet Döneminde Bartın'da Modern Spor Faaliyetlerinin Temellerini oluşturan Bartın Halkevi Spor Komitesi Raporlarının İncelenmesi (1935-1951)", *International Journal of Contemporary Educational Studies*, 6 (2), December 2020, s. 272-285.
- Bartın*, 1924-1950 arası nüshaları.
- Bartın İli Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Eğitim*, Haz. Ali Rıza Yılmaztürk-Mehmet Demircioğlu, Bartın İl Eğitim Müdürlüğü, Bartın, 1998.
- BAYRI, Hasan, "Tarihi ve Tatlı Anılar - Kardeşlik Yurdu", *Bartın*, 30 Mayıs 1985, s. 2.
- CANSEVER, Nurettin, *Bütün Yönleriyle Bartın*, Ersi Kollektif Şirketi Matbaası, İstanbul, 1965.
- ÇELİKDÖNMEZ, Ömür, "Bartın Türk Ocağı (1914-1931)", *Türk Yurdu*, 313, Eylül 2013, s. 68-71.
- ÇİLSÜLEYMANOĞLU, Selahattin, *Bartın Halk Kültürü*, Cilt 1, Eser Matbaacılık, Bartın, 1996.
- KARAER, İbrahim, *Türk Ocakları (1912-1931)*, Türk Yurdu Neşriyatı, Ankara, 1992.
- NAMAL, Yücel, *Zonguldak Türk Ocakları (Zonguldak, Devrek, Bartın, Kdz. Ereğli) 1923-1931*, Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 2014.
- ÖZENER, Necati, "Futbolun Bartın'a Gelişi", *Bartın*, 12 Kasım 1988, s. 3.
- SAMANCIOĞLU, Kemal, *İktisat ve Ticaret Bakımından Bartın*, Bartın Valiliği ve Belediyesi, Bartın, 1999.
- T.C. Resmî Gazete*, Sayı 3961, 16 Temmuz 1938.
- TUNCCEL, Metin, "Bartın", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 5, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992.
- TUNCER, Hüseyin, HACALOĞLU, Yücel ve MEMİŞOĞLU, Ragıp, *Türk Ocakları Tarihi Açıklamalı Kronoloji 1912-1997*, Cilt 1, Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 1998.
- Türk Yurdu*, 9. Cilt (16-2), (1925), ed. Murat Şefkatli, Tutibay Yayınları, Ankara, 2001.

ZONGULDAK'TA TENİS VE FENER MAHALLESİ*

Çağlar TAN*

Giriş

Dünya üzerinde popüler spor türlerinden biri olan tenisin tarihsel kökenine ilişkin farklı görüşler ortaya atılmıştır. Bazı kaynaklar tenisin kökenini Antik Roma Dönemi'nde çıplak el ile ya da eldiven ile oynanan trigon adlı bir oyuna dayandırmaktadır. Kimi kaynaklarda ise Meksika'da Toltec adlı yerliler tarafından oynanan bir oyunun tenis olabileceğinden söz edilmektedir.¹ Fakat modern anlamda tenis sporunun kökeni daha çok XIII. yüzyıl Avrupa ülkelerinden Fransa'da, kralın huzurunda oynanan ve avuç içi oyunu (jeu de paume) olarak bilinen bir oyuna bağlanmaktadır.² Fransa'dan sonra dünya üzerindeki ilk rotası İngiltere olan ve ilk zamanlar yalnızca asillere özgü bir oyun olan tenis zamanla sıradan halk tarafından da ilgi görecektir. Zaman içerisinde, çıplak el ile oynandığı için can yakan oyunun kurallarında birtakım değişikliklere gidilmiştir. Örneğin 1500'lü yıllara gelindiğinde oyunda artık çıplak el yerine sopa ve tahta kullanılmaya başlanmıştır.³ Bu değişiklik aynı zamanda modern anlamda rakete geçişin de ilk aşaması olarak kabul görmektedir. XVIII. yüzyıla gelindiğinde tenis artık ilk dönemlerdeki gibi 24

* Bu çalışma Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda 2015 senesinde tamamlanan "20. Yüzyılın İlk Yarısında Zonguldak: Gündelik Yaşam ve Siyaset" isimli yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

* Dr. Öğr. Üyesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Kadirli Sosyal ve Beşerî Bilimler Fakültesi, Osmaniye, caglartan40@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0651-884X.

¹ Gül Arslan ve Hakan Türkcan, *Bireysel Sporlar- Tenis Kitabı*, Devlet Kıtapları, s. 13; Zafer Kalafat, "Zonguldak'ta Tenis", *Zonguldak'ta Spor 07 Bienali Bildiriler Kitabı*, Halkın Sesi Matbaası, Zonguldak, 2010, s. 150.

² Arslan ve Türkcan, *age*, s. 13.

³ Fatih Doğan, *12-14 Yaş Grubu Tenisçilerin Tenise Özgü Becerilerinin İncelenmesi ve İlişkilendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bartın, 2021, s. 9.

oyun olarak değil, 3 dizi üzerinden 6 oyun olarak oynanmaya başlanmıştır. XIX. yüzyılın sonlarında kurumsal bir nitelik kazanan tenis resmî anlamda ilk kulübüne de İngiltere'de kavuşmuştur. Bu yıllar aynı zamanda tenisin bir başka kıtada, Amerika'daki, serüveninin de başlangıcına denk düşmektedir.⁴

Tenisin Türkiye'deki öyküsünü başlatanlar ise oyunu Fransızlardan transfer eden İngilizler olmuştur. 1900'lü yılların hemen başlarında İngiliz diplomatlar arasında düzenlenen müsabakalara İstanbul'da Tarabya, Kadıköy, Küçük Moda; İzmir'de ise Bornova ve Karşıyaka gibi yerler ev sahipliği yapmıştır.⁵ Türkiye'deki tenis müsabakalarına da kurumsal bir kimlik kazandırmak isteyen İngilizler Kadıköy'de bir tenis kulübü dahi kurmuşlardır.⁶ Kaynaklar, Türkiye'de tenisin ilk oynanma tarihinin 1915 yılı olduğunu ifade etmektedir.⁷ Oysa döneme şahitlik edenlerin hatıratlarına bakıldığında, bu tarih öncesinde de İstanbul'un bazı semtlerinde ve kimi spor kulüpleri bünyesinde tenis oynandığı anlaşılmaktadır.⁸ Bununla birlikte Türkiye'de ilk tenis hareketi Fuat Hüsnü Kaynarcan öncülüğünde Fenerbahçe tenis şubesinin kurulması ile başlamıştır.⁹ Cumhuriyet'in ilanı sonrasında Türkiye İdman Cemiyeti bünyesinde kurulan ilk tenis federasyonunun başkanlığını ise Server Bey yapmıştır.¹⁰ 1930 yılında Atina'da düzenlenen Balkan Oyunları Türk tenisçilerinin ilk millî karşılaşmaları olmuş ve bu şampiyonada ilk uluslararası başarılar Bulgaristan, Yunanistan ve Romanya karşısında elde edilmiştir.¹¹ İlk yıllar Türkiye İdman Cemiyeti çatısı altında teşekkül eden tenis federasyonu 1939'da bağımsız bir kuruma dönüşmüştür. Türkiye'de tenis sporuna ilişkin eğitimler ancak 1950'li yıllardan itibaren önem kazanmıştır.¹²

1900'lü yılların başlarında tenis İstanbul ve İzmir gibi büyük şehirlerde İngiliz diplomatlar tarafından Türk halkına tanıtılırken,

⁴ Kalafat, agm, s. 151.

⁵ Kalafat, agm, s. 151; Arslan ve Türkcan, age, s. 15.

⁶ Arslan ve Türkcan, age., s. 15.

⁷ Arslan ve Türkcan, age, s. 15; Ufuk Erkoçkar, *Türkiye'de Spor Dergiciliğinde Tenisin Yeri ve Önemi: Tenis Dünyası Dergisi Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2012, s. 38.

⁸ Ruşen Eşref Ünaydın, *Galatasaray ve Futbol: Hatıralar*, Yenilik Basımevi, 1957, s. 148.

⁹ Erkoçkar, agt, s. 38.

¹⁰ Erkoçkar, agt, s. 38; Kalafat, agm, s. 152.

¹¹ Erkoçkar, agt, s. 38; Kalafat, agm, s. 152.

¹² Erkoçkar, agt, s. 38.

Anadolu'nun küçük bir taşra kentinde yine seçkin bir gruhun himayesinde varlık göstermeye hazırlanıyordu. Burası Fransız mühendisler başta olmak üzere çok sayıda ecnebi unsurun yaşadığı, kömür cevherinin başkenti Zonguldak'tı. İstanbul ve İzmir'de tenis müsabakalarının düzenlendiği aynı yıllarda havzada kömür işletme imtiyazını elinde bulunduran Fransız Ereğli Şirket-i Osmaniyesi yönetim merkezini Ereğli'den Zonguldak'a taşıyarak bir bakıma bu sportif faaliyetin Zonguldak'ta başlamasına öncülük edecekti.¹³ Başlangıçta bu taşınma kararı yönetsel bir tercih olarak görünse de Zonguldak'ı ve Zonguldak halkının gündelik alışkanlıklarını önemli ölçüde değiştirecekti. Bahse konu taşınma sonrası günümüzde Yayla Mahallesi olarak bilinen ve bugünkü limanın hemen üst kısmında yer alan "güzel ve konforlu Fransız tipi yapılardan oluşan"¹⁴ Fener semti ortaya çıkacaktır. Diğer taraftan, Fransa'dan Zonguldak'a geçici olarak gelen ya da kalacak yeri henüz belli olmayan mühendisler de unutulmamış ve onlar için de aynı semtte Yayla Konağı adı verilen bir yer daha hazırlanmıştır.¹⁵ Böylece, dönemin sosyal ve kültürel koşullarının çok daha üstünde olanakları bünyesinde barındıran Fener semti sahip olduğu bu zengin sosyal donatı ve kültürel renkliliğiyle zamanın Suadiye, Moda ve Nişantaşı gibi İstanbul semtleriyle dahi mukayese edilmiştir.¹⁶

Fener semtini Zonguldak'ta ayrıcalıklı kılan ve sosyete arasında adından çokça söz ettiren bu sosyal donatılardan birisi de hiç şüphesiz Yayla Konağı'nın yanı başında yabancı mühendislerin oynaması için yapılan tenis kortu olmuştur. O dönem için mühendisler oynarken Zonguldak halkının sadece seyirci olarak iştiğal ettiği Yayla Mahallesi'ndeki tenis müsabakalarını izleyebilmek aynı mahallede tertip edilen en az sinema, balo ya da yemek davetine katılabilmek kadar ayrıcalıklı kabul edilmiştir. Fener semtindeki tenis oyunlarına zamanla Zonguldak halkının ilgisi de artmış ve semt

¹³Hamdi Genç, "Maden Havzasında Modern Bir Şehrin İnşası: Zonguldak (1840-1920)", *Selçukludan Cumhuriyete Şehir Yönetimi*, ed. Erol Özvar ve Arif Bilgin, Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yayınları, İstanbul, 2008, s. 409.

¹⁴ Çağlar Tan, 20. Yüzyılın İlk Yarısında Zonguldak: Gündelik Yaşam ve Siyaset, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2015, s. 18.

¹⁵ Osman Atilla Poshor, *Fener'in Çocukları*, Promat Yayınları, İstanbul, 2012, s. 20; Tan, *agt*, s. 18.

¹⁶ Tunç Çelebi, "Bizim Fener Mahallemiz", *Zonguldak Kent Tarihi "05 Binali Bildiriler Kitabı*, Ezgi Matbaası, Zonguldak, 2006, s. 251.

oyunu izlemeye gelen Zonguldaklılarla dolup taşmıştır.¹⁷ Cumhuriyet'in ilk yıllarında bölgeyi ziyaret eden bir İngiliz seyyah da anılarında Zonguldak'ın içerisinde adeta bir "koloni"¹⁸ olarak varlık gösteren bu Fransız mahallesine¹⁹ kayıtsız kalamamıştır. Seyahati sonrası kaleme aldığı *A Turkish Kaleidoscope* adlı eserinde şehirde karşılaşmış olduğu manzaraya ilişkin "*medeniyetin küçük ve gözlerden uzak kalmış ileri karakolu*" değerlendirmesini yapan Sheridan'a göre Zonguldak'ı diğer Karadeniz şehirlerinden ayırtıran muhtemelen sadece kömür madenlerinin önemli bir bölümünü işleten Fransız *Heraclée Şirketi'nin* Zonguldak'ta inşa ettirdiği gözle görülür üst yapı olanakları değildi. Çünkü yabancı sermaye sahipleri Zonguldak'a yalnızca somut yatırımlarla değil, beraberinde kendi kültür, gelenek ve gündelik alışkanlıklarıyla da gelmişlerdi. Bu anlamda günümüzde Yayla Mahallesi olarak bilinen, dönemin Frenk mahallesinde aileleriyle birlikte Fransız tipi evlerde yaşayan Avrupalı mühendislerin Zonguldak halkına tanıttığı kültürel unsurlardan biri de tenis olmuştur. Fener semtinin kurulmasıyla birlikte renklenerek sosyal hayatın önemli etkinliklerinden biri olan tenis için hiç vakit kaybedilmeden kortlar inşa edilmiş, 1940'lı yıllara gelindiğinde tenis yalnızca aralarında Fransız ve İtalyan misyon temsilcileri ve ailelerinin yer aldığı yüksek kültüre hizmet eden bir sportif faaliyet değil aynı zamanda Zonguldak halkının da ilgi gösterdiği bir spora dönüşmüştür. Buradan hareketle bu araştırma Karadeniz Bölgesi'nde tenis sporuyla ilk tanışan yerlerden biri olan Zonguldak'ta tenis kültürünün gelişimini

¹⁷ Bilge İmamoğlu, *Workers' Housing Projects by Seyfi Arkan in The Zonguldak Coalfield: A Case of Modernization in Early Republican Period*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2003, s. 10.

¹⁸ Clare Sheridan, *Sade Türk Kahvesi*, çev. Zeynep Güden, Arion Yayınevi, İstanbul, 2004, s. 103.

¹⁹ Bugün Yayla Mahallesi olarak adlandırılan ve o dönem yalnızca Fransız yönetici ve mühendislerin yaşadığı, bu haliyle bir koloni görünümünde olan Fener Mahallesi'nin o dönemki manzarası birçok edebi eserde tasvir edilmiştir. Örneğin, Nahid Sırrı Örik *Kıskanmak* adlı öyküsünde bu mahallede birkaç üst düzey yetkiliden başka Türk'ün yaşamadığına dikkat çekmiştir. Yine başka bir öyküsünde Örik, Zonguldak halkı ile Fener semti arasında örülen bu sosyal duvarları şöyle ifade etmiştir: "Ecnebi şirketlerinin ocaklarında imtiyazlı ve tamamıyla ayrı bir alem teşkil eden bu Avrupalı mühendisler muhitine ehemmiyetsiz bir Türk memurun karışması prensiplere tamamen mugayirdi..." Bkz. Nahid Sırrı Örik, *Kıskanmak*, Oğlak Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 28-40; Nahid Sırrı Örik, *Kırmızı ve Siyah-Hikâyeler 2*, yay. haz. M. Kayahan Özgül ve Vahide Bilgi, Oğlak Yayıncılık, İstanbul, 1997, s. 34-35.

ve Zonguldak halkının tenis ile tanışma sürecini ele almaktadır. Bu doğrultuda tenisin Zonguldak'ta 1950 başlarına değin geçirdiği serüven çoğunlukla edebi kaynaklar temelinde tarihsel bir perspektifle ortaya konmak istenmektedir.

1. Zonguldak'ın Spor Geçmişi

Zonguldak'ın tarih sahnesine Uzun Mehmet isimli bir kömür kaşifinin omuzları üzerinde yükseldiği bilinen bir gerçektir. Bunun öncesinde Zonguldak olarak bilinen yer etrafı sazlık ve bataklıklarla çevrili, küçük tahta bir iskeleden ibaret ve gelişmesi neredeyse mümkün görünmeyen bir yerdir.²⁰ Fakat 1800'lü yılların ortalarında keşfedilen kömürün yer altından gün yüzüne çıkarılmasıyla birlikte bölgede bir hareketlilik başlamış, üretimde ihtiyaç duyulan uzman işgücü ilk zamanlar yabancı işçilerden karşılanmıştır. Böylece havzada faaliyet gösteren yabancı işletmelerin sayısı zamanla çoğalmış ve 1893'e gelindiğinde Zonguldak kömür madenlerinin büyük bir kısmını 1937'de havza devletleştirilinceye değin işletecek olan Fransız sermayeli Ereğli Şirketi bölgeye adım atmıştır. Başlangıçta Ereğli'de faaliyet gösteren şirketin merkezini Zonguldak'a taşımasıyla birlikte şehir bir yandan idari bakımdan gelişme göstermiş diğer yandan ise Zonguldak halkının sakin ve olağan gündelik yaşantısı da değişmeye hatta renklenmeye başlamıştır. Bir başka deyişle başta Ereğli Şirketi olmak üzere havzada kömür işleten şirketlerin sayısı çoğaldıkça Zonguldak, sanayi ve sosyal tesislerin çevresinde yerleşim yoğunluğunun arttığı bir kent konumuna yükselmiştir.²¹

Bugünkü Zonguldak şehir merkezinin içerisinde kalan bu sosyal tesislerin önemli bir bölümü spora yönelik inşa edilmiş alanlar olmuştur. Bu nedenle 1920'li yılların başlarında Zonguldak halkı atıcılık, binicilik, cirit ve güreş gibi ata sporlarının yanı sıra başta tenis olmak üzere futbol, atletizm ve voleybol gibi modern sporlarla da tanışmıştır. Bu modern sporlar içerisinde halkın en fazla ilgi gösterdiği türlerin başında ise futbol gelmekteydi. Bölge halkına futbolu tanıtanlar da tenis sporunda olduğu üzere Fransızlar olmuştur. 1922 yılına değin Fındıksuyu ve İncirsuyu sahalarında Fransızlar tarafından oynanan futbol 1923 tarihinden sonra Zonguldaklı gençler tarafından da ilgi görmeye ve oynanmaya başladı.²² Bu ilgi neticesinde

²⁰ Tan, *agt*, s. 2.

²¹ Ekrem Murat Zaman, "Zonguldak'ta Spor", *Zonguldak'ta Spor'07 Bienali Bildiriler Kitabı*, Halkın Sesi Matbaası, Zonguldak, 2010, s. 181.

²² Kemal Köksal, *Zonguldak Bölge Sporunda 50 Yıl 1923-1973*, Maden İşçileri Sendikası Matbaası, Zonguldak, 1973, s. 6.

aynı yıllarda Zonguldak'ın ilk futbol kulübü yeşil kırmızı renkleri ve Işıkocağı adıyla birkaç zengin Zonguldaklı çocuk öncülüğünde kuruldu.²³ Sonraki yıllarda futbola olan ilginin artmasıyla birlikte yeni futbol kulüpleri de açıldı. Bunlar içerisinde en bilinenleri sarı kırmızı forma renkleriyle İdmanbirliği futbol kulübü ile 1924 yılında açılan Maden Mühendis Mektebi bünyesinde kurulan Karaelmas Spor Kulübü'ydü.²⁴ Karaelmas Spor Kulübü yalnızca futbol ile değil aynı zamanda atletizm, voleybol ve tenis gibi dallarda da faaliyet gösteriyordu. Bu kulüplerin aynı yıllarda Kozlu'da bulunan Macar futbol kulüpleriyle olan karşılaşmaları Zonguldak halkının futbola olan ilgisini daha da artırmıştı.²⁵ Işıkocağı ve İdmanbirliği adlı iki futbol kulübünün faaliyetleri 1926 yılına kadar devam etmiş ve bu tarihten sonra lağvedilen iki kulüp yerine Zonguldak Türk Ocağı futbol takımı kurulmuştu.²⁶ Şehirdeki futbol müsabakalarına yön veren Zonguldak Türk Ocağı futbol takımı yalnızca ilçedeki kulüplerle değil, Galatasaray, Fenerbahçe ve Beşiktaş gibi büyük kulüpleri de Zonguldak'a davet ederek karşılaşmalar gerçekleştirdi.²⁷ Zonguldak Türk Ocağı'nın faaliyet gösterdiği spor türü yalnızca futbol değildi. Bunun yanı sıra voleybol ve tenis gibi sporlarda da faaliyetler gösteriliyor ve bünyesinde teşekkül ettiği kulüpler ile ocak binasında düzenli olarak toplantılar gerçekleştiriliyordu.²⁸

1932 yılı Şubat ayı sonrası Zonguldak'ta spora ağırlıkla yön veren kurum halkevleri oldu. Zira halkevlerinin resmî kuruluş yönergesi kuruma "... Türk gençliğinde ve Türk halkında spor ve beden hareketlerine sevgi ve alaka uyandırmalı..." vazifesini yüklemişti.²⁹ Bu misyonla yola koyulan Zonguldak Halkevi'nce hazırlanan bir senelik faaliyet raporunda üstlenilen bu vazife "Futbol, tenis, denizcilik sporlarının memlekette teammümüne çalışmaktadır." sözleriyle ifade bulmuştu.³⁰ Böylelikle 1932 tarihinden itibaren futbol turnuvaları başta olmak üzere tenis, voleybol gibi sporlar ile yüzme ve diğer

²³ *Zonguldak Bölge Sporunda 50 Yıl 1923-1973*, s. 6.

²⁴ Zaman, age, s. 183; *Zonguldak Bölge Sporunda 50 Yıl 1923-1973*, s. 6.

²⁵ *Zonguldak Bölge Sporunda 50 Yıl 1923-1973*, s. 6.

²⁶ Yücel Namal, *Zonguldak Türk Ocakları (1923-1931)*, Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 2014, s. 57.

²⁷ *Zonguldak*, 5 Eylül 1927, s.1; *Zonguldak*, 5 Eylül 1929, s.1-2; *Zonguldak*, 6 Senteşrin (Kasım) 1930, s. 2.

²⁸ BCA, 490. 1/ 69-262-2, s. 78.

²⁹ C.H.F. *Halkevleri Talimatnamesi*, Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1932, s. 12.

³⁰ *Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyet Raporları Hulasaları*, Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1934, s. 80.

deniz sporları, at koşuları, çeşitli av sporları, serbest güreş çalışmaları ve izcilik etkinliklerinin çoğu halkevleri uhdesinde yapıldı.³¹ Kurum bünyesinde gerçekleştirilen spor müsabakalarına geniş katılımın sağlanması amacıyla ise gençlik kulüpleri kuruldu. Kulüpler arası müsabakalar için mevcut spor alanı yeterli gelmeyince yerine yeni şehir stadı inşa edildi.³² Aynı yıllarda faaliyet göstermeye başlayan yeni spor kulüpleri ile Zonguldak'ın spor hayatı daha da canlanmış; İşçi Gücü, İdman Ocağı, Kozluspor ve Zonguldak Spor kulüpleri yetiştirdikleri önemli sporcular ile adından söz ettiren kulüplerden olmuşlardır.³³

1936 yılına kadar Türk İdman Cemiyeti, sonrasında ise Türk Spor Kurumu bünyesinde bulunan spor sorumluluğu 29 Haziran 1938 tarihinde kabul edilen 3530 sayılı Beden Terbiyesi Kanunu ile devletin uhdesine geçti.³⁴ Kanuna bağlı olarak Beden Terbiyesi Müdürlüğünün kurulmasıyla birlikte Zonguldak'ta teşekkül eden gençlik kulüpleri ile Ereğli Kömür İşletmelerine (EKİ) bağlı spor kulüpleri arasında futboldan minder güreşine, yüzmeden atıcılığa, atletizmden tenis, voleybol ve hatta kürek yarışlarına kadar pek çok spor türünde karşılaşmalar düzenlendi. Diğer taraftan 1938 yılına kadar Fındıksuyu ve İncirsuyu sahalarında varlık gösteren Zonguldak sporunun şehir stadyumuna taşınmasıyla birlikte Zonguldak'ta ismini Türkiye çapında duyuracak sporcular yetiştirmeye başlamıştır.³⁵ Aynı yıllarda Fransız sermayeli Ereğli Şirketinin satın alınarak devletleştirilmesinden sonra gerek çalışma koşulları gerekse sosyal hayatın canlandırılmasına yönelik havzada önemli adımlar atılmıştır. Bu

³¹ Zaman, age, s. 186.

³² Özcan Aldıbaş, *Zonguldak Halkevi ve Faaliyetleri (1932-1951)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2016, s. 83.

³³ Örneğin atletizmde Maratoncu Cafer, Arap Şükrü, Bekir Öztürk; güreşte Alaplılı Kara Ahmet, Filyoslu Abaza Arif, Devrekli Nurettin Ak, Ereğlili Kabuk Hasan; futbolda Hüseyin Kabadayı, Şükrü Dökerer, Abidin Arman, Şerif Akkutay ve teniste Şekip Kulaksız, Nezih Kral, Nihat Kral gibi isimler Zonguldak'ın adını bu süreçte duyuran sporculardan bazılarıdır. Bkz. *Zonguldak Bölge Sporunda 50 Yıl 1923-1973*, s. 8-9.

³⁴ Zaman, age, s. 187.

³⁵ Örneğin atletizmde oldukça başarı gösteren Zonguldaklı sporculardan Hüseyin Öztekin, Bekir Öztürk, Faik Önen gibi isimler Türkiye şampiyonlukları alan sporculardan bazılarıdır. Diğer yandan Seyfi Demirtaş, Şükrü Kutlu, Rıdvan Teoman, Refik Tagay gibi isimler ise İstanbul ve Ankara takımlarında oynamış meşhur futbolculardandır. *Zonguldak Bölge Sporunda 50 Yıl 1923-1973*, s. 9-11.

doğrultuda yüzyılın başlarında Fransızlar tarafından Zonguldak halkına tanıtılan tenis sporu da unutulmamış, Etibanka bağlı kömür işletmesince 1938 yılında şehir stadyumu yakınlarında ve Fener semtinde, bugünkü bulunduğu yerde, tenis kortları inşa edilmiştir. 1940'lı yılların sonlarına yaklaşıldığında ise tenis kortları yalnızca Zonguldak merkez ve Fener'de değil, Üzülmüş, Kılıç ve Kozlu gibi kömür işçilerinin yoğun olarak yaşadığı yerlerde de görünür olmuştur.³⁶

2. Tarihsel Süreç İçerisinde Zonguldak'ta Tenis ve Fener Mahallesi

1920'li yılların Zonguldak'ına ilişkin yapılmış önemli betimlemelerden birinin Claire Sheridan adlı İngiliz bir seyyahın gezi notlarında yer aldığından bahsedilmiştir. Gezmiş olduğu diğer Karadeniz şehirlerinden Zonguldak'ı daha farklı gören Sheridan bu nedenle şehre ilişkin gözlemlerini “medeniyetin küçük ve gözlerden uzak kalmış ileri karakolu” ifadesiyle kaleme aktarmıştır. Gezginin bu tespiti tarihsel bir yaklaşımla ele alındığında kendisini o dönem koşullarında haklı çıkaracak birçok göstergenin Zonguldak'ta var olduğu anlaşılmaktadır. Bahse konu bu göstergelerden bir kısmını üst yapı olanakları, kalan kısmını ise şehrin sahip olduğu sosyal ve kültürel olanaklar teşkil etmektedir. Döneme ilişkin birçok edebi eser bunlar içerisinde en göze çarpanlarının balo, sinema ve tenis gibi sosyal etkinlikler olduğuna işaret etmektedir. Dolayısıyla XX. yüzyılın başlarından itibaren oldukça ağır sonuç ve yıkımları olan birçok savaşı geride bırakmış ve henüz Ulusal Kurtuluş Mücadelesinden çıkmış bir ülke olarak Türkiye'nin çoğu kenti kendini dahi toparlayamamışken Zonguldak'ın bahse konu birçok sosyal ve kültürel olanakla tanışıyor oluşu onu başta diğer Karadeniz şehirleri olmak üzere Türkiye'nin pek çok şehrinden ayırtmıştır.³⁷ Bu anlamda daha önce de bahsedildiği üzere Zonguldak halkının diğer taşra kenti sakinlerine kıyasla erken bir dönemde tanışma fırsatı yakaladığı olanaklardan biri de tenistir. Bu tanışıklıkta hiç şüphesiz başta Fransızlar olmak üzere bölge halkının birçok ecnebi unsur ile bir arada yaşıyor oluşu etkili olmuştur. Zira maden şirketlerini işletme maksadıyla bölgede önemli bir mevcudiyet gösteren ecnebi unsurların kendi kültür, gelenek ve yaşam biçimlerini burada da sürdürmeleri ve bunlar için

³⁶ Yüksel Yıldırım, “Tenis, Deniz, Ferah ve Leziz”, *Pusul Gazetesi*, <https://www.pusulagazetesi.com.tr/tenis-deniz-ferah-ve-leziz>, erişim tarihi: 05.09.2025.

³⁷ Tan, *agt*, s. 1.

ihtiyaç duyulan üst yapı yatırımlarını vakit kaybetmeden gerçekleştirmeleri yabancı kültür unsurlarının Zonguldak halkı arasında da hızla yayılmasına zemin hazırlamıştır.

1920'li yılların ortalarında, havzadaki üretim faaliyetlerine Türkiye İş Bankası destekli Türk-İş ve Kömür-İş şirketleri de dahil oldu.³⁸ Bahsedilen şirketlerin bölgede faaliyetlerine başlaması sonrası bir yandan maden ocakları çağın gereklerine göre modernize edilirken diğer yandan işçilerin sıhhi ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bir yaşam alanı da inşa edildi. Bu sosyal yaşam alanı içerisinde “ameleler için muhteşem olarak nitelenen barakalar, medeni ihtiyaçlar için lazım olan sinema ve umumi radyo ile kütüphane ve ayrıca bir hamam, çocukları olan ameleler için ise iki hanım öğretmeninin bulunduğu çocuk bahçesi ve tenis kortu” da yer alıyordu.³⁹ Madende çalışan işçilerin gündelik hayatlarını canlandırmaya yönelik inşa edilen ve birçok sosyo-kültürel imkanı içerisinde barındıran bu işçi kompleksleri bölgeyi ziyaret eden gazetecilerin de dikkatin-den kaçmıyor ve ulusal basında maden havzasına devlet elinin değdikten sonraki değişime sıklıkla yer veriliyordu. Bu gazete yazarlarından biri olan İsmail Habib Sevük kömür ocakları çevresinin değişen bu mimari silüetini bir yazısında okuyucularına şöyle anlatmıştı:

“Tırmandığımız tepenin başında yeni bitmiş dört büyük pavyon ahenkli bir mecmua halinde gerile gerile duruyorlar. Orası amele sarayıdır. Bu pavyonlarda 640 amele barınacak. Bu barınma değil, daha üstün bir şey... Onun ilerisinde, bahçeler içinde, şimdilik çizgi halinde parkları ve tesviyesi yapılmış tenis yerleri ayrılarak, mühendisler ve ustabaşılar için yapılıp henüz on beş kadarı tamamen bitmiş, ikişer üçer katlı, her biri birer konak yavrusu gibi görünen evleriyle, ne olacağını doğuşunda bile belli eden bu memur mahallesi, planlı bir ahengin verdiği inandırış içinde, daha şimdiden insanın yüzüne gülüp duruyor...”⁴⁰ Görüldüğü üzere XIX. yüzyılın başlarında Zonguldak'ta yalnızca bir grup elit tarafından oynanan tenis, 1930'lu yıllara gelindiğinde Türk işçi, mühendis ve ustabaşıların da gündelik alışkanlıkları içerisinde yer almaya başlamıştı. Dönemin meşhur mimarlarından Seyfi Arıkan tarafından Türk İş ve Kömür İş şirketleri için 1934-1936 yılları arasında hazırlanan işçi kompleksi

³⁸ İmamoğlu, *agt*, s. 26.

³⁹ Tan, *agt*, s. 46.

⁴⁰ İsmail Habib Sevük, *Yurttan Yazılar*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987, s. 212.

projesi içerisinde de işçi, memur ve mühendislerin faydalanması için bir tenis kortuna yer verilmişti.⁴¹

Cumhuriyet'in ilerleyen yıllarında kömür havzasında tasarlanan işçi ve memur komplekslerinin projelerinde, çalışanların sportif yönlerini desteklemek ve sosyal olanaklarını artırmak adına tenis kortlarına daha çok yer verilecektir. Bu nedenle ilk zamanlar yalnızca Fener semtinde bulunan tenis kortları zamanla Üzülmöz, Kılıç ve Kozlu'ya kadar geniş bir çevreye yayılmıştır. Bununla birlikte Zonguldak'ta tenis sporunun kalbi her zaman ilk ortaya çıktığı yer olan Fener semti olmuştur. Zira Fener mahallesi her yönüyle dönemin Zonguldak'ının kömür karası şehresinin aksine, şehrin hâkim bir tepesinde konuşlanmış aydınlık yüzünü yansıtmıştır. Zonguldak'ın içerisinde apayrı bir çehreye sahip bu semte kayıtsız kalamayan meşhur öykü yazarlarından biri olan Nahid Sırrı Örik bir öyküsünde burayı “dar bir yoldan geçildikten sonra dağların arasından bir saat at yolculuğundan sonra ancak varılabilen, rengi beyaz iken kararmaya başlamış kutu gibi ikişer katlı evlerden oluşan bir yer” olarak tasvir etmiştir.⁴² “Yüzü kömür karası, yırtık elbiseli bir amele”yi andıran bir şehirde Fener semti yalnızca ihtişamlı evleriyle değil, aynı zamanda Zonguldak sosyetesine sunmuş olduğu balo ve sinema gösterimleriyle de dikkatleri üzerine çekmiştir.⁴³ Döneme şahit olan kimi Zonguldaklılar hatıratlarında Fener'i “kendi içerisinde ayrıcalıkları barındıran aristokratik bir yapılanma” olarak nitelendirmişler de “ama nolursa olsun, bir yönetim başarısı yine de; çok planlı, örnek güzellikte bir yerleşim alanı oluşturulmuş çünkü. Küçük, dalgın bir koyun içine oturtulmuş Deniz Kulübü; her yanı ağır gölgeli ağaçlarla çevrili tenis kortları; cennetin Zonguldak şubesi denebilecek misafirhaneler, tek katlı, çok sevimli evler; bayılmış çiçek kokuları ve kuş sesleriyle dolu bahçelerde, villaları...”⁴⁴ şeklindeki ifadelerle semtin mimari dokusu ve sahip olduğu olanaklara olan hayranlıklarını gizleyememişlerdir.

Sosyal ve kültürel olanakları dönemin Moda, Suadiye ve Nişantaşı gibi semtleri ile yarışır hale gelen Fener yerleşkesinde tenis

⁴¹ Bilge İmamoğlu, “Seyfi Arkan ve Kömür İşçileri İçin Konut: Zonguldak; Üzülmöz ve Kozlu”, *Fabrika'da Barınmak Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye'de İşçi Konutları: Yaşam, Mekân ve Kent*, der. Ali Cengizkan, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2009, s. 131-132.

⁴² Örik, *Kırmızı ve Siyah- Hikâyeler 2*, s. 30.

⁴³ Tan, *agt*, s. 32-33.

⁴⁴ İrfan Yalçın, *İçimdeki Zonguldak*, Heyamola Yayınları, İstanbul, 2008, s. 35-36.

kortu ile olan bağlantı, tepelere doğru yükselen ormanları evlerden ayıran bir yol ile sağlanıyordu.⁴⁵ İlk zamanlar Yayla Konağı bahçesinde oynanan ve “tenis olarak adlandırılan bu oyunu izlemek” zaman içerisinde aynı semtte düzenlenen sinema gösterimi, yemek daveti ya da baloya gitmek kadar ayrıcalıklı bir hal almıştır. Bu nedenle tenis zaman içerisinde sıradan halkın da dikkatini çeken bir etkinlik halini almış ve Fener semti bu oyunu izlemeye gelen kalabalık Zonguldak halkıyla dolup taşmaya başlamıştır.⁴⁶ 1930’lu yılların sonlarına doğru Türk-İş ve Kömür-İş şirketi çalışanları için yapılan yerleşkelerle birlikte tenis sporu Zonguldak’ta birden çok yerde oynanmaya başlamışsa da bu yıllarda yüksek kültüre hitap eden tenisin merkezi hala Fener semtiydi. Nitekim, bahsedilen yıllarda Zonguldak Spor takımının kaptanı olarak aktif spor hayatının içerisinde de bulunan Daryal Yönder vermiş olduğu bir röportajında Fener semtinin tenis sporundaki bu merkezi konumunu şu sözleriyle ifade etmiştir:

“1940’lı yıllarda Zonguldak’ta bulunan Fransız ve İtalyan misyonunun temsilcilerinin hanımları tenis oynarlardı. Mahallemizde oturan Amerikalı ailenin oğlu Jerry benim tenis arkadaşımdı. Jerry’nin babası Royal marka tenis raketini bana vererek tenise başlamamı sağlamıştır. Jerry ve ailesi Amerika’ya dönünce raket ve toplarını bana bıraktı. Bu raket ve toplarla Yayla Konağı’nın bahçesindeki kortta gizli gizli arkadaşarımla oynayarak tenisini geliştirdik. Amerikalıların, Fransızların kentimizde tenisin başlamasına büyük katkıları olmuştur.”⁴⁷

Fener platosunun Zonguldak’ın tenis tarihindeki önemine ve elit tenis kültürüne yapmış olduğu hizmete ilişkin ilginç bir hadise de aynı yıllarda önce memuriyeti, sonrasında ise askerlik vazifesini yapmak üzere Zonguldak’ta bulunan gözlemci/gerçekçi yazar Mehmet Seyda Yanartaş adlı romanında şöyle geçer: Kömür havzasındaki üretimi ve verimi artırmak isteyen Ereğli Kömür İşletmeleri kurumu 1940’lı yılların başlarında Fransa ve Belçika’dan mühendisler getirerek “Sistem Bedo” adı verilen bir teknik uygulamak ister. Bir maden amelesinin kazma ve kürek ile bir küfe kömürü ne kadar zamanda çıkarabildiğini kronometre vasıtasıyla ölçme esasına dayanan sistemin Zonguldak kömür havzasında işe yaramadığı kısa za-

⁴⁵ Çelebi, agm, s. 254; Ali Bahadır, *Yola Dökülen Yıllar*, Uyanış Yayınları, Zonguldak, 2003, s. 11.

⁴⁶ Kalafat, agm, s. 152.

⁴⁷ Kalafat, agm, s. 158.

man içerisinde ortaya çıkacaktır. Bunun üzerine sistemi havzada tatbik etmek üzere Zonguldak'ta bulunan Fransız ve Belçikalı mühendisler geri dönmeye başlar. Lakin bu mühendisler Zonguldak'ta bulundukları süreçte bazı zamanlarda Fener semtindeki tenis kortlarında tenis oynarlar. Örneğin Belçikalı Mühendis Mösyö Paquet ile eşi Madam Paquet'in tenis müsabakaları kadınlı erkekli büyük bir kalabalık tarafından takip edilir. Bazı zamanlarda Madam Paquet'in bebeğini doyurmak için tenise ara vermesi ve geldikten sonra oyuna devam etmesini ise Seyda romanında şu ilginç sözlerle okuyucularına aktarır: *“Sistem Bedo yenilik sayılmasa da Madam Paquet sayesinde Zonguldaklı kadınların beşik sallamaktan, çocukların ağlamalarına kulak asmayarak, belirli saatlerde onları emzirmelerini ve onları yalnız bırakmaktan korkmamalarını sağladı.”*⁴⁸ Gerek Seyda'nın romanında bahsedilen hadise gerekse dönem tanıklarının ifadeleri Fener semtinin Zonguldak'ta uzunca bir dönem nasıl yalnızca elit tenis kültürüne hizmet ettiğini göstermesi bakımından önemlidir. Sosyal statüleri Fener semti sakinlerinden oldukça farklı olan Zonguldak halkı ise bu süreçte yalnızca seyirci konumunda kalarak bu sporun bir parçası olabilmişlerdir. Tenis sporu sıradan halkın gündelik yaşamına ise, daha önce de ifade edildiği üzere, Cumhuriyet idaresinin tesisi sonrasında bölgede işçilere yönelik yapılan yaşam alanlarının teşkiliyle girebilir hale gelmiştir.

1950'li yıllara gelindiğinde tenise olan ilginin de artması sonucunda Zonguldak'ta tenis sporunu organize edecek bir kulüp ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine dönemin EKI müdürü Zeki Yerdelen öncülüğünde tenis sporuna gönül vermiş bazı tenis severlerin gayretleriyle Zonguldak Tenis ve Deniz İhtisas Kulübü kurulmuştur. Böylece resmi olarak 1951 yılı itibarıyla varlık gösteren Tenis Kulübü'nün ilk karşılaşmaları da başlamıştır. Tenis Kulübü'nün kuruluşu sonrası yapılan yeni tenis kortlarıyla birlikte “1951 yılında Deniz Kulübü'nün hemen yakınında iki adet toprak tenis kortunun yapılmasıyla, o zamana kadar hem sportif hem de sosyal birçok faaliyete ev sahipliği yapmış olan Yayla Konağı'nın taş kortu da tarihe karışmış oldu.”⁴⁹ Kuruluşundan birkaç yıl sonra Tenis ve Deniz İhtisas Kulübü ayrılmış, Zonguldak'ta tenis sporu daha da gelişmiş ve ulusal çapta adından söz ettiren sporcular yetiştirmiştir.

Sonuç

⁴⁸ Mehmet Seyda, *Yanartaş*, Ararat Yayınevi, İstanbul, 1970, s. 209; Tan, *a.g.t.*, s. 63-64.

⁴⁹ Kalafat, *a.g.m.*, s. 154-155.

Dünya ülkeleri ile mukayese edildiğinde modern anlamda tenis sporunun ülkemizdeki serüveninin de çağdaşlarıyla hemen hemen aynı dönemde başladığı söylenebilir. Zira oyun İngiltere'den Amerika kıtasına ulaştığı dönemlerde ülkemizde de tenis adı verilen bir spordan bahsedilmek üzeredir. Dünya üzerinde yüksek kültür ve üst sosyal statüye uygun bir spor olarak ortaya çıkmış bir spor türü olan tenis ülkemizde de ilk oynandığı yerler buna uygun sosyal ve kültürel koşullara sahip olan İstanbul ve İzmir gibi büyük şehirlerin elit semtleri olmuştur. Bilhassa ilk zamanlar İstanbul'da belirli bir misyon ile bulunan İngiliz diplomatlar tarafından tanıtılan oyun, Türkiye'nin çok da akla gelmeyen bir taşra kentinde, Zonguldak'ta, yine belirli bir misyon için orada bulunan ecnebi unsurlar tarafından halka tanıtılmıştır.

Kömür havzasındaki değerli cevheri gün yüzüne çıkarmak için Zonguldak'a gelen yabancı milletlere mensup üst düzey kişilerin kendi gündelik alışkanlıklarını sürdürebileceği bir yaşam alanı kurma gayretleri sonrası Zonguldaklılarca tanınma fırsatı bulan tenis burada da daha çok üst sosyal statü sahibi kişilerce oynanan bir sportif etkinlik olarak öne çıkmıştır. Bu açıdan bakıldığında Türkiye'de İstanbul ve İzmir gibi büyük ve gelişmiş şehirlerden sonra belki de tenis ilk yayılma alanı bulduğu taşra kentlerinden biri Zonguldak olmuştur.

Cumhuriyet rejiminin havzaya adım atması sonrası yaşanan sosyal ve kültürel gelişmeler, bilhassa maden işçilerini ilgilendiren yaşam alanı ve sosyal imkanların geliştirilmesine yönelik atılan adımlar sonrası tenis sıradan halkın da gündemine yalnızca seyirci olarak değil aynı zamanda bir oyuncu olarak da girmeye başlamıştır. Bununla birlikte işçi yerleşkeleri başta olmak üzere çeşitli yaşam alanı projelerine dahil edilen tenis kortlarından Zonguldak'ın sıradan insanların ne ölçüde yararlandığı ya da yararlanabildiği ise bilinmemektedir. Bu çerçeveden bakıldığında özellikle 1950'li yıllara kadar Zonguldak'ta tenis yüksek kültür ve üst sosyal statüye uygun bir spor olarak varlık göstermiştir, bu sürece en çok tanıklık eden mekân ise Fransız mahallesi olarak bilinen Fener semti olmuştur. Tenisin Zonguldak'ta daha ulaşılabilir bir spor konuma gelebilmesi ise ancak 1950'lerden sonra kurumsal bir kimlik kazanabilmesiyle mümkün hale gelmiş ve bu tarihten sonra şehirde adından ulusal çapta söz ettiren başarılı tenisçiler yetiştirmiştir.

KAYNAKLAR

1.Arşiv Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 490. 1/ 69-262-2, s. 78.

2. Süreli Yayınlar

Zonguldak, 5 Eylül 1927.

Zonguldak, 5 Eylül 1929.

Zonguldak, 6 Sontesrin (Kasım) 1930.

3. Araştırma ve İnceleme Eserleri

ALDIBAŞ, Özcan, *Zonguldak Halkevi ve Faaliyetleri (1932-1951)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2016.

ARSLAN, Gül, TÜRKCAN, Hakan, *Bireysel Sporlar- Tenis Kitabı*, Devlet Kitapları, <https://ogmmateryal.eba.gov.tr/kitap/spor-lisesi/tenis/tenis.pdf>, Erişim Tarihi: 01.09.2025.

BAHADIR, Ali, *Yola Dökülen Yıllar*, Uyanış Yayınları, Zonguldak, 2003.

C.H.F. *Halkevleri Talimatnamesi*, Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1932.

ÇELEBİ, Tunç, "Bizim Fener Mahallemiz", *Zonguldak Kent Tarihi "05 Bienali Bildiriler Kitabı*, Ezgi Matbaası, Zonguldak, 2006, s. 251-258.

DOĞAN, Fatih, *12-14 Yaş Grubu Tenisçilerin Tenise Özgü Becerilerinin İncelenmesi ve İlişkilendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bartın, 2021.

ERKOÇKAR, Ufuk, *Türkiye'de Spor Dergiciliğinde Tenisin Yeri ve Önemi: Tenis Dünyası Dergisi Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2012.

GENÇ, Hamdi, "Maden Havzasında Modern Bir Şehrin İnşası: Zonguldak (1840-1920)", *Selçukludan Cumhuriyete Şehir Yönetimi*, ed. Erol Özvar ve Arif Bilgin, Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yayınları, İstanbul, 2008, s. 403-422.

Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyet Raporları Hulasaları, Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1934.

- İMAMOĞLU, Bilge, “Seyfi Arkan ve Kömür İşçileri İçin Konut: Zonguldak; Üzülmez ve Kozlu”, *Fabrika’da Barınmak Erken Cumhuriyet Dönemi’nde Türkiye’de İşçi Konutları: Yaşam, Mekân ve Kent*, der. Ali Cengizkan, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2009, s. 131-156.
- İMAMOĞLU, Bilge, *Workers’ Housing Projects by Seyfi Arkan in The Zonguldak Coalfield: A Case of Modernization in Early Republican Period*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2003.
- KALAFAT, Zafer, “Zonguldak’ta Tenis”, *Zonguldak’ta Spor 07 Bienali Bildiriler Kitabı*, Halkın Sesi Matbaası, Zonguldak, 2010, s.150-160.
- KÖKSAL, Kemal, *Zonguldak Bölge Sporunda 50 Yıl 1923-1973*, Maden İşçileri Sendikası Matbaası, Zonguldak, 1973.
- NAMAL, Yücel, *Zonguldak Türk Ocakları (1923-1931)*, Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 2014.
- ÖRİK, Nahid Sırrı, *Kırmızı ve Siyah- Hikâyeler 2*, yay. haz. M. Kaya-han Özgül, Vahide Bilgi, Oğlak Yayıncılık, İstanbul, 1997.
- ÖRİK, Nahid Sırrı, *Kıskanmak*, Oğlak Yayıncılık, İstanbul, 2008.
- POSHOR, Osman Atilla, *Fener’in Çocukları*, Promat Yayınları, İstanbul, 2012.
- SEVÜK, İsmail Habib, *Yurttan Yazılar*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987.
- SEYDA, Mehmet, *Yanartaş*, Ararat Yayınevi, İstanbul, 1970.
- SHERIDAN, Clare, *Sade Türk Kahvesi*, çev. Zeynep Güden, Arion Yayınevi, İstanbul, 2004.
- TAN, Çağlar, *20. Yüzyılın İlk Yarısında Zonguldak: Gündelik Yaşam ve Siyaset*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2015.
- ÜNAYDIN, Ruşen Eşref, *Galatasaray ve Futbol: Hatıralar*, Yenilik Basımevi, 1957.
- YALÇIN, İrfan, *İçimdeki Zonguldak*, Heyamola Yayınları, İstanbul, 2008.
- YILDIRIM, Yüksel, “Tenis, Deniz, Ferah ve Leziz”, *Pusula Gazetesi*, <https://www.pusulagazetesi.com.tr/tenis-deniz-ferah-ve-leziz>, Erişim Tarihi: 05.09.2025.
- ZAMAN, Ekrem Murat, “Zonguldak’ta Spor”, *Zonguldak’ta Spor 07 Bienali Bildiriler Kitabı*, Halkın Sesi Matbaası, Zonguldak, 2010, s. 181-192.

EKLER

Ek. Zonguldak Fener Sırtı Tenis Kortu ve Tenis Müsabakalarını İzleyen Halk

Kaynak: "Zonguldak Nostalji" Facebook Sayfası,
<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=1081297343468379&id=100047643712703&set=a.586836136247838>, Erişim Tarihi: 02.09.2025.

TÜRKİYE'DE BİR İLK: AVRUPA GENÇLİK OLİMPİYAT YAZ FESTİVALİ (EYOF) TRABZON 2011

Cemal AYDIN* - Edip ÖNCÜ**

Giriş

Avrupa Gençlik Olimpiyat Festivali (European Youth Olympic Festival EYOF), Avrupa Olimpiyat Komiteleri (EOC) organizasyonu ile gerçekleştirilen bir etkinliktir. Uluslararası Olimpiyat Komitesi (International Olympic Committee/ IOC) düzenlenen organizasyonun destekleyicisidir. Soğuk Savaş zamanında Avrupalı sporcular için kıtasal çapta çok branşlı bir yarışma düzenleme fikri uzun zaman gündeme gelmişti. Fakat, Avrupa'nın iklim koşulları ve küresel ile kıtasal yarışma takvimleriyle uyum sağlama zorlukları nedeniyle bu plan bir süre ertelenmişti. Soğuk Savaş'ın son döneminde Avrupa Olimpiyat Komiteleri (EOC) Başkanı Jacques Rogge, 1989-1991 yılları arasında bu etkinliklerin düzenlenmesi için önemli girişimlerde bulunmuştu.¹ Bu çalışmalar neticesinde, 1990 yılında "Avrupa Gençlik Olimpiyat Günleri" (EYOD) adıyla çalışmalar başlatıldı. 2003 yılında ise etkinliğe daha küresel bir kimlik kazandırmak amacıyla "Avrupa Gençlik Olimpiyat Festivali" (EYOF) isminin kullanılmasına karar verildi.

EYOF'un temel amacı, Avrupa'daki gençlere spor yapma olanakları sunmak ve farklı ülkelerden gelen gençleri bir araya getirerek Avrupa kimliğini güçlendirmektir. İki yılda bir düzenlenen bu organizasyon, 49 Avrupa ülkesinden 14-18 yaş aralığındaki genç sporcuların katıldığı en önemli çok branşlı spor etkinliği konumun-

* Dr., Araştırmacı, Trabzon, cemalktu@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2632-6821.

** Dr. Öğr. Üyesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Trabzon, ediponcu@ktu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2958-2310.

¹Suomen Tennisliitto (STL-STF 1911), "EYOF-kisat Tampereella", 5.7.2009, bkz. https://www.tennis.fi/uutiset/eyof-kisat-tampereella/?utm_source (Erişim Tarihi: 20.10.2025)

dadır. Avrupalı gençlere hitap eden bu organizasyonun temel değerleri, Olimpik Antlaşma'ya dayanmaktadır.² EYOF hem yaz hem de kış mevsimlerinde düzenlenen spor müsabakalarından oluşur. İlk yaz organizasyonu 1991'de Belçika'da yapılmış; iki yıl sonra, 1993'te ise İtalya'da kış versiyonu da programa dahil edilmiştir.³ Bu etkinlikler, ilerleyen süreçte düzenli olarak iki yılda bir gerçekleştirilen çoklu spor şöenlerine dönüşmüştür.⁴ EYOF organizasyonunda başarılı olan genç sporcuların daha sonra Olimpiyat Oyunlarında da başarı kazanması etkinliğin önem ve değerini arttırmıştır.

1991 Brüksel yaz oyunları ile başlayan etkinlik sırasıyla; Val-kenswaard 1993, Banyo 1995, Lizbon 1997, Esbjerg 1999, Murcia 2001, Paris 2003, Lignano 2005, Belgrad 2007, Tampere 2009, Trabzon 2011, Utrecht 2013, Tiflis 2015, Győr 2017, Bakü 2019, Banská Bystrica 2022, Maribor 2023 ve Üsküp 2025'te düzenlenmiştir. Kış oyunları ise Aosta 1993 ile başlamış, sırasıyla; Andora 1995, Sundsvall 1997, Poprad-Tatry 1999, Vuokatti 2001, Kanama 2003, Aylık 2005, Jaca 2007, Sileza 2009, Liberec 2011, Braşov 2013, Vorarlberg 2015, Erzurum 2017, Saraybosna ve Doğu Saraybosna 2019, Vuokatti 2022, Friuli Venezia Giulia 2023, Bakuriani 2025'te düzenlenmiştir.⁵

Türkiye, EYOF organizasyonlarına biri 2011 Trabzon Yaz Oyunları diğeri de 2017 Erzurum Kış Oyunları olmak üzere iki kez ev sahipliği yapma başarısı göstermiştir. Bu çalışmada 2011'deki Trabzon EYOF ele alınacaktır. Trabzon'un bu büyük organizasyona aday olma süreci, spor organizasyonlarının gerçekleştirilmesi için yapılan yatırımlar ve EYOF organizasyonları hakkında bilgiler verilerek, EYOF'un Trabzon özelinde Türkiye'ye olumlu ve olumsuz katkı ve etkileri ortaya konulacaktır. Çalışma için European Youth Olympic

² Charter Of The European Youth Olympic Festival, "EYOF Charter", *European Olympic Committees*, 25 October 2019, Warsaw, s. 4-5. Bkz. <https://www.eurolympic.org/documents-publications/> (Erişim Tarihi: 19.10.2025)

³ Adina Nicoleta Candrea and Ana Ispas, "Promoting Tourist Destinations Through Sport Events: The Case of Brasov," *Revista de Turism – Studii si Cercetari in Turism*, c. 10, 2010, s. 61-67.

⁴ Donna Wong, "The Youth Olympic Games: Past, Present and Future." *The International Journal of the History of Sport*, c. 28, S. 13, 2011, s. 1831-51. (Erişim Tarihi: 20.10.2025)

⁵ Sport Europe, "The Only Major Multisport Event Created Directly for the Best Young Athletes in Europe", <https://sporteurope.org/eyof/> (Erişim Tarihi: 20.10.2025)

Festival Avrupa Olimpiyat Komitesi, International Olympic Committee, Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi arşivleri ve basın yayın kaynaklarıyla birlikte konu ile alakalı bilimsel eserler kullanılmıştır.

1. Trabzon'un EYOF'a Adaylık Süreci

Olimpiyatlara ev sahipliği yapmak her ülke ve şehrin önem verdiği bir konudur. Önem ve derecesi ne olursa olsun uluslararası bir organizasyonun pek çok alanda getirisi bulunmaktadır. Bu bağlamda EYOY'un ev sahipliğini üstlenmek gençlere fırsat kapıları araladığı gibi Avrupa'nın spor şehri olma misyonu ile birçok avantaj da yakalanmaktadır. EYOF'lar düzenlendiği ülke ve kentlerde spor altyapısının gelişime yaptığı katkıyla kalıcı bir miras bırakmaktadır. Ayrıca hem sosyal hem de sportif değerlerin gelişerek yaygınlaşmasına etkisi bulunmaktadır. EYOF'ta ev sahibi olmak yerel ekonomiyi canlandırmanın yanında, tanınırlık ve turizm potansiyelinin artmasına da doğrudan fayda sağlar. EYOF'lara ev sahipliği yapmayı amaçlayan şehirler için ilk adım, Ulusal Olimpiyat Komiteleri'ne (National Olympic Committee/NOC) ulaşmaktır. Komite, başvuru süreci hakkında kapsamlı rehberlik yaparak, gerekli prosedürleri kolaylaştıracak ve süreç boyunca önemli destek sağlayacaktır. Ardından, bir EYOF'a ev sahipliği yapma başvurusu, ilgili NOC tarafından EOC'a yapılır.⁶

Ev sahibi olmak isteyen şehir ve o ülkenin Milli Olimpiyat Komitesi, EYOF etkinliğinden 6 yıl önce başvuruda bulunur. Trabzon 9 Eylül 2005 yılında başvurusunu yapmıştır.⁷ Başvurular, EOC tarafından belirlenen "EYOF Aday Şehir Rehberi, EYOF Tüzüğü ve Ev Sahibi Şehir Sözleşmesi" kurallarına uygun olmalıdır. EOC, başvuruları inceler ve gereklilikleri karşılamayanları eler. EOC'nin oluşturduğu bir "Değerlendirme Komisyonu", aday şehirleri ziyaret eder ve rapor hazırlar. Şehirler, önerilen değişiklikleri içeren ayrıntılı bir teklif dosyası oluşturarak EOC'ye sunar. Değerlendirme raporları, EOC Genel Kurulu'na sunulur. Ev sahibi şehir, EYOF'tan 5 yıl önce yapılan EOC Genel Kurulu toplantısında seçilir. Seçilen şehir ve ülkenin NOC'si ile "Ev Sahibi Şehir Sözleşmesi" aynı gün imzalanır.⁸ EYOF ev sahipliğini 9 Aralık 2006'da kazanan Trabzon için ev sahibi kent sözleşmesi imza

⁶ Sport Europe, "Hosting An Eyof", Bkz. <https://sporteurope.org/hosting-an-eyof/> Erişim Tarihi 20.10.2025.

⁷ Hürriyet, "EYOF Heyecanı Başlıyor", 23.07.2011. Bkz. <https://www.hurriyet.com.tr/sporarena/eyof-heyecani-basliyor-18320899> (Erişim Tarihi: 20.10.2025)

⁸ Charter Of The European Youth Olympic Festival, "EYOF Charter", European Olympic Committees, 25 October 2019, Warsaw, s. 6-7. Bkz. <https://www.eurolympic.org/documents-publications/> (Erişim Tarihi: 20.10.2025)

töreni 6 Mayıs 2007 tarihinde Trabzon'da yapılmıştır.⁹ Seçim sürecinde Trabzon'un sahip olduğu coğrafi konum, genç nüfus potansiyeli ve spor altyapısının geliştirilebilirliği önemli rol oynamıştır.

2011 Trabzon EYOF için Spordan Sorumlu Devlet eski Bakanı Faruk Nafiz Özak'ın başkanlığında Hazırlık Düzenleme Kurulu (HDK) oluşturuldu. Kurulda dönemin Uluslararası Spor Organizasyonları Baş Koordinatörü Mehmet Atalay, Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi (TMOK) Başkanı Togay Bayatlı, Gençlik ve Spor Genel Müdürü Yunus Akgül, Trabzon Valisi Dr. Recep Kızılcık, Belediye Başkanı Dr. Orhan Fevzi Gümrükçüoğlu, KTÜ Rektörü Prof. Dr. İbrahim Özen, Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürü Hasan Albayrak, THY Genel Müdürü Temel Kotil, TRT Genel Müdürü İbrahim Şahin ve Genel Koordinatör Nihat Doker bulunmuştu. Organizasyon Komitesi ise resmi kurum ve kuruluşlar ile sivil toplum örgütü temsilcilerinden oluşturuldu. Trabzon Havalimanı yanında bulunan Sporcu Kamp Eğitim Merkezi oyunların yönetim merkezi olarak düzenlendi. Hazırlık Düzenleme Kurulu'ndaki ekip EOC'nin vereceği seminere katılmaları amacıyla 18-25 Temmuz 2009 tarihinde Finlandiya'nın Tampere şehrinde yapılan 10. Avrupa Gençlik Olimpik Yaz Festivali'ne gittiler. Buradaki istişarelerden sonra Trabzon Belediye Başkanı Dr. Orhan Fevzi Gümrükçüoğlu, EOC Başkanı'ndan Olimpiyat bayrağını teslim aldı. Trabzon'a döndüklerinde Spordan Sorumlu Devlet eski Bakanı Sayın Faruk Nafiz Özak'ın da katılımıyla 1 Ağustos 2009 günü Olimpiyat bayrağı Atatürk Meydanı'nda göndere çekilerek Trabzon'un Olimpiyat şehri olduğu tescillendi.¹⁰

EOC'un 26-27 Kasım 2010 tarihlerinde Belgrad'da yapılan 39. Genel Kurulu'na EYOF Trabzon 2011'in İlerleme Raporu sunuldu. EOC Genel Kurulu'na TMOK Başkanı Togay Bayatlı, Genel Sekreter Neşe Gündoğan, Genel Sekreter Yardımcısı Nihat Usta ve yönetim kurulu üyeleri Hasan Arat ile Turgay Kıran ve Genel Koordinatör Nihat Doker katıldı.¹¹ Trabzon'da toplumun tüm kesimlerine, özellikle öğrencilere yönelik "Olimpiyat Eğitimi" ile ilgili bir proje uygulamaya konuldu. Trabzon'da bulunan 490 ilk ve orta dereceli okuldaki yaklaşık 100 bin öğrencinin yanı sıra Karadeniz Teknik Üniversi-

⁹ Hürriyet, "EYOF Heyecanı Başlıyor", 23.07.2011. Bkz. <https://www.hurriyet.com.tr/sporarena/eyof-heyecani-basliyor-18320899> (Erişim Tarihi: 20.10.2025)

¹⁰ Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi (TMOK), *Faaliyet Raporu 2009*, Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi Yayınları, İstanbul, s. 15-16.

¹¹ TMOK, *Faaliyet Raporu 2010*, Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi Yayınları, İstanbul, s. 16.

tesisi'ndeki 40 bin üniversiteli için de olimpiyat eğitimi projesi uygulandı. Proje kapsamında öğrencilere olimpiyatla ilgili bilgiler aktarılırken, Olimpizm hakkında bilgiler verilmiş, fair play ruhu anlatıldı.¹²

2. Trabzon EYOF İçin Yatırım Planlaması ve Spor Tesisleri

Trabzon EYOF organizasyonun ev sahipliğini üstlenmesinin ardından etkinliklerin gerçekleştirileceği spor tesisleri ve diğer ihtiyaç duyulan yapıların yapılmasına çaba göstermiştir. Bu amaç doğrultusunda Trabzon kenti yeni ve uluslararası standartlarda modern tesislere kavuşmuş olacaktı. Müsabakaların çoğu yeni inşa edilmiş olan bu spor tesislerinde yapıldı. Tesisler ve kapasiteleriyle ilgili bilgiler şu şekildedir: Söğütlü Atletizm Stadyumu 7200, Hayri Gür Spor Salonu 7500, (ülkede türünün ilk örneği) Yomra Jimnastik Salonu 2500¹³, Beşirli Tenis Kompleksinde 3 kapalı, 12 açık, 1 ana kort ve 1 çocuk kortu olmak üzere toplam 17 tenis kortu mevcut olup sadece ana kort 4,500 seyirci kapasitesine sahiptir. Olimpik Yüzme Havuzu, Türkiye'nin üstü açılabilen-kapanabilen ve dalış kulesine sahip ilk havuzu olup 1,400 seyircili kapasitelidir. Müsabakalar için branşlar ve antrenmanların yapıldığı yerler ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Branş	Müsabaka	Antrenman
Atletizm	Söğütlü Atletizm	Söğütlü Atletizm Stadyumu Kuzey Tarafı
Basketbol	Hayri Gür Spor Salonu (Erkekler) 19 Mayıs Spor Salonu (Bayanlar)	Hayri Gür Spor Salonu Alt Salonu I (Erkekler) Hayri Gür Spor Salonu Alt Salonu II (Bayanlar)
Bisiklet	Yeni Sahil Yolu-Tanjant Yolu	Yeni Sahil Yolu
Jimnastik	Yomra Jimnastik Salonu	Yomra Jimnastik Salonu Antrenman Salonu
Judo	Of Spor Salonu	Mimar Sinan İlköğretim Okulu Spor Salonu
Hentbol	Çarşıbaşı Spor Salonu (Erkekler) Vakıfkebir Spor Salonu (Bayanlar)	Çok Amaçlı Spor Salonu (Erkekler) Hasan Polat Spor Salonu (Bayanlar)
Tenis	Beşirli Tenis Kompleksi	Beşirli Tenis Kompleksi
Voleybol	Araklı Spor Salonu (Erkekler) Arsin Spor Salonu (Bayanlar)	KTU BESYO Spor Salonu (Erkekler) Trabzon Lisesi Spor Salonu (Bayanlar)
Yüzme	Olimpik Yüzme Havuzu	Mehmet Akif Ersoy Yüzme Havuzu

¹² TMOK, *Faaliyet Raporu 2010*, s. 17.

¹³ Servet Karaca, "Türkiye'deki Büyük Ölçekli Spor Organizasyonlarının Kentin Kültürel Gelişimine Etkileri: Trabzon ve Erzurum Örnekleri.", *TMMOB Mimarlar Odası Dergisi-ODA*, S. 4, Eylül 2012, s. 44.

Bu tesislerden yeni inşa edilmiş olanları ise şunlardı: Söğütlü Atletizm Sahası, Hayri Gür Spor Salonu, Yomra Jimnastik Salonu, Beşirli Tenis Kompleksi, Mehmet Akif Ersoy Olimpik Yüzme Havuzu.¹⁴

Etkinlikte görev alan sporcu ve diğer personeller Karadeniz Teknik Üniversitesi yerleşkesinde yeni yapılan konutlar ve mevcut bulunanların yenilendiği Olimpiyat Köyü'nde konakladılar. 3438'i sporcu ve görevliler, 2826'sı katılımcı misafirlerden oluşan 6264 kişi 13 otel, 15 yurt ve misafirhanesi kullandılar.¹⁵

Oyunlar süresince medya mensupları için kusursuz bir çalışma ortamı hedeflenmiş ve bu doğrultuda dört ayrı basın merkezi devreye alınmıştı. Bu merkezler, Ana Basın Merkezi, Meydan Ofisi, Hüseyin Avni Aker Stadyumu ve çeşitli Yarışma Alanları Basın Merkezleri şeklindedir. Trabzon 2011 Medya Departmanı, bu basın alanlarının alt yapı ve ekipman gereksinimlerini önceden belirlemişti. 20 Temmuz 2011'de hizmete giren Ana Basın Merkezi, 24 saat kesintisiz çalışmış ve 40 kişiye eş zamanlı çalışma kapasitesi sunmuştu. Ana Basın Merkezi, çalışma salonlarının yanı sıra, Montaj Odası, Oyunlar Gazetesi Odası, Basın Toplantı Odası ve çeşitli idari ofisleri içerecek şekilde tasarlanmıştı. Ayrıca, tüm bu merkezlerde ve Meydan Ofis'te (aynı anda yaklaşık 20 kişiye hizmet verebilen) gazetecilerin faydalanması için özel çalışma odaları düzenlenmiştir. Açılış ve kapanışın yapıldığı Hüseyin Avni Aker Stadyumu ile diğer tüm yarışma alanlarındaki medya tribünleri, gerekli tüm hizmetler (cafe-break dahil) sağlanarak başarıyla yönetilmişti. Basın mensuplarının hizmet aldığı her alanda azami verimlilikte bir operasyon gerçekleştirilmişti.¹⁶ Tüm bu süreçler, Trabzon'un bölgesel kalkınma vizyonuna da katkıda bulunmuş; spor altyapısının yanında ulaşım, konaklama ve iletişim altyapıları da modernize edilmişti.

3. Trabzon EYOF Organizasyon Programları ve Sonuçlar

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde olimpiyat bayrağının dalgalandığı ilk kent olma özelliğini elde eden Trabzon'daki¹⁷ organizasyon için 23-30 Temmuz 2011 tarih aralığı belirlenmişti. 23 Temmuz, gelen ziyaretçiler günü olarak planlandı yine 24 Temmuz antrenmanlar ve açılış seremonisine ayrıldı. 25-29 Temmuz tarihleri arası ise müsabakaların yapılacağı tarihlerdi. Atletizm, Basketbol, Bisiklet,

¹⁴ TMOK, *Trabzon 2011 Avrupa Gençlik Olimpik Oyunları Faaliyet Raporu*, C. 1, Ankara, 2012, s. 25.

¹⁵ TMOK, *Trabzon 2011 Avrupa Gençlik Olimpik Oyunları Faaliyet Raporu*, s. 49.

¹⁶ TMOK, *Trabzon 2011 Avrupa Gençlik Olimpik Oyunları Faaliyet Raporu*, s. 50-51.

¹⁷ TMOK, *Faaliyet Raporu 2010*, s. 16.

[illegible]

POS	CTRY	GOLD	SILVER	BRONZE	RESULT	TOTAL
1.	Russian Federation	21	17	16	(RUS)	54
2.	Great Britain	17	10	6	(GBR)	33
3.	Ukraine	8	4	3	(UKR)	15
4.	Italy	7	12	12	(ITA)	31
5.	Romania	6	7	1	(ROU)	14
6.	Hungary	5	3	5	(HUN)	13
7.	Germany	4	12	8	(GER)	24
8.	France	4	7	5	(FRA)	16
9.	Belarus	4	1	4	(BLR)	9
10.	Lithuania	3	4	3	(LTU)	10
11.	Slovenia	3	3	3	(SLO)	9
12.	Spain	2	0	2	(ESP)	5
13.	Belgium	2	5	8	(BEL)	15
14.	Czech Republic	2	2	5	(CZE)	9
15.	Switzerland	2	2	2	(SUI)	6
16.	Netherlands	2	1	6	(NED)	9
17.	Poland	2	1	5	(POL)	8
18.	Ireland	2	1	4	(IRL)	7
19.	Sweden	2	1	0	(SWE)	3
20.	Turkey	2	0	7	(TUR)	9
21.	Denmark	2	0	3	(DEN)	5
22.	Latvia	1	3	1	(LAT)	5
23.	Azerbaijan	2	0	2	(AZE)	3
24.	Georgia	1	1	4	(GEO)	6
25.	Croatia	1	1	2	(CRO)	4
26.	Greece	1	1	0	(GRE)	2
27.	Israel	1	0	1	(ISR)	2
28.	Serbia	0	3	2	(SRB)	5
29.	Finland	0	2	1	(FIN)	3
30.	Cyprus	0	1	1	(CYP)	2
31.	Austria	0	1	1	(AUT)	2
32.	Bulgaria	0	1	0	(BUL)	1
33.	Bosnia-Herzegovina	0	0	1	(BIH)	1
34.	Slovakia	0	0	1	(SVK)	1
35.	Armenia	0	0	1	(ARM)	1

4. EYOF 2011'in Trabzon ve Türkiye'ye Katkıları

Trabzon, en başta futbol kulübü Trabzonspor sayesinde bir spor şehri olarak bilinir. Trabzonspor, şehrin nispeten küçük boyutuna rağmen İstanbul kulüpleri dışında Türkiye ligi şampiyonluğunu kazanan ilk futbol kulübüdür. Ancak, yerel halkın diğer sporlara olan ilgisi hâlâ tartışmalıdır. Diğer sporlar o kadar popüler değildi. Oyunlar sırasında ve sonrasında birçok kişi farklı spor türleriyle tanıştı. Bu nedenle futbol dışındaki çeşitli sporlara olan ilgi arttı ve bugün ebeveynler çocuklarının futbola ek olarak farklı spor aktivitelerine katılmasına izin vermektedir. Ayrıca yerel halk nezdinde yapılan anketlere göre, oyunlar için inşa edilen veya yenilenen tesislerin işlevsel olduğu fikri hakimdir.¹⁹

Olimpiyatlar ve diğer büyük ölçekli spor etkinliklerinin şehirlerin düzeni ve kalkınması üzerindeki etkileri sürekli bir tartışma konusu olmuştur. Genel kanı, bu çok sporlu organizasyonların ev sahibi şehirlerin gelişimine önemli katkılar sağladığı yönündedir. Bu uluslararası etkinlikler sayesinde, şehirler, katılımcıların gereksinimlerini karşılamak ve kalıcı bir miras bırakmak amacıyla, altyapı ve kültürel projelere yoğunlaşarak önemli miktarda yatırım çekmektedirler. Bu tesislerin etkili, verimli ve sürdürülebilir bir şekilde değerlendirilmesi, ev sahibi şehirler için sürekli bir meydan okuma olmaya devam etmektedir.²⁰

Olimpiyat Köyü, atletizm stadyumu, yüzme kompleksi ve çok amaçlı salonlar gibi tesisler, kentin spor altyapısına kalıcı ve uzun vadeli katkı sağlamıştır. Trabzon özelinde ele alındığında, söz konusu yatırımların günümüzde de etkin bir şekilde kullanıldığı gözlemlenmektedir. Özellikle Olimpiyat Köyü, kentteki üniversiteyi kazanan gençlerin barınma sorununa önemli bir çözüm getirerek, bu alandaki kritik bir ihtiyacı karşılamıştır. Diğer spor tesisleri ise atıl duruma düşmekten kurtularak, kentsel yaşamın süreklilik arz eden birer parçası haline gelmiştir. Örneğin, yüzme kompleksi yalnızca profesyonel sporculara değil, aynı zamanda yerel halkın kullanımına

¹⁹ Burak Hergüner, "Examining The Legacy of Large-Scale Sports Events as A Governance Issue: A Case Study from Trabzon, Turkey", *Karadeniz Araştırmaları*, c. 12, S. 47, 2015, s. 158-159.

²⁰ Servet Karaca ve Burak Beyhan, "The Impact of Multi-Sport Events on the Developmental Dynamics of Cities: the Case of Erzurum, Trabzon and Mersin in Turkey", *Planning*, c. 27, S. 1, 2017, s. 39. DOI: 10.14744/planlama.2016.43534

da açıktır; bu durum, tesisin toplumsal faydasını ve kentle bütünleşme düzeyini artırmaktadır. Benzer şekilde, Hayri Gür Spor Salonu da kentin aktif olarak kullanılan önemli yapılarından biridir. Salon, Trabzonspor basketbol takımının iç saha maçlarına ev sahipliği yapmakta ve yerel halkın bu organizasyonlara gösterdiği yoğun ilgi, tesisin toplumsal cazibe merkezi olma işlevini pekiştirmektedir. Spor etkinliklerinin yanı sıra, salon; büyük çaplı toplantı, konferans, konser ve çeşitli sosyal etkinliklerin düzenlendiği bir ana merkez konumundadır. Bu çok yönlü kullanım, tesisin ekonomik ve sosyal sürdürülebilirliğine katkıda bulunmaktadır.

EYOF, kent ekonomisi üzerinde belirgin ve olumlu etkiler yaratmıştır. Etkinlik süresince turizm, ulaşım ve konaklama sektörlerinde gözle görülür bir canlanma yaşanmış, yerel işletmeler dönemsel olarak ciddi bir gelir artışı elde etmiştir. Öte yandan EYOF, yalnızca ekonomik katkıyla sınırlı kalmamış, Trabzon'un uluslararası alanda tanınırlığını artırarak kentin marka değerine kalıcı bir katkı sağlamıştır. Organizasyon, genç sporcular için uluslararası deneyim fırsatı sunmuş; gönüllü katılım sayesinde gençler arasında spor bilinci ve toplumsal sorumluluk duygusu güçlenmiştir. Bu süreç, Türkiye'nin gençlik politikalarında sporun daha etkin bir unsur olarak yer almasına katkıda bulunmuştur. EYOF, farklı kültürlerden gelen gençlerin bir araya gelmesiyle, Trabzon'da uluslararası diyalog ve kültürel etkileşim ortamı yaratmıştır. EYOF 2011, Türkiye'nin büyük uluslararası spor etkinliklerini düzenleme kapasitesini kanıtlamıştır. Bu başarı, Erzurum 2017 Kış EYOF gibi sonraki organizasyonlara zemin hazırlamıştır. EOC tarafından yapılan değerlendirmeler, Türkiye'nin gençlik ve spor alanında güvenilir bir ortak haline geldiğini göstermiştir.

EYOF 2011'in Trabzon kentine ve Türkiye'ye olumlu katkılarının yanında beklentileri karşılamayan bazı sonuçları da olmuştur. Organizasyon için hızla yürütülen inşaat çalışmaları sırasında çevresel etkiler ve kentsel planlama uyumsuzlukları görülmüştür. Kısa sürede yapılan bazı tesisler uzun vadeli şehir planına tam entegre edilememiş, şehir içinde ulaşım veya arazi kullanımı açısından karmaşalar yaratmıştır. Bunun en güzel örneği Hayri Gür Spor Salonu'nun konumudur. Organizasyon üzerinden 14 yıl geçmiş olmasına rağmen hala ulaşım konusunda aksaklıklar yaşanmaktadır. Bu problemi aşmak için yol ve kavşak çalışmaları gibi projeler yapılmaktadır. EYOF organizasyonun büyüklüğü ölçüsüne kentte yaşayanlar tarafından yeterince anlaşılamamış etki ve coşkusu kısa sü-

reli olmuştur. EYOF'un uluslararası tanıtım yönü güçlü olsa da Trabzon'a turistik dönüş beklenenden az olmuştur. Ayrıca Türkiye Trabzon'daki yarışmaya yüksek sayıda genç yarışmacı katılımı sağlamasına rağmen ilerleyen yıllarda bu gençler arasından başarılarını devam ettirebilen sporcu sayısı oldukça az olmuştur. Oyunlar kapsamında 49 Avrupa ülkesinden 3.252 sporcu, antrenör, yönetici, sağlık görevlisi ve hakem ağırlanmıştı. EYOF'ta 139 sporcu ile yarışan Türkiye 2 altın, 7 bronz madalya kazanarak sıralamada 20. olmuştu.²¹ Türkiye için bu ölçekte ilk gençlik olimpiyatı olduğundan, organizasyonun bazı bölümlerinde lojistik, gönüllü yönetimi ve dil desteği açısından zorluklar yaşanmıştır.

Sonuç

EYOF 2011 yalnızca Trabzon'un değil, Türkiye'nin spor tarihi açısından da önemli bir dönüm noktası olmuştur. Avrupa Olimpiyat Komiteleri tarafından yürütülen bu organizasyon, ülkemizin gençlik ve spor alanındaki uluslararası görünürlüğünü artırırken, Trabzon'un kentsel kimliğinde de kalıcı izler bırakmıştır. Türkiye, ilk kez ev sahipliği yaptığı bu ölçekteki Avrupa Gençlik Olimpiyatı ile uluslararası organizasyon kapasitesini test etme, yönetim, lojistik ve altyapı deneyimini geliştirme fırsatı bulmuştur.

Organizasyonun en belirgin katkılarından biri, kente yapılan altyapı ve tesis yatırımları olmuştur. Olimpiyat köyü, yüzme havuzu, atletizm sahası ve çok amaçlı spor salonları gibi modern tesisler, Trabzon'un spor altyapısını güçlendirmiş; kent, bölgesel düzeyde bir spor merkezi konumuna gelmiştir. EYOF öncesinde sınırlı olan uluslararası standartlara uygun tesis sayısı, organizasyon sürecinde ciddi biçimde artmıştır. Bu yatırımlar yalnızca EYOF sürecine değil, sonrasında düzenlenen ulusal ve bölgesel müsabakalara da zemin hazırlamış, kentin spor turizmi potansiyelini güçlendirmiştir. Ayrıca Trabzon'da kurulan tesislerin bir bölümü günümüzde üniversiteler, federasyonlar ve yerel kulüpler tarafından kullanılmakta, özellikle genç sporcuların eğitiminde önemli bir rol oynamaktadır.

EYOF 2011, sosyokültürel açıdan da Trabzon'un ulusal ve uluslararası tanınırlığını artırmıştır. Etkinlik, kent halkı için Avrupa'nın farklı ülkelerinden gelen sporcularla kültürel etkileşim kurma fırsatı yaratmış, özellikle gençler arasında iletişim köprüleri kurarak farkındalığı yükseltmiştir. Yerel gönüllülerin organizasyonda aktif rol

²¹ TMOK, "Erzurum 2017 Kış EYOF'a Hazır", *Olimpiyat Dünyası*, Aralık 2016, S. 57, s. 153.

alması, şehirde gönüllülük bilincinin ve spor kültürünün gelişmesine katkı sağlamıştır. Ayrıca, ulusal ve uluslararası medya aracılığıyla Trabzon'un tanıtımı geniş bir kitleye ulaşmış, kentin marka değeri güçlenmiştir. Trabzon'daki organizasyon için Türkiye'nin farklı pek çok kentinde tanıtımlar ve organizasyonlar düzenlenmiştir. Yine TV kanallarında bu büyük organizasyondan sıkça bahsedilmiş olması farkındalığı arttırmıştır.

Sportif açıdan bakıldığında, EYOF 2011 Türk sporcular için önemli bir deneyim alanı olmuştur. Birçok branşta ilk kez uluslararası düzeyde yarışma imkânı bulan genç sporcular, sonraki yıllarda Avrupa ve dünya şampiyonalarında elde ettikleri başarılarla bu organizasyonun bir "okul" işlevi gördüğünü kanıtlamışlardır. EYOF'ta yarışan bazı sporcular ilerleyen yıllarda milli takımlarda yer almış, olimpiyat düzeyinde yarışmalara katılmıştır. Bu yönüyle Trabzon 2011, Türkiye'nin genç sporcu yetiştirme sürecinde olumlu izler bırakmıştır. EYOF'un Trabzon ve Türkiye açısından bir diğer önemli sonucu, büyük ölçekli uluslararası etkinliklerin organizasyonunda yönetsel kapasitenin artması olmuştur. Organizasyon süreci, kamu kurumları, yerel yönetimler, spor federasyonları ve gönüllüler arasında güçlü bir koordinasyon gerektirmiştir. Bu deneyim, sonraki yıllarda Erzurum Kış Oyunları (2011), Akdeniz Oyunları (2013 - Mersin) ve Avrupa Oyunları gibi etkinliklerin planlanmasında bir referans noktası oluşturmuştur. Türkiye'nin çok istediği ve büyük çaba sarf ettiği Olimpiyat Oyunlarına ev sahipliği yapma isteği buradaki başarısını referans göstererek arttırmasına vesile olmuştur.

Tüm bu unsurlar bir arada değerlendirildiğinde, EYOF 2011 Trabzon için yalnızca geçici bir spor organizasyonu değil, kentsel dönüşüm, altyapı yatırımı, kültürel etkileşim ve sporcu gelişimi açısından çok boyutlu bir kalkınma projesi olmuştur. Eksikliklerine rağmen, Trabzon'un uluslararası bir spor kenti kimliği kazanmasında bu organizasyonun katkısı yadsınamaz. EYOF 2011'in en önemli mirası, genç sporculara ilham veren bir spor kültürü oluşturması, yerel halka uluslararası organizasyon deneyimi kazandırması ve Türkiye'nin Avrupa spor sahnesindeki yerini güçlendirmesidir. Sonuç olarak, EYOF 2011 Trabzon, bir kentin uluslararası spor arenasında görünür olma çabasıyla, bir ülkenin gençliğe ve spora yatırım vizyonunun kesiştiği bir örnek olarak değerlendirilebilir. Bu yönüyle Trabzon deneyimi, gelecekte benzer organizasyonlara ev sahipliği yapacak şehirler için hem ilham verici hem de öğretici bir model niteliğindedir.

KAYNAKLAR**1. Arşivler**

Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi Arşivi

Avrupa Gençlik Olimpiyat Festivali Arşivi

Avrupa Olimpiyat Komitesi Arşivi

Uluslararası Olimpiyat Komitesi Arşivi

2. Kitap Makale ve Diğer Yayınlar

CANDREA, Adina Nicoleta and Ana Ispas, “Promoting Tourist Destinations through Sport Events: The Case of Braşov,” *Revista de Turism-Studii si Cercetari in Turism*, 10, 2010, s. 61-67.

Charter Of The European Youth Olympic Festival, “EYOF Charter”, European Olympic Committees, 25 October 2019, Warsaw, s. 6-7. Bkz. <https://www.eurolympic.org/documents-publications/> (Erişim Tarihi: 19.10.2025)

HERGÜNER, Burak, “Examining The Legacy of Large-Scale Sports Events as A Governance Issue: A Case Study from Trabzon, Turkey”, *Karadeniz Araştırmaları*, c. 12, S. 47, 2015, s. 151-161.

Hürriyet, “EYOF Heyecanı Başlıyor”, 23.07.2011. bkz. <https://www.hurriyet.com.tr/sporarena/eyof-heyecani-basliyor-18320899> (Erişim Tarihi: 20.10.2025)

KARACA, Servet “Türkiye’deki Büyük Ölçekli Spor Organizasyonlarının Kentin Kültürel Gelişimine Etkileri: Trabzon ve Erzurum Örnekleri.”, *TMMOB Mimarlar Odası Dergisi-ODA*, S. 4, Eylül 2012, s. 42-47.

KARACA, Servet ve Burak Beyhan, “The Impact of Multi-Sport Events on the Developmental Dynamics of Cities: the Case of Erzurum, Trabzon and Mersin in Turkey”, *Planning*, c. 27, S. 1, 2017, s. 38-56.

Sport Europe, “Hosting An Eyof”, Bkz. <https://sporteurope.org/hosting-an-eyof/> (Erişim Tarihi 20.10.2025)

Sport Europe, “The Only Major Multisport Event Created Directly for the Best Young Athletes in Europe”, <https://sporteurope.org/eyof/> (Erişim Tarihi: 20.10.2025)

Suomen Tennisliitto (STL-STF 1911), “EYOF-kisat Tampereella”, 5.7.2009, bkz. https://www.tennis.fi/uutiset/eyof-kisat-tampereella/?utm_source (Erişim Tarihi: 20.10.2025)

TMOK, *Faaliyet Raporu 2009*, Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi Yayınları, İstanbul.

TMOK, *Faaliyet Raporu 2010*, Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi Yayınları, İstanbul.

TMOK, *Trabzon 2011 Avrupa Gençlik Olimpik Oyunları Faaliyet Raporu*, C. 1, Ankara 2012.

Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi (TMOK), “Erzurum 2017 Kış EYOF’a Hazır”, *Olimpiyat Dünyası*, S. 57, Aralık 2016, s. 150-159.

WONG, Donna, “The Youth Olympic Games: Past, Present and Future.” *The International Journal of the History of Sport*, c. 28 S. 13, 2011, s. 1831-51.